

Nota Archeologiebeleid gemeente Someren

Naar een *implementatie* van de Wet op de
Archeologische Monumentenzorg
in het gemeentelijke beleid.

ArchAeO-Rapport 0912

Nota Archeologiebeleid gemeente Someren

Naar een *implementatie* van de Wet op de
Archeologische Monumentenzorg
in het gemeentelijke beleid.

ArchAeO-Rapport 0912

Auteur/samenstelling: drs. F.P. Kortlang

ArchAeO, Archeologische Advisering en Ondersteuning

Rapelenburglaan 9

5654 AP Eindhoven

www.archaeo.nl

Opdrachtgever:

Gemeente Someren

Contactpersoon G. Lomans

Postbus 290

5710 AG Someren

Versie definitief 01-07-2011

Inhoudsopgave

VOORWOORD	V
SAMENVATTING	VIII
DEEL I HET BELEIDSMATIGE KADER	2
I-1 INLEIDING	2
1.1 Waarom een eigen archeologiebeleid?	2
1.2 Noodzaak en kansen.....	3
1.3 Doel van de Nota Archeologie	3
I-2 HET WETTELIJKE KADER	4
2.1 De Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz)	4
2.2 Wat betekent dit voor gemeenten?	4
2.3 Rol van het Rijk.....	5
2.4 Rol van de provincie Noord-Brabant	5
I-3 EEN ARCHEOLOGIEBELEID VOOR DE GEMEENTE SOMEREN	6
3.1 Het archeologiebeleid tot op heden	6
3.2 Het nieuwe archeologiebeleid	7
3.3 Gemeentelijk ambitieniveau.....	7
I-4 DE RELEVANTE BELEIDSINSTRUMENTEN	10
4.1 De gemeentelijke archeologische waarden- en beleidskaart	10
4.2 Bestemmingsplanregels en vergunningsvoorwaarden	11
4.3 Erfgoedverordening	11
4.4 Voorlichting- en informatie voor betrokkenen	12
4.5 Onderzoeksagenda en selectiebeleid	13
4.6 Archeologiefonds	15
I-5 LANDSCHAP EN ARCHEOLOGIE VAN SOMEREN IN EEN NOTENDOP	16
DEEL II DE ARCHEOLOGISCHE MONUMENTENZORG IN DE PRAKTIJK	21
II-6 HET BESTEMMINGSPLAN CENTRAAL	21
6.1 Bestemmingsplanregels en vergunningsvoorwaarden	21
6.1.1 Inleiding.....	21
6.1.2 Omgrenzen onderzoeksplicht.....	22
6.1.3 Vrijstellingsdiepte	23
6.1.4 Omgang plangebied versus oppervlakte van de bodemversturende ingreep	23
6.2 Archeologische categorieën en omgrenzen.....	25
6.2.1 Nadere beoordelingsrichtlijnen en beleidsafwegingen	31
6.2.2 Behoud <i>in situ</i> , planinpassing en visualisering.....	32

II-7	HET PROCES VAN DE ARCHEOLOGISCHE MONUMENTENZORG.....	34
7.1	Onderzoeksplicht en flankerend beleid.....	34
7.2	Het AMZ-proces: onderzoek in stappen.....	35
7.3	De voorbereiding en uitvoering van archeologisch onderzoek	38
7.3.1	Maatwerk bij aanbesteding en uitvoering	38
7.3.2	Uit- en aanbesteden van archeologische werkzaamheden	38
7.3.3	Kwaliteitsborging	39
7.3.4	Informatievoorziening en kennismanagement	40
7.4	Positionering van de AMZ binnen de gemeentelijke organisatie.....	41
7.4.1	Centraal aanspreekpunt voor AMZ-taken	41
7.4.2	Archeologische expertise.....	41
II-8	ARCHEOLOGIE EN PUBLIEK	43
8.1	Archeologie als inspiratiebron voor de nieuwe ruimte.....	43
8.2	Communicatie en publieksbereik	43
8.3	De rol van de heemkundekring en vrijwilligers	44
II-9	RUIMTELIJKE ONTWIKKELINGEN IN SOMEREN.....	46
9.1	Grootschalige ruimtelijke ontwikkelingen (woonvisie).....	46
9.2	Kleinschalige ruimtelijke ontwikkelingen	48
9.3	Conclusie.....	49
	Literatuur	52
	Bijlage 1. Lijst van begrippen en afkortingen.....	54
	Bijlage 2. Bestemmingsplanbegrippen, -regels en –toelichting.....	60
	Bijlage 3. Kostenverhaal en nadere financiële regelingen	70
	Bijlage 4. KAART 9. de archeologische beleidskaart van Someren (losse kaartbijlage).....	76

VOORWOORD

De gemeente Someren heeft ervoor gekozen om in het kader van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz, 2007) en de nieuwe Wet ruimtelijke ordening (Wro, 2008) een eigen gemeentelijk archeologiebeleid te formuleren.

In de voor u liggende *beleidsnota archeologie* worden de beleidsuitgangspunten en hun achtergronden beschreven. Daarnaast is een instrumentarium aangeleverd dat dient ter implementatie van het beleid. Ter onderbouwing van het beleid is een onderzoek gedaan naar de archeologische waarden binnen de gemeente. Dit heeft geresulteerd in de *Archeologiekaart van Someren*, een rapport met een reeks kaarten, waaronder een archeologische waarden en -verwachtingenkaart en een archeologische beleidskaart.

Met deze documenten in huis, is de gemeente Someren in staat om op verantwoorde wijze een archeologiebeleid te implementeren dat een juiste balans weet te vinden tussen een goede omgang met het archeologisch erfgoed en andere maatschappelijke belangen die bij planontwikkelingen moeten worden gewogen.

Uit praktische overwegingen is er voor gekozen in eerste instantie het archeologiebeleid uit te werken. In tweede instantie zal evenwel ook een beleid cultuurhistorie-breed volgen. Het spreekt voor zich dat archeologie hier – als de ondergrondse, verborgen cultuurhistorie - onderdeel van uitmaakt. Recentelijk is dan ook een cultuurhistorische inventarisatie gestart, waarbij alle relevante cultuurhistorische relictten die nog zichtbaar zijn in het Somerense landschap worden gekarteerd en beschreven. De cultuurhistorische kaart zal net als de Archeologiekaart de onderbouwing vormen voor het beleid ten aanzien van de cultuurhistorie. De verankering van de cultuurhistorie in het gemeentelijke beleid in meer brede zin, dient bij te dragen tot een versterking van de eigen identiteit van Someren als groene plattelandsgemeente. Dit door bewaking van het goede en behoud van het eigen authentieke karakter van de gemeente.

Het traject heeft de nodige tijd gekost om te komen tot een afgewogen archeologiebeleid. Het verdiende evenwel een rijpingsproces, te meer omdat het archeologische bestel in Nederland zelf ook een proces van rijping ondergaat. Gedurende het traject hebben diverse personen en organisaties (ook uit andere gemeenten) als sparringpartner gediend en eerdere versies van de nota van commentaar voorzien. Een woord van dank gaat uit naar al diegenen die hieraan een bijdrage hebben gehad.

1.4 Opzet en leeswijzer

Deze nota bestaat uit 2 delen. Deel I schetst de beleidsmatige kaders en achtergronden van het archeologiebeleid. Deel II vormt een meer praktische uitwerking van de in deel I besproken beleidsonderdelen. Daarbij wordt een aantal bouwstenen aangeleverd voor de feitelijke implementatie van het archeologiebeleid.

Parallel aan de beleidsnota is gewerkt aan de totstandkoming van de archeologische waarden- en verwachtingenkaart en de archeologische beleidskaart. Bij de kaartenset hoort een rapport dat naast een landschappelijk, archeologisch en historisch overzicht, een onderbouwing bevat van de keuzes en indeling op de beleidskaart. Beleidskaart (bijlage 4) en beleidsnota vormen de noodzakelijke basis voor het archeologiebeleid van de gemeente.

DEEL I . Het beleidsmatige kader

Hoofdstukken I-1 en I-2 schetsen de beleidsmatige en wettelijke kaders, achtergronden en bouwstenen voor het beleid. Voorts wordt het archeologiebeleid tot op heden beschreven en wordt aangegeven hoe het nieuwe archeologiebeleid vorm gaat krijgen. Someren heeft daarin een bepaald ambitieniveau. Hiermee tekenen de contouren van het beleid zich af.

Hoofdstuk I-3 geeft aan hoe de gemeente Someren tot voor kort met het aspect archeologie om ging. Daarnaast wordt een doorkijk gegeven naar hoe dit in de toekomst vormgegeven kan worden.

Hoofdstuk I-4 beschrijft het instrumentarium dat moet leiden tot de implementatie van het archeologiebeleid.

Hoofdstuk 1-5 geeft een korte schets van het landschap van Someren en de plaats die de archeologie hierbinnen inneemt.

DEEL II. De archeologische monumentenzorg in de praktijk

Hoofdstuk II-6 stelt het bestemmingsplan centraal. Essentieel hierbij is de archeologische beleidskaart als onderbouwing en plankkaart, alsmede de ondergrenzen (omvang en diepte) die de gemeente stelt voor archeologische onderzoekspllicht en de bestemmingsplanregels die hiervoor (kunnen) gelden.

Hoofdstuk II-7 geeft inzicht in het proces van de archeologische monumentenzorg binnen het gemeentelijk apparaat en geeft een aantal praktische handreikingen voor de inrichting van het archeologiebeleid in de gemeente.

Hoofdstuk II-8 stelt de archeologie en het publiek centraal. Hoe kan de gemeente het draagvlak voor archeologie (en beleid) vergroten en wat kan bijvoorbeeld de rol van de lokale heemkundekring hierin betekenen.

Hoofdstuk II-9 geeft een samenvattend inzicht in de grootschalige en kleinschalige bodemingrepen die binnen de gemeente (gaan) plaatsvinden. Het spreekt voor zich dat dergelijke ingrepen de nodige consequenties kunnen hebben voor het ter plaatse aanwezige bodemarchief. Daarom is het belangrijk bij voorgenomen ontwikkelingen zo vroeg mogelijk inzicht te hebben in de (mogelijke) archeologische waarde van een gebied. De archeologiekaart van Someren heeft hierbij een belangrijke signalerende functie.

Er zijn inmiddels voorbeeld- gemeentelijke beleidsplannen archeologie te kust en te keur. De afgelopen jaren is bovendien al veel informatie via brochures, presentaties en cursussen over de nieuwe wetgeving beschikbaar gekomen. Het is niet de bedoeling om de achtergronden hier uitgebreid te bespreken.

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) heeft onlangs een handreiking Archeologische Monumentenzorg samengesteld ten behoeve van de gemeenten. Het document: *Verder met Valletta. Handreiking voor de gemeentelijke archeologische monumentenzorg (AMZ)*, geeft een gedegen inzicht in de achtergronden van het huidige Nederlandse archeologische bestel en de gevolgen van de Wet op de archeologische monumentenzorg voor de gemeenten. De handreiking is te downloaden via onderstaande link.

http://www.vng.nl/Praktijkvoorbeelden/CULT/2009/Handreiking%20verder%20met%20Valletta%20_%20009.pdf

Bij het opstellen van de onderhavige beleidsnota is dankbaar gebruik gemaakt van het voorbeeld beleidsplan gemeentelijke Archeologische monumentenzorg dat deel uitmaakt van de handreiking van de VNG.

SAMENVATTING

Waarom een eigen archeologiebeleid?

Sinds 1 september 2007 is de nieuwe Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) van kracht. In deze herziening van de Monumentenwet van 1988 zijn de uitgangspunten van het Europese Verdrag van Malta (1992) voor Nederland nader uitgewerkt. De belangrijkste veranderingen betreffen:

- het streven naar behoud en bescherming van archeologische waarden in de bodem;
- de kosten van archeologische werkzaamheden komen in principe voor rekening van de initiatiefnemer van bodemversturende activiteiten (veroorzakerprincipe);
- de archeologische monumentenzorg wordt een geïntegreerd onderdeel van het ruimtelijke ordeningsproces.

In het nieuwe bestel wordt een grotere verantwoordelijkheid en een sturende rol neergelegd bij de gemeentelijke overheid, niet in de laatste plaats omdat ook de nieuwe Wet Ruimtelijke Ordening (Wro) op 1 juli 2008 van kracht is geworden. Met de beleidsuitvoering komt een aantal nieuwe taken op de gemeenten af.

In de eerste plaats dienen de archeologische en cultuurhistorische waarden op verantwoorde wijze te worden geïntegreerd in het ruimtelijke beleid. Centraal instrument hierbij is het bestemmingsplan. Ook bij het verlenen van bouw- sloop- en aanlegvergunningen komt archeologie aan de orde. Voorts dient in het kader van de wet Kenbaarheid Publiekrechtelijke Beperkingen onroerende zaken (Wkpb) archeologische informatie ontsloten te zijn voor zowel burgers als overheid.

De wet- en regelgeving (zowel de Wamz als de Wro) brengt een aantal ingrijpende veranderingen met zich mee op beleidsmatig gebied. Dit heeft zijn uitwerking op het gemeentelijke bestuurs- en uitvoeringsniveau. Het gaat in het nieuwe bestel om serieuze financiële en maatschappelijke belangen. Het is er een gemeentebestuur vanzelfsprekend alles aan gelegen om over een goed beleidsinstrumentarium te beschikken waaruit blijkt dat alle belangen zijn gezien en gewogen. Uitgangspunt is dat er op gemeentelijk niveau op verantwoorde wijze wordt omgegaan met het archeologische erfgoed. Een verantwoord beleid kan leiden tot beperkingen en/of extra kosten bij het ontwikkelen van bestemmingsplannen en bij het verlenen van vergunningen, maar biedt tegelijkertijd ook kansen om bij de inwoners van de gemeente Someren het cultuurhistorisch besef te bevorderen en iets wezenlijks toe te voegen aan de historische identiteit van de gemeente.

Het is aan de gemeente zelf om in het ruimtelijke beleid een juiste balans te vinden tussen een goede zorg voor het archeologische erfgoed en de andere maatschappelijke afwegingen die hierbij moeten worden gemaakt. De gemeente heeft hierdoor niet alleen plichten, maar ook ruimte om binnen de wettelijke kaders een eigen koers te varen en keuzes te maken.

Deze Nota Archeologie beoogt inzicht te geven in de achtergronden, maar vooral ook het proces naar een eigen archeologiebeleid.

Een archeologische waardenkaart en een beleidskaart.

Het vele archeologische onderzoek te Someren-Waterdael heeft tot op heden belangrijke wetenschappelijke kennis opgeleverd en heeft bovendien een indrukwekkend inzicht gegeven in de bewoningsgeschiedenis van een dekzandlandschap gedurende bijna 3000 jaar. Het door onderzoek verkregen beeld is zelfs van grote modelmatige waarde waar het gaat om de bewoningsdynamiek in Zuid-Nederland.

Duidelijk is dat er enige differentiatie in "archeologische rijkdom" is aan te brengen op grond van de landschappelijke karakteristieken binnen de gemeentegrenzen en de plaatsen waar in het verleden al verstorende ingrepen (soms op grote schaal) hebben plaatsgevonden. Volgens de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) heeft ruim 70 % van het grondgebied van Someren een middelhoge of hoge archeologische verwachtingwaarde.

Met name de nog aanwezige hoger gelegen oude bouwlanden met een dik plaggendek blijken een buitengewoon goed geconserveerd bodemarchief te herbergen met vaak een bewoningsgeschiedenis van enkele duizenden jaren. Maar ook andere landschappelijke eenheden, zoals de nattere beekdalen, geven blijk van een vaak ongekend waardevol archeologisch gegevensbestand te herbergen. Daarnaast kent de gemeente een aantal (verdwenen) hoeven, kasteeltjes, (water)molens en dergelijke die (qua locatie) zowel archeologisch en cultuurlandschappelijk van hoge waarde zijn.

Essentieel voor een goede beleidsuitvoering is een gedegen en actueel inzicht in de archeologische waarden op het gemeentelijke grondgebied. Parallel aan deze beleidsnota is dan ook gewerkt aan de totstandkoming van *De Archeologiekaart van Someren*: een archeologische waarden- en verwachtingenkaart en een archeologische beleidskaart. Bij de kaartenset behoort een toelichting die naast een landschappelijk, archeologisch en historisch overzicht, een onderbouwing bevat van de keuzes en indeling op de beleidskaart. Beleidskaart en beleidsnota vormen samen de noodzakelijke basis voor het archeologiebeleid van de gemeente. De beleidskaart is als losse kaartbijlage aan dit document toegevoegd.

Het archeologiebeleid tot op heden

In 2002 heeft de provincie Noord-Brabant haar Streekplan "Malta-proof" gemaakt met de hieraan gekoppelde Cultuurhistorische Waardenkaart. Voor de archeologie is de kaart gebaseerd op de Indicatieve Kaart voor Archeologische Waarden (IKAW) en de Archeologische Monumentenkaart (AMK). Met dit instrument vervulde de provincie tot voor kort (tot aan de nieuwe Wro, juli 2008) een belangrijke toezichthoudende en toetsende rol bij nieuwe bestemmingsplannen en vrijstellings- en wijzigingsbesluiten ex artikelen 11 en 19 van de WRO, alsmede bij het verlenen van vergunningen voor ontgrondingen. Er is van 2002 tot 2008 dan ook scherp door de provincie gecontroleerd of het aspect archeologie bij ruimtelijke plannen door middel van (voor)onderzoek op juiste wijze werd meegewogen. Zolang dit niet het geval was, werd geen goedkeuring verleend aan het plan.

Sinds 2002 is met de gemeentelijke toetsing voor het aspect archeologie ook het takenpakket van de sectoren RO en Maatschappelijke Ontwikkeling van de gemeente Someren aanzienlijk verzaamd.

Door het vele archeologische onderzoek van de afgelopen decennia in Someren is het archeologisch erfgoed een goed herkenbaar onderdeel geworden van het ruimtelijk en maatschappelijk beleid van de gemeente. Een structureel archeologisch beleid conform de uitgangspunten van Malta en de nieuwe Wamz was echter nog niet ten volle geïmplementeerd.

Het nieuwe archeologiebeleid

In Nederland worden de meeste beslissingen over de ruimtelijke inrichting genomen op gemeentelijk niveau. Begrijpelijk is dan ook dat in het nieuwe bestel de meeste taken en bevoegdheden zijn verschoven naar dat gemeentelijke niveau. Nieuw is dat gemeenten op grond van de Wamz en de Wro de rol krijgen van bevoegd gezag. De zorg voor het bodemarchief is hiermee niet meer vrijblijvend maar een (verplichte) verantwoordelijkheid. De gemeenten zullen dus bij ruimtelijke plannen ervoor moeten zorgen dat de archeologische belangen bekend zijn en dat deze zorgvuldig worden meegewogen in een afwegingsproces met andere (maatschappelijke, sociale, economische, ecologische) belangen.

In hoofdlijnen betekent dit het volgende voor de gemeente:

- De omgang met de archeologie binnen de gemeentegrenzen wordt primair een verantwoordelijkheid van de gemeente;
- De gemeente dient gebieden met (te verwachten) archeologische waarden op te nemen in bestemmingsplannen;
- De gemeente stelt zelf voorwaarden of verleent ontheffingen bij vergunningverleningen (bouw-, sloop- of aanlegvergunningen);
- De gemeente is verantwoordelijk voor (en aanspreekbaar op) haar beslissingen aangaande haar omgang met archeologische waarden.

De relevante beleidsinstrumenten

Een verantwoord gemeentelijk archeologisch monumentenbeleid bestaat voor een gemeente met de omvang van Someren uit een aantal onderdelen. Het zijn beleidsinstrumenten die de gemeente in staat stellen de vanuit het rijk opgedragen taken zo efficiënt mogelijk uit te voeren en de cultuurhistorische identiteit van de gemeente te versterken. Met name de invulling van onderdeel 1, 2, 3 en 5 staan hoog op de prioriteitenlijst. Aan de overige onderdelen dient de komende beleidsperiode nadere invulling te worden gegeven. De onderdelen zijn hieronder opgesomd en worden in de nota nader uitgewerkt:

1. Gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingenkaart en de beleidskaart;
2. Bestemmingsplanvoorschriften en vergunningsvoorwaarden voor bouw-, sloop- en aanlegvergunningen;
3. Erfgoedverordening;
4. Onderzoeksagenda en selectiebeleid;
5. Voorlichting- en informatie voor betrokkenen;
6. Nadere financiële regelingen of een archeologiefonds.

De beleidskaart (bijlage 4, hierna klein afgebeeld) vormt samen met deze nota de basis voor het gemeentelijk archeologiebeleid. De kaart omvat de locaties en gebieden die in aanmerking komen voor planologische maatregelen gericht op behoud, inpassing en eventueel toekomstig onderzoek in het kader van verdere planontwikkeling. Daarbij zijn tevens aangemerkt de (potentieel) waardevolle locaties, waarvoor in de bestemmingsplannen, en eventueel ook op grond van de Monumentenverordening en/of Archeologieverordening (erfgoedverordening) nadere voorwaarden gelden.

De beleidskaart vraagt om een directe vertaling naar de bestemmingsplankaarten. In de verbeelding van het plan wordt de dubbelbestemming archeologie aangegeven als *Waarde Archeologie*. Een onderscheid tussen de categorieën is op de verbeelding niet herkenbaar. Daarom wordt in het bestemmingsplan verwezen naar de beleidskaart, waar dit onderscheid wel wordt gemaakt. De legenda-eenheden 1 tot en met 5 dienen daarbij in het bestemmingsplan in planregels te worden omgezet. De belangrijkste bepalende legenda-eenheden op de beleidskaart zijn voor Someren:

1. wettelijk beschermde archeologische monumenten (*categorie 1*);
2. gebieden van (hoge, vastgestelde) archeologische waarde, te weten: historische hoeven, kasteel-, kerk- en kloosterterreinen, schansen, (water)molenlocaties en AMK-terreinen van zeer hoge waarde (*categorie 2*);
3. gebieden van archeologische waarde, waaronder AMK-terreinen van (hoge) archeologische waarde en de historische kernen van dorpen en gehuchten (*categorie 3*);
4. gebieden met een hoge archeologische verwachting (*categorie 4*);
5. gebieden met een middelhoge archeologische verwachting (*categorie 5*);
6. gebieden met een lage archeologische verwachting (*categorie 6*);
7. gebieden zonder een archeologische verwachting (verstoord, opgegraven, dan wel op andere wijze vrij van archeologie) (*categorie 7*).

De Archeologiekaart van Someren

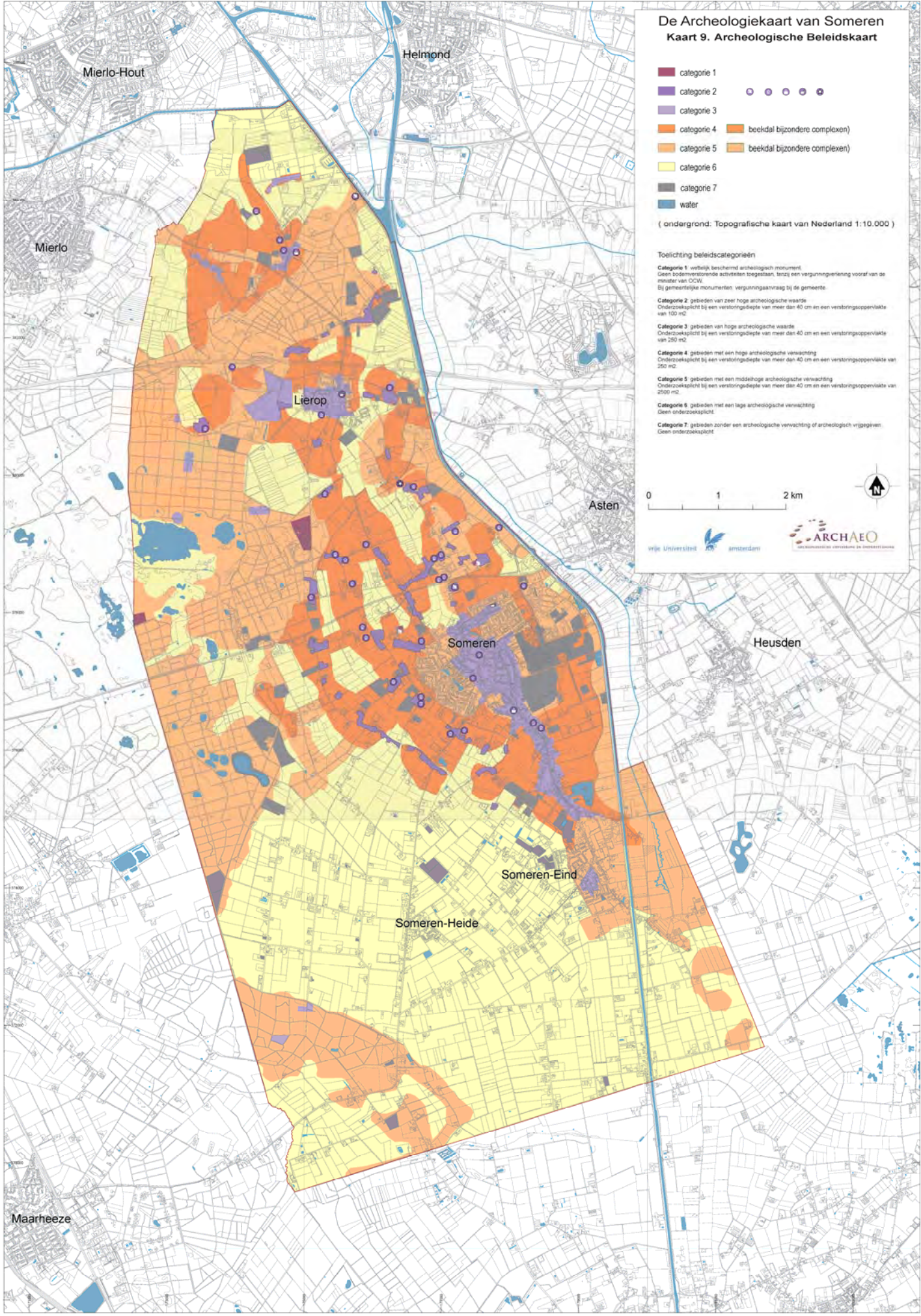
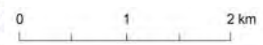
Kaart 9. Archeologische Beleidskaart

- categorie 1
- categorie 2
- categorie 3
- categorie 4
- categorie 5
- categorie 6
- categorie 7
- water

(ondergrond: Topografische kaart van Nederland 1:10.000)

Toelichting beleidscategorieën

- Categorie 1** wettelijk beschermd archeologisch monument
Geen bodemverstorende activiteiten toegestaan, tenzij een vergunningverlening vooraf van de minister van OCW.
Bij gemeentelijke monumenten: vergunningaanvraag bij de gemeente.
- Categorie 2** gebieden van zeer hoge archeologische waarde
Onderzoekplicht bij een verstoringdiepte van meer dan 40 cm en een verstoringoppervlakte van 100 m²
- Categorie 3** gebieden van hoge archeologische waarde
Onderzoekplicht bij een verstoringdiepte van meer dan 40 cm en een verstoringoppervlakte van 250 m²
- Categorie 4** gebieden met een hoge archeologische verwachting
Onderzoekplicht bij een verstoringdiepte van meer dan 40 cm en een verstoringoppervlakte van 250 m²
- Categorie 5** gebieden met een matige archeologische verwachting
Onderzoekplicht bij een verstoringdiepte van meer dan 40 cm en een verstoringoppervlakte van 2500 m²
- Categorie 6** gebieden met een lage archeologische verwachting
Geen onderzoekplicht.
- Categorie 7** gebieden zonder een archeologische verwachting of archeologisch vrijgegeven.
Geen onderzoekplicht.

Bestemmingsplan categorieën Waarde Archeologie (WR-A)		GEMEENTE SOMEREN		
		beslistabel onderzoeksplicht bij bestemmingsplanwijziging, aanleg-, sloop- en bouwvergunning		
Cat.	omschrijving categorieën archeologische gebieden	verstoringdiepte	verstoringsoppervlak	wel of geen onderzoeksplicht?
1	- Wettelijk beschermde monumenten (WR-AW) - Gemeentelijke archeologische monumenten	nvt	nvt	vergunningaanvraag bij Rijk conform monumentenwet.
		nvt	nvt	Bij gemeentelijke monumenten vergunningaanvraag bij gemeente.
		-	-	
2	gebieden van zeer hoge archeologische waarde(WR-AW) - AMK-terreinen van zeer hoge archeologische waarde - hoeven, kasteel-, kerk-, kloosterterreinen, schansen, - (water-)molenlocaties en dergelijke	> 40 cm	> 100 m2	Algemeen: bij voorkeur plaatsen op gemeentelijke Monumentenlijst (cat. 1)
		nee	-	geen onderzoeksplicht
		ja	nee	geen onderzoeksplicht, wél gemeentelijke afweging inspectie door amateurarcheologen
		ja	ja	onderzoeksplicht (advies senior-archeoloog over aard uit te voeren onderzoek)
3	gebieden van archeologische waarde (WR-AW) - Historische kernen overig (dorpen en gehuchten) - AMK-terreinen van (hoge) archeologische waarde	> 40 cm	> 250 m2	
		Nee	-	geen onderzoeksplicht
		ja	nee	geen onderzoeksplicht, wél gemeentelijke afweging inspectie door amateurarcheologen
		ja	ja	onderzoeksplicht (advies senior-archeoloog over aard uit te voeren onderzoek)
4	gebieden met verwachtingswaarde hoog (WR-Ah)	> 40 cm	> 250 m2	
		Nee	-	geen onderzoeksplicht
		ja	nee	geen onderzoeksplicht, wél gemeentelijke afweging inspectie door amateurarcheologen
		ja	ja	onderzoeksplicht (advies senior-archeoloog over aard uit te voeren onderzoek)
5	gebieden met verwachtingswaarde middelhoog (WR-Amh)	> 40 cm	> 2500 m2	
		nee	-	geen onderzoeksplicht
		ja	nee	geen onderzoeksplicht, wél gemeentelijke afweging inspectie door amateurarcheologen
		ja	ja	onderzoeksplicht (advies senior-archeoloog over aard uit te voeren onderzoek)
6	gebieden met verwachtingswaarde laag	geen	geen	geen onderzoeksplicht
7	Gebieden zonder archeologische verwachting of gebieden archeologisch vrijgegeven gebieden	geen	geen	geen onderzoeksplicht

Tabel I. Bestemmingsplancategorieën en ondergrenzen onderzoeksplicht. Bij wettelijk beschermde monumenten en gemeentelijke monumenten dient altijd een vergunning te worden aangevraagd als bodemverstoring plaatsvindt. Bij de categorieën 2, 3, 4 en 5 geldt onderzoeksplicht pas bij bodemingrepen dieper dan 40 cm én een verstoringsoppervlak van 100 m2 tot 2500 m2, afhankelijk van de categorie.

Bestemmingsplancategorieën en ondergrenzen: wel of geen onderzoeksplicht?

Conform de indeling op de archeologische beleidskaart worden in ieder geval de eerste 5 categorieën waarden in het bestemmingsplan opgenomen.

Aan de verschillende categorieën worden door middel van bestemmingsplanvoorschriften regels verbonden. De categorieën werden hiervoor reeds als legenda-eenheden besproken.

Met het indelen van archeologische waarden in bestemmingsplancategorieën, het (gemotiveerd) stellen van ondergrenzen (verstoringsoppervlakte) ten aanzien van onderzoeksplicht voor de diverse categorieën en het opnemen van bestemmingsplanvoorschriften, is getracht een verantwoorde balans te vinden tussen enerzijds wetenschappelijke en cultuurhistorische belangen en anderzijds de maatschappelijke en praktische uitvoerbaarheid. In bovenstaande tabel I zijn de ondergrenzen voor onderzoeksplicht weergegeven.

Planologische bescherming: het opnemen van archeologische waarden en verwachtingswaarden in het bestemmingsplan

Met de invoering van de Wamz is de verplichting ingegaan om in nieuwe of te wijzigen bestemmingsplannen archeologische waarden vast te leggen. Met de invoering van de nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening (Wro juli 2008) is bovendien het bestemmingsplan ge(her)positioneerd als het centrale instrument binnen de ruimtelijke ordening voor de gemeente. Op grond van de Wamz dient de gemeenteraad bij de vaststelling van een bestemmingsplan (zoals bedoeld in artikel 10 van de WRO, art. 3.1 van de Wro) en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening te houden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten archeologische resten. Voor de integratie van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ) in de ruimtelijke ordening is de opname van archeologische waarden in het bestemmingsplan dus een essentiële eerste stap.

Indien een bestemmingsplan 'archeologievriendelijk' of Malta-proof tot stand is gekomen, kan de gemeente van de aanvrager van een bouw-, sloop-, of aanlegvergunning ('de veroorzaker') verlangen dat (nader) archeologisch (voor)onderzoek wordt verricht.

Ter bescherming van archeologische waarden middels het bestemmingsplan wordt in vrijwel alle gevallen aan de betreffende gebieden een dubbelbestemming toegekend. In de nieuwe Standaard Vergelijkbare Bestemmingsplannen (SVBP2008) wordt in dit kader gesproken van een dubbelbestemming Waarde-Archeologie (WR-A) op de plankaart (tegenwoordig: *verbeelding*). Het doel van de toegekende archeologische bestemming is in de regel niet het onmogelijk maken van ontwikkelingen in een gebied, maar het zoveel als mogelijk voorkomen van activiteiten die een schadelijke invloed hebben op mogelijk aanwezige archeologische waarden. Door het toepassen van een aan de bestemmingen verbonden bouw-, sloop- en aanlegvergunningstelsel, kunnen vervolgens beperkingen worden opgelegd aan het gebruik van het gebied en kunnen vrijstellingen worden verleend indien de activiteiten waarvoor vrijstelling wordt aangevraagd geen versturende consequenties hebben voor het (te verwachten) bodemarchief. Dit geldt ook als de omvang en/of diepte van bodemingrepen ten behoeve van de activiteiten kleiner zijn dan de gestelde ondergrens voor onderzoeksplicht (zie boven).

Draagvlak: voorlichting- en informatie voor betrokkenen

Cruciaal voor een goed functionerend archeologiebeleid is een actief communicatiebeleid (loketfunctie), zodat de consequenties van het gemeentelijk beleid van meet af aan helder zijn voor grondeigenaren en gebruikers. Archeologische informatie dient up to date te worden gehouden en gemakkelijk toegankelijk. In de geest van Malta worden de resultaten van uitvoerend archeologisch onderzoek gebruikt om inwoners van de gemeente te informeren en bewust te maken van de geschiedenis van hun leefomgeving. Een goede samenwerking tussen enerzijds amateurarcheologen en lokale historici, en anderzijds de professionele uitvoerders wordt als onmisbaar gezien voor een goed functionerende archeologische zorg.

In Someren is voor het publieksbereik de rol van de werkgroep archeologie van de heemkundevereniging *De Vonder* van groot belang bij het creëren en behouden van draagvlak voor de lokale geschiedenis. De gemeente Someren heeft voor dit doel een voormalig pand van een school (LAS) aan de Molenstraat aan De Vonder beschikbaar gesteld om als "archeologiehuis" in de behoefte aan een tentoonstellingsruimte, informatiecentrum en werkruimte te voorzien. Naast de bijdrage die de heemkundekring levert aan het publieksbereik, speelt de werkgroep archeologie ook een actieve rol bij het controleren van archeologisch vrijgegeven gebieden, het ondersteunen van de professionele archeologen en het verrichten van inventarisaties en veldkarteringen. Deze werkzaamheden kunnen gezien worden als een belangrijke aanvulling op het (toekomstige) archeologiebeleid. Een en ander wordt dient naar aanleiding van deze beleidsnota nog nader te worden uitgewerkt.

Samenwerking met buurgemeenten

De gemeente Someren ligt in een landschappelijk samenhangende regio (zandgronden op de rand van de Peel) met een hoge mate van vergelijkbaarheid van de archeologische problematiek. Er valt een onbetwiste meerwaarde te ontfemen aan een nauwe onderlinge samenwerking en onderlinge afstemming met de buurgemeenten op het gebied van de zorg voor het archeologische erfgoed. De gemeenten Someren en Asten hebben de wens uitgesproken om op het gebied van de archeologische monumentenzorg een eenduidig beleid te voeren en waar mogelijk samen te werken.

Financiën

Bij de bekostiging van de gemeentelijke archeologische monumentenzorg is het van belang een onderscheid te maken tussen de algemene uitvoeringskosten van het gemeentelijke beleid en projectgebonden uitvoeringskosten. De eerste kunnen worden gezien als apparaatskosten (op te vatten als de bestuurslasten), noodzakelijk voor het nakomen van de generieke gemeentelijke taakstelling. Het Rijk verstrekt via een uitkering uit het gemeentefonds een bestuurslastenvergoeding aan gemeenten en provincies voor de aanloop- en uitvoeringskosten die gepaard gaan met de invoering van de Wamz. Deze bestuurslastenvergoeding heeft een structureel karakter. De hoogte van de vergoeding bedraagt momenteel € 0,61 per wooneenheid in de gemeente. Hetgeen voor de gemeente Someren neerkomt op een jaarlijkse vergoeding van 6.580 woningen (stand medio 2008) x € 0,61 = € 4.014,-. Dit is uiteraard bescheiden, gezien de taakverzwaring die de gemeente te wachten staat.

De bestuurslasten archeologiebeleid kunnen worden onderverdeeld in eenmalige kosten die gemaakt worden voor:

- het opstellen en implementeren van de archeologische waarden- en beleidskaart;
- de ontwikkeling en implementatie van beleid;
- het adviseren inzake bestemmingsplannen en vergunningen.

De kosten hiervan zijn begroot op € 22.709,- (subsidie Provincie Noord-Brabant inbegrepen)

De jaarlijkse uitvoeringskosten komen voort uit het begeleiden van de uitvoering en handhaving van het beleid. De hoogte van de bestuurslasten zijn afhankelijk van:

- het aantal vergunningen dat wordt verleend voor bouw-, sloop- en aanlegvergunningen;
- de omvang van de ontwikkelingsgerichte ruimtelijke plannen (oppervlakte) in relatie tot de beleidskeuzen (ondergrenzen voor het verplicht stellen van archeologisch onderzoek);
- de omvang van de met een archeologische (verwachtings)waarde belaste gebieden.

De kosten beleidsuitvoering zijn vooralsnog begroot op ongeveer € 26.600,- jaarlijks. Hierbij is uitgegaan van € 13.600,- inhuur van externe expertise.

Met de implementatie van het gemeentelijk beleid en de bijbehorende vergunningsvoorschriften kan de gemeente in belangrijke mate invulling geven aan het zogenaamde veroorzakerprincipe. Van initiatiefnemers tot ruimtelijke ingrepen kan op basis daarvan verlangd worden dat zij de kosten van benodigde archeologische maatregelen en werkzaamheden voor hun rekening nemen.

Nota Archeologiebeleid gemeente Someren.
Naar een *implementatie* van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg
in het gemeentelijke beleid.

DEEL I HET BELEIDSMATIGE KADER

I-1 INLEIDING

1.1 Waarom een eigen archeologiebeleid?

Sinds 1 september 2007 is de nieuwe Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz) van kracht. In deze herziening van de Monumentenwet 1988 zijn de uitgangspunten van het Europese Verdrag van Malta¹ (1992) voor Nederland nader uitgewerkt. De belangrijkste veranderingen betreffen:

- het streven naar behoud en bescherming van archeologische waarden in de bodem;
- de kosten van archeologische werkzaamheden komen in principe voor rekening van de initiatiefnemer van bodemversturende activiteiten (veroorzakerprincipe);
- de archeologische monumentenzorg wordt een geïntegreerd onderdeel van het ruimtelijke ordeningsproces.

In het nieuwe bestel wordt een grotere verantwoordelijkheid en een sturende rol neergelegd bij de gemeentelijke overheid, niet in de laatste plaats omdat ook de nieuwe Wet ruimtelijke ordening (Wro) op 1 juli 2008 van kracht is geworden. Met de beleidsuitvoering komt een aantal nieuwe taken op de gemeenten af.

In de eerste plaats dienen de archeologische en cultuurhistorische waarden op verantwoorde wijze te worden geïntegreerd in het ruimtelijke beleid. Centraal instrument hierbij is het bestemmingsplan. Ook bij het verlenen van bouw- sloop- en aanlegvergunningen komt archeologie aan de orde. Voorts dient in het kader van de Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen onroerende zaken (Wkpb) archeologische informatie ontsloten te zijn voor zowel burgers als overheid.

De wet- en regelgeving (zowel de Wamz als de nieuwe Wro) brengt een aantal ingrijpende veranderingen met zich mee op beleidsmatig gebied. Dit heeft zijn uitwerking op het gemeentelijke bestuurs- en uitvoeringsniveau. Het gaat in het nieuwe bestel om serieuze financiële en maatschappelijke belangen. Het is een gemeentebestuur er vanzelfsprekend alles aan gelegen om over een goed beleidsinstrumentarium te beschikken waaruit blijkt dat alle belangen zijn gezien en gewogen. Uitgangspunt is dat er op gemeentelijk niveau op verantwoorde wijze wordt omgegaan met het archeologische erfgoed. Een verantwoord beleid kan leiden tot beperkingen en/of extra kosten bij het ontwikkelen van bestemmingsplannen en bij het verlenen van vergunningen, maar biedt tegelijkertijd ook kansen om bij de inwoners

¹ Het verdrag van Malta wordt ook wel Verdrag van Valletta genoemd, naar de hoofdstad van het eiland Malta.

van de gemeente Someren het cultuurhistorisch besef te bevorderen en iets wezenlijks toe te voegen aan de historische identiteit van de gemeente.

Het is aan de gemeente zelf om in het ruimtelijke beleid een juiste balans te vinden tussen een goede zorg voor het archeologische erfgoed en de andere maatschappelijke afwegingen die hierbij moeten worden gemaakt. De gemeente heeft hierdoor niet alleen plichten, maar ook ruimte om binnen de wettelijke kaders een eigen koers te varen en keuzes te maken.

1.2 Noodzaak en kansen

Archeologische resten zijn een formeel onderdeel van ons historische, (stede)bouwkundige en landschappelijke erfgoed. Het bodemarchief (alle in de grond bewaarde resten van vroeger menselijk handelen) bevat vele karakteristieke en bijzondere elementen die een belangrijke bron van informatie en inspiratie vormen voor de historische identiteit van onze samenleving. In de toenemende strijd om schaarse ruimte dreigt het archeologische erfgoed steeds meer het onderspit te delven. De ontwikkeling van woningbouwlocaties en bedrijventerreinen, intensivering van de landbouw, het uitvoeren van infrastructurele projecten en natuurontwikkeling, eisen alle hun tol van het archeologische erfgoed in de bodem. In het verleden ging dit erfgoed regelmatig ongezien verloren.

Het bodemarchief waarin een groot deel van onze geschiedenis ligt opgeslagen, is maar éénmalig raadpleegbaar en niet regenererbaar. Wat eenmaal verloren is gegaan komt niet meer terug.

Om te voorkomen dat de bodem van ons land verandert in een 'cultuurhistorische woestijn' is in 1992 het verdrag van Malta ondertekend. De uitgangspunten van dit verdrag (zie ook onder 1.1) vormen mede de basis voor de nieuwe Wet op de archeologische monumentenzorg.

1.3 Doel van de Nota Archeologie

Deze Nota Archeologie beoogt de gemeente inzicht te geven in de achtergronden, maar vooral ook het proces naar een eigen archeologiebeleid. Het geeft de lijn aan waarlangs dit beleid tot stand komt.

Een beleidsnota archeologie dreigt in onze visie te vaak een document te worden dat na vaststelling door gemeenteraad en College wacht op handelen, maar dat, zoals de afgelopen jaren in de praktijk elders is gebleken, vaak blijft hangen op goede voornemens tot beleid. De ondertitel geeft aan dat het een soort van routebeschrijving is naar een uiteindelijke implementatie van het archeologiebeleid. Hiervoor wordt in deze Nota een *toolkit* aangereikt. Dit document dient dus vooraleerst als een beslisdocument.

I-2 HET WETTELIJKE KADER

2.1 De Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz)

De Wamz is een wijzigingswet waarmee niet alleen de Monumentenwet 1988 is aangepast, maar ook de Ontgrondingwet (Ow), de Wet Milieubeheer (Wm), de Woningwet (Ww) en de Wet ruimtelijke ordening (Wro). Hiermee wordt de archeologische monumentenzorg ingebed in het proces van de ruimtelijke ordening, waar het Verdrag van Valletta (= Malta) ook om vraagt. Een koppeling is ook logisch omdat in het proces van de ruimtelijke ordening immers besluiten worden voorbereid die verstrekkende gevolgen hebben voor het archeologische "bodemarchief": bijvoorbeeld de bouw van woningen of bedrijfsgebouwen, de aanleg van infrastructuur of de inrichting van natuurgebieden.

De belangrijkste wetswijzigingen zijn:

- de bescherming van archeologische waarden is een verplicht aandachtspunt in:
 - milieueffectrapportages (hiertoe is de Wet milieubeheer gewijzigd);
 - bestemmingsplannen en ontheffingen hiervan (hiertoe is de Woningwet en de Wro gewijzigd);
 - ontgrondingen (hiertoe is de Ontgrondingenwet gewijzigd);
- bij de kostentoedeling wordt het veroorzakerprincipe gehanteerd. Dit principe wordt in het wetsvoorstel verder uitgewerkt, waarbij ook de excessieve kosten worden geregeld;
- liberalisering van de markt door toelating van archeologisch bedrijfsleven;
- wettelijke verankering van de kwaliteitsbewaking en toezicht.

In de Wamz is opgenomen dat bij ingrepen onder de 100 m², waarvoor een ontheffing, bouw- of aanlegvergunning wordt aangevraagd, geen wettelijke verplichtingen ten aanzien van archeologie worden opgelegd. Dit is om te voorkomen dat ook bij de kleine bodemingrepen (zogenaamde "postzegel-terreinen") een onderzoeksplicht geldt, en om particulieren te behoeden voor onevenredig hoge kosten voor archeologie. Overigens kan de gemeenteraad een afwijkende oppervlakte vaststellen (zie verder).

2.2 Wat betekent dit voor gemeenten?

De introductie van de Wamz heeft de rollen van de verschillende overheden op het gebied van de archeologische monumentenzorg ingrijpend veranderd.² Deze verandering wordt nog eens versterkt door de nieuwe Wet ruimtelijke ordening die per 1 juli 2008 is ingevoerd. De filosofie achter deze nieuwe wet wordt kernachtig samengevat door het adagium "decentraal wat kan,

² Op grond van de Wamz (artikel 38a) dient de gemeenteraad bij de vaststelling van een bestemmingsplan (zoals bedoeld in artikel 10 van de WRO, art. 3.1 van de Wro) en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening te houden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten archeologische resten. Voor de integratie van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ) in de ruimtelijke ordening is de opname van archeologische waarden in het bestemmingsplan dus een essentiële eerste stap.

centraal wat moet". Ook de Wamz heeft een decentraal karakter. Beide wetten leiden ertoe dat steeds meer verantwoordelijkheden bij de gemeenten liggen. De gemeenten hebben zo ook de verantwoordelijkheid gekregen voor het archeologische bodemarchief van hun grondgebied. De verantwoordelijkheid voor het eigen bodemarchief is geoperationaliseerd door middel van het proces van de ruimtelijke ordening. De omgang met bekende en te verwachte archeologische waarden dient vastgelegd te worden in nieuwe en herziene bestemmingsplannen. Aanvragen voor sloop-, aanleg- of bouwvergunningen en ontheffingsbesluiten dienen aan de "archeologische" planregels in het bestemmingsplan te worden gekoppeld.

Op grond van de Wamz krijgen gemeenten enkele jaren de tijd een gemeentelijk archeologiebeleid te ontwikkelen. Ook de integratie van dit beleid in de gemeentelijke ruimtelijke ordening hoeft (en kan) niet in een keer gebeuren. In de Wamz is gekozen voor een "ingroeimodel". Het gaat alleen om nieuwe bestemmingsplannen en bestemmingsplannen die worden herzien/gewijzigd. Omdat bestemmingsplannen binnen een termijn van tien jaar herzien moeten worden, leidt deze bepaling er (in principe) toe dat op termijn alle bestemmingsplannen "archeologievriendelijk" zullen zijn.

2.3 Rol van het Rijk

Het Rijk draagt zorg voor het aanwijzen en beheren van wettelijk beschermde Rijksmonumenten en heeft een wettelijke adviesrol met betrekking tot het aspect archeologie in m.e.r.-procedures. Deze adviesrol zal worden vervuld door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Voor de Strategische Milieubeoordelingen (SMB's) zal waarschijnlijk een vergelijkbaar uitgangspunt gaan gelden.

Naar verwachting speelt het Rijk in de gemeente Someren alleen een rol in het kader van m.e.r.-procedures of SMB's, en bij RO-procedures die betrekking hebben op een beschermd Rijksmonument in de gemeente.

2.4 Rol van de provincie Noord-Brabant

De meeste provincies hadden de afgelopen jaren al een '*Malta-proof*' beleid, vastgelegd in nota's, beleidsstukken, streek- en omgevingsplannen. Enerzijds heeft de provincie een aantal *wettelijke taken*, anderzijds kennen de provincies ook een eigenstandig *archeologiebeleid*. Met de nieuwe Wro worden wel wat andere accenten in beleidsuitvoering gelegd. Zo is voor de provincie met de inwerkingtreding van de Wro de goedkeuringsbevoegdheid voor gemeentelijke ruimtelijke plannen vervallen. Toetsing en sturing zijn alleen nog aan de orde bij bovenlokaal of provinciaal belang. Het indienen van bedenkingen bij GS of het onthouden van goedkeuring door GS zijn vervallen met de nieuwe wet. Daar staat wel tegenover dat de provincie de bevoegdheid heeft gekregen om attentiegebieden aan te wijzen en zienswijzen in te dienen tijdens een bestemmingsplanprocedure.

I-3 EEN ARCHEOLOGIEBELEID VOOR DE GEMEENTE SOMEREN

3.1 Het archeologiebeleid tot op heden

Een eerste aanzet tot een gemeentelijk archeologiebeleid

Bij het bouwrijp maken van het bestemmingsplan Waterdael begin jaren '90 van de vorige eeuw werd de gemeente Someren geconfronteerd met de aanwezigheid van bijzondere archeologische resten onder de voormalige akkers. Overigens was het niet zo dat er niet eerder archeologisch onderzoek in Someren had plaatsgevonden. Sprake van enige directe betrokkenheid van de gemeente was er echter nooit. Veelal was archeologisch onderzoek het domein van de amateurarcheoloog en een enkele keer was de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB, tegenwoordig RCE) actief.

De ontdekking en het daarop ingezette opgravingstraject te Someren-Waterdael was de opmaat voor een meer structureel archeologisch onderzoek gedurende enkele decennia in Someren.

Onder invloed van het Verdrag van Malta nam de gemeente Someren haar verantwoordelijkheid en participeerde ad hoc met financiering bij diverse archeologische onderzoeken in Waterdael. Gaandeweg werd duidelijk, dat het principe van de 'verstoorder betaalt' nogal wat gevolgen zou gaan hebben voor de gemeente Someren, die in veel gevallen zelf initiatiefnemer was. Er stond namelijk een forse uitbreiding van woningbouw en industrieterrein op het programma in een gebied dat als archeologisch zeer waardevol kon worden gekenmerkt. Someren wilde haar verantwoordelijkheid nemen en niet wachten op de ratificatie van het verdrag van Malta. Na een eerste aanzet tot het formuleren van een eigen archeologisch beleid, waarbij de verantwoordelijkheden van alle betrokken instanties werden vastgelegd, het principe van de verstoorder betaalt werd erkend, een organisatorisch kader voor archeologisch onderzoek werd vastgesteld en een eerste gedachte over de financiering van archeologisch onderzoek werd geformuleerd³, besluit de gemeenteraad in 1996 dat archeologisch onderzoek in feite onderdeel uitmaakt van het bouwrijp maken van bouwgrond. Daarom wordt de grondprijs verhoogd met 5 gulden per m².⁴ De extra inkomsten worden opgenomen in het fonds grondexploitatie. Daarmee wordt het mogelijk op elk gewenst moment geld voor archeologisch onderzoek te genereren. Met de in 1995 ingeslagen weg werd met name het financiële en organisatorische kader vastgelegd voor toekomstige uit te voeren onderzoek in het kader van bouwactiviteiten die door de gemeente Someren zelf worden geïnitieerd. De planologische ontwikkelingen zijn echter van dien aard, dat er ook in de komende decennia nog gebouwd gaat worden op gronden met een hoge archeologische verwachtingswaarde. Daarbij past een adequaat archeologiebeleid dat recht doet aan de specifieke Somerense situatie.

³ Raadsstukken, agendanr. 16, 21 maart 1995. Instemmen met beleid.

⁴ Raadsstukken, agendanr. 15, 0 augustus 1996. Instemmen met de gevolgen van financiering voor de grondprijs

In 2002 heeft de provincie Noord-Brabant haar streekplan "Malta-proof" gemaakt met de hieraan gekoppelde Cultuurhistorische Waardenkaart. Voor de archeologie is de kaart gebaseerd op de Indicatieve Kaart voor Archeologische Waarden (IKAW) en de Archeologische Monumentenkaart (AMK). Met dit instrument vervulde de provincie tot voor kort (tot aan de nieuwe Wro, juli 2008) een belangrijke toezichthoudende en toetsende rol bij nieuwe bestemmingsplannen en vrijstellings- en wijzigingsbesluiten ex artikelen 11 en 19 van de Wro, alsmede bij het verlenen van vergunningen voor ontgrondingen. Er is van 2002 tot 2008 dan ook scherp door de provincie gecontroleerd of het aspect archeologie bij ruimtelijke plannen door middel van (voor)onderzoek op juiste wijze werd meegewogen. Zolang dit niet het geval was, werd geen goedkeuring verleend aan het plan.

Sinds 2002 is met de gemeentelijke toetsing voor het aspect archeologie ook het takenpakket van de afdeling VROM van de gemeente Someren verzaamd. Vanaf 2005 wordt het gemeentelijke apparaat daarin bijgestaan door een externe adviseur archeologie.

3.2 Het nieuwe archeologiebeleid

In Nederland worden de meeste beslissingen over de ruimtelijke inrichting genomen op gemeentelijk niveau. Begrijpelijk is dan ook dat in het nieuwe bestel de meeste taken en bevoegdheden zijn verschoven naar dat gemeentelijke niveau. Nieuw is dat gemeenten op grond van de Wamz en de nieuwe Wro de rol krijgen van bevoegd gezag. De zorg voor het bodemarchief is hiermee niet meer vrijblijvend maar een (verplichte) verantwoordelijkheid. De gemeenten zullen dus bij ruimtelijke plannen ervoor moeten zorgen dat de archeologische belangen bekend zijn en dat deze zorgvuldig worden meegewogen in een afwegingsproces met andere (maatschappelijke, sociale, economische, ecologische) belangen.

In hoofdlijnen betekent dit het volgende voor de gemeente:

- de omgang met de archeologie binnen de gemeentegrenzen wordt primair een verantwoordelijkheid van de gemeente;
- de gemeente dient gebieden met (te verwachten) archeologische waarden op te nemen in bestemmingsplannen;
- de gemeente stelt zelf voorwaarden of verleent ontheffingen bij vergunningverleningen (bouw-, sloop- of aanlegvergunningen);
- de gemeente is verantwoordelijk voor (en aanspreekbaar op) haar beslissingen aangaande haar omgang met archeologische waarden.

3.3 Gemeentelijk ambitieniveau

Bij de uiteindelijke inrichting van het archeologiebeleid binnen de gemeente zijn verschillende combinaties van beleidsinstrumenten denkbaar, variërend van een uitvoerend orgaan van het rijks- en provinciaal beleid tot een hoge mate van autonomie in dat beleid, waarbij de gemeente niet alleen een eigen regie voert, maar bovendien ook de uitvoering van archeologisch onderzoek in eigen hand houdt.

In onderstaande tabel zijn drie scenario's voor een eigen archeologiebeleid weergegeven.

Instrumenten	Scenario 1	Scenario 2	Scenario 3
1. <i>Archeologische Waarden- en Beleidskaart</i>	-	X	X
2. <i>Bestemmingsplanvoorschriften voor bouw- sloop en aanlegvergunningen</i>	X	X	X
3. <i>Erfgoedverordening</i>	(X)	(X)	X
4. <i>Informatie en voorlichting betrokkenen</i>	(X)	X	X
5. <i>Onderzoeksagenda en Selectiebeleid</i>	-	(X)	X
6. <i>Financiële regeling/ Archeologiefonds</i>	-	(X)	(X)
7. <i>Opgravingsvergunning en onderzoek in eigen beheer</i>	-	-	X
8. <i>Depot en informatiecentrum</i>	-	-	(X)

Tabel 1. Diverse scenario's van beleidsimplementatie.

- = Niet van toepassing; X = noodzakelijk; (X) naar keuze en afhankelijk van situatie. In blauw aangegeven het voorkeursscenario 2 met de meest essentiële instrumenten (van noodzakelijk – donkerblauw, naar minder urgent – lichtblauw).

- **Scenario 1** is de basisvariant. Een keuze voor dit scenario betekent dat de gemeente aansluit bij het provinciaal en rijksbeleid. Dit wil ondermeer zeggen dat de vrij grofmazige Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) en de Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie worden ingezet om de archeologisch waardevolle gebieden in de bestemmingsplannen op te nemen. De wettelijke ondergrens voor het verplicht stellen van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen bedraagt dan 100 m², ongeacht of het een gebied betreft met een middelhoge of hoge verwachtingswaarde. Door het ontbreken van een meer gedetailleerde en geactualiseerde archeologische kaart van de gemeente, is vaak niet duidelijk of het zinvol, dan wel noodzakelijk is om in bepaalde gebieden archeologisch onderzoek verplicht te stellen.
- **Scenario 2** is een variant waarbij de gemeente streeft naar een zekere autonomie zowel bij het selecteren van archeologische waarden die beschermende maatregelen behoeven als bij de daaruit voortvloeiende acties. Op grond van een eigen archeologische waarden- en beleidskaart kan de gemeente onderbouwd en maatschappelijk verantwoord eigen ondergrenzen vaststellen voor het verplicht stellen van archeologisch onderzoek. Dit scenario brengt in de aanloop naar het eigen beleid meer kosten met zich mee, maar deze kosten worden na implementatie terugverdiend. Op grond van de in veel gevallen ruimere ondergrenzen voor onderzoek en een betere nuancering van de archeologische

(verwachtings)waarden op een eigen gemeentelijke kaart, zijn minder onderzoeken nodig, wat het ambtelijk apparaat minder belast, maar zeker ook gunstig uitpakt voor de burger! Zo kan een eigen archeologische waardenkaart in de meeste gevallen gebruikt worden als een archeologisch bureauonderzoek. De kosten voor een dergelijk onderzoek hoeven in de regel dus niet meer te worden gemaakt bij een vergunningaanvraag door een initiatiefnemer.

- **Scenario 3** is het meest uitgebreide scenario, waarbij de gemeente niet alleen regie voert over het beleid, maar zelf ook beschikt over een eigen archeologische dienst en een vondstendepot voor de uitvoering van archeologisch onderzoek (bureauonderzoek, boringen, proefsleuven, opgravingen). Dit laatste is vaak het geval bij grotere steden met een historische kern. Voor de gemeente Someren is een dergelijk (kostbaar) orgaan naar onze mening niet zinvol.

De gemeente Someren is inmiddels het traject voor een eigen archeologiebeleid gestart met het laten vervaardigen van een archeologische kaart en het opstellen van deze beleidsnota archeologie. Hiermee geeft Someren aan een zekere autonomie na te streven en deze verantwoordelijkheid ook te willen dragen. **Scenario 2** uit bovenstaande tabel sluit het beste aan bij het ambitieniveau van de gemeente en sluit ook aan bij de wijze waarop de omliggende gemeenten momenteel hun archeologiebeleid inrichten.

I-4 DE RELEVANTE BELEIDSINSTRUMENTEN

De belangrijkste beleidsinstrumenten bij scenario 2 zijn:

1. een gemeentelijke archeologische waarden- en beleidskaart;
2. bestemmingsplanvoorschriften en vergunningsvoorwaarden voor bouw-, sloop- en aanlegvergunningen;
3. een erfgoedverordening als instrument om eventueel gemeentelijke archeologische monumenten aan te wijzen;
4. voorlichting- en informatie voor betrokkenen;

Andere instrumenten die hier naar wens en ambitie aan toegevoegd kunnen worden zijn:

5. een onderzoeksagenda en selectiebeleid;
6. nadere financiële regelingen of een archeologiefonds.

4.1 De gemeentelijke archeologische waarden- en beleidskaart

De ruimtelijke onderbouwing voor het archeologiebeleid is vastgelegd in een aantal kaarten en een toelichting.⁵

De Archeologiekarta van Someren bestaat uit een aantal voor analyse gebruikte kaarten. Deze bieden een actueel overzicht van de stand van kennis van het gemeentelijk bodemarchief en een onderbouwing voor de keuzes, te maken middels een beleidskaart en een nota archeologiebeleid. Naast de bodemkaart, de geomorfologische kaart en een hoogtekarta, zijn op een waardenkarta alle archeologische waarnemingen, de belangrijkste uitgevoerde archeologische onderzoeken, bekende vindplaatsen en de gebieden waarvoor een verhoogde archeologische verwachting geldt. Tevens zijn aan de karta toegevoegd cultuurhistorische en historisch-geografische elementen, zoals kerk(terreinen) en historische hoeven.⁶

De beleidskarta vormt samen met de beleidsnota archeologie de basis voor het gemeentelijk archeologiebeleid. De karta omvat de locaties en gebieden die in aanmerking komen voor planologische maatregelen gericht op behoud, inpassing en eventueel toekomstig onderzoek in het kader van verdere planontwikkeling. Daarbij zijn tevens aangemerkt de (potentieel) waardevolle locaties, waarvoor in de bestemmingsplannen, en eventueel ook op grond van een archeologieverordening (onderdeel van erfgoedverordening) nadere voorwaarden gelden. Deze komen later aan bod.

In het bijbehorende rapport wordt een landschappelijk, archeologisch en historisch overzicht gegeven en wordt een inhoudelijke onderbouwing gegeven voor de indeling op de beleidskarta.

⁵ Kortlang, 2010: De Archeologiekarta van Someren (ArchAeO-rapport 0913)

⁶ Ten tijde van het opstellen van deze beleidsnota wordt ook de laatste hand gelegd aan de Cultuurhistorische karta van Someren (Van de Laarschot en Kortlang, in voorbereiding). Hierop worden alle voor het ruimtelijke beleid van de gemeente relevante cultuurhistorische elementen weergegeven.

4.2 Bestemmingsplanregels en vergunningsvoorwaarden voor bouw-, sloop- en aanlegvergunningen

De beleidskaart vraagt om een directe vertaling naar de diverse bestemmingsplankaarten.

De belangrijkste bepalende legenda-eenheden op de beleidskaart zijn voor Someren:

1. wettelijk beschermde archeologische monumenten (*categorie 1*);
2. gebieden van (hoge, vastgestelde) archeologische waarde, te weten: historische hoeven, kasteel-, kerk- en kloosterterreinen, schansen, (water)molenlocaties en AMK-terreinen van zeer hoge waarde (*categorie 2*);
3. gebieden van archeologische waarde, waaronder AMK-terreinen van (hoge) archeologische waarde en de historische kernen van dorpen en gehuchten (*categorie 3*);
4. gebieden met een hoge archeologische verwachting (*categorie 4*);
5. gebieden met een middelhoge archeologische verwachting (*categorie 5*);
6. gebieden met een lage archeologische verwachting (*categorie 6*);
7. gebieden zonder een archeologische verwachting (verstoord, opgegraven, dan wel op andere wijze vrij van archeologie) (*categorie 7*).

In hoofdstuk II-6 zijn de categorieën nader uitgewerkt.

4.3 Erfgoedverordening

De principes van de gemeentelijk archeologische monumentenzorg hoeven niet alleen vastgelegd te worden in de bestemmingsplannen, maar kunnen (deels) ook in de gemeentelijke monumentenverordening worden vastgelegd. Monumentenverordening en archeologieverordening vormen dan samen de zogenaamde *erfgoedverordening*. Ten behoeve van het archeologiebeleid kan aldus de monumentenverordening van Someren worden geactualiseerd. Hiermee creëert de gemeente in aanvulling op de planologische maatregelen onder meer ook de mogelijkheid gemeentelijke archeologische monumenten aan te wijzen. Oudere (vigerende) bestemmingsplannen zijn nog niet allemaal '*archeologieproof*'. Dit gebeurt de komende jaren bij de actualisering van de plannen. Vooruitlopend op het vastleggen van de archeologische waarden en verwachtingen in de geactualiseerde bestemmingsplannen, zouden de uitgangspunten en instrumenten van het gemeentelijk archeologiebeleid aldus (voorlopig) verankerd kunnen worden in de erfgoedverordening. De Monumentenwet geeft echter aan dat een dergelijke verordening voor een bepaald gebied van kracht is voor zover deze niet in strijd

is met het vastgestelde bestemmingsplan.⁷ De gemeente Someren kiest er voor om hiermee te wachten tot de bestemmingsplannen worden geactualiseerd.⁸

In de erfgoedverordening kunnen onder meer de volgende aspecten worden behandeld:

- criteria voor de selectie en de aanwijzing van gemeentelijke archeologische monumenten of planologisch beschermde archeologische gebieden;
- de rol van monumentencommissie bij procedures en vergunningen voor planologisch beschermde archeologische gebieden, bijvoorbeeld in het kader van structuurvisies en bestemmingsplannen, en bij het afgeven van monumentenvergunningen;
- de inbreng van archeologische waarden in stedenbouwkundige, structuur- en beeldkwaliteitsplannen;
- gemeentelijke eisen aan archeologisch onderzoek en rapportage;
- de status van de gemeentelijke archeologische beleidskaart;
- de rol van vrijwilligers / amateurarcheologen
- stimulerings-, subsidiemaatregelen en eventuele noodfondsconstructies voor particulieren.

4.4 Voorlichting- en informatie voor betrokkenen

Cruciaal voor een goed functionerend archeologiebeleid is een actief communicatiebeleid (loketfunctie), zodat de consequenties van het gemeentelijk beleid van meet af aan helder zijn voor grondeigenaren en gebruikers. Archeologische informatie dient up to date te worden gehouden en gemakkelijk toegankelijk te zijn. In de geest van "Malta" kunnen de resultaten van uitvoerend archeologisch onderzoek gebruikt worden om inwoners van de gemeente te informeren en bewust te maken van de geschiedenis van hun leefomgeving. Een goede samenwerking tussen enerzijds amateurarcheologen en lokale historici, en anderzijds de professionele uitvoerders wordt als onmisbaar gezien voor een goed functionerende archeologische zorg.

Voorwaarden voor een effectief informatie- en communicatiebeleid zijn:

- alle betrokkenen binnen de gemeentelijke organisatie zijn op de hoogte van het gemeentelijke archeologiebeleid en de eisen en verantwoordelijkheden die dit met zich meebrengt ten aanzien van ruimtelijke ingrepen;
- er vindt binnen het gemeentelijk apparaat een nauwe afstemming plaats tussen de afdelingen Maatschappelijke Ontwikkeling (MO) en Volkshuisvesting, Ruimtelijke

⁷ Het opnemen van een archeologische paragraaf in bestemmingsplannen zal voor veel gemeenten niet eenvoudig of snel te realiseren zijn. Zowel de wetgever als de VNG gaan ervan uit dat vaststellen van een erfgoedverordening een mogelijkheid biedt om archeologische waarden te beschermen in de periode dat er (nog) geen Malta-proof bestemmingsplan is vastgesteld. De verordening voorziet dan in een overgangssituatie. Vanaf het moment dat er een Malta-proof bestemmingsplan is vastgesteld kan de verordening slechts een aanvulling zijn op het bestemmingsplan. De verordening mag niet in strijd zijn met het bestemmingsplan (artikel 38, tweede lid) van de monumentenwet.

⁸ De gemeente Someren is momenteel bezig met de actualisatie van het bestemmingsplan Buitengebied en diverse kommen en bedrijventerreinen. De archeologische beleidskaart wordt hierin opgenomen. Tot die tijd zal voor planontwikkeling altijd een afzonderlijk projectplan moeten worden gemaakt. Hierin dient de archeologische (verwachtings)waarde conform de vastgestelde beleidsnota en beleidskaart te worden opgenomen als dubbelbestemming.

Ordering en Milieu (VROM). Dit geldt ook voor de gemeentelijke uitvoerende afdeling Realisatie, Beheer en Onderhoud (RBO). Een en ander dient te worden vastgelegd in heldere werkprocedures;

- inwoners en ontwikkelaars dienen op heldere eenduidige wijze op de hoogte te worden gesteld van het gemeentelijke archeologiebeleid, de verplichtingen, de rechten, etc.;
- er dient een vast aanspreekpunt archeologie binnen de gemeente te zijn;
- de gemeente stimuleert dat lokale amateurarcheologen en vrijwilligers kunnen participeren in archeologische opgravingen op het gemeentelijk grondgebied, daarnaast kan de gemeente deze groep ook op andere wijzen actief laten participeren in het gemeentelijk archeologiebeleid;
- resultaten van archeologisch onderzoek komen beschikbaar voor presentatie aan het publiek. Waar nodig en mogelijk kunnen minder toegankelijke onderzoeksrapporten met enige regelmaat worden samengevat in een publieksvriendelijke brochure of een boek.
- Specifiek voor Someren geldt dat eventuele bijzondere vondsten (tijdelijk) kunnen worden tentoongesteld in het recentelijk geopende Archeologiehuis aan de Molenstraat. Het archeologiehuis kan in die zin ook nog meer het karakter krijgen van een archeologisch informatiecentrum.

4.5 Onderzoeksagenda en selectiebeleid

Bij de afweging die de gemeente dient te maken over het al dan niet en tot op welk niveau voorschrijven van archeologisch (voor)onderzoek bij bouw- of inrichtingsplannen, speelt kenniswinst een belangrijke rol. De resultaten van archeologisch onderzoek kunnen in de regel gezien worden als het toevoegen van puzzelstukjes aan een schier oneindige puzzel van kennis over ons verleden. Zelfs na het opgraven van 35 hectare cultuurlandschap in en rondom Waterdael, de afgelopen 18 jaar, komen steeds weer nieuwe elementen uit het verleden aan het licht die bijdragen aan een betekenisvolle beeldvorming van het verleden.

Het vele onderzoek te Someren heeft tot op heden belangrijke wetenschappelijke kennis opgeleverd en heeft bovendien een indrukwekkend inzicht gegeven in de bewoningsgeschiedenis van een dekzandlandschap gedurende bijna 3000 jaar. Het door onderzoek verkregen beeld is zelfs van grote (wetenschappelijke) modelmatige waarde waar het gaat om kennisverwerving over de bewoningsdynamiek in Zuid-Nederland.

Duidelijk is dat er enige differentiatie in "archeologische rijkdom" is aan te brengen op grond van de landschappelijke karakteristieken binnen de gemeentegrenzen en de plaatsen waar in het verleden al verstoring ingrepen (soms op grote schaal) hebben plaatsgevonden. Met name de nog aanwezige hoger gelegen oude bouwlanden met een dik plaggendek blijken een buitengewoon goed geconserveerd bodemarchief te herbergen met vaak een bewoningsgeschiedenis van enkele duizenden jaren. Een en ander laat zich vertalen in de archeologische waarden- en beleidskaart.

Met een eigen archeologiebeleid kiest de gemeente voor beheer en behoud van het zichtbare en onzichtbare erfgoed dat onlosmakelijk is verbonden met haar ontstaansgeschiedenis en

cultuurhistorische identiteit. Primair geldt het streven van behoudenswaardige archeologische resten in de bodem (*in situ*).

Het uitgangspunt bij de formulering van een eigen archeologisch beleid is het vinden van een verantwoorde balans tussen enerzijds de wetenschappelijke en cultuurhistorische belangen en anderzijds de maatschappelijke en organisatorische (en financiële) uitvoerbaarheid op gemeentelijk niveau. Een zinvol hulpmiddel hierbij kan een archeologische onderzoeksagenda zijn. Hierin wordt een beeld geschetst van de stand van (wetenschappelijke) archeologische kennis op lokaal, regionaal of zelfs nationaal niveau.⁹ Vanuit een onderzoeksagenda kunnen onderzoeksthema's, lacunes en onderzoeksaccenten worden aangegeven die op lokaal, regionaal of zelfs nationaal niveau van belang zijn en waarop binnen de gemeente extra aandacht kan worden gericht. Daarnaast biedt een dergelijke agenda, mits verantwoord gebruikt, ook een leidraad om in het maatschappelijke speelveld keuzes te kunnen maken. Men kan dan spreken van een *selectiebeleid*.

Vooralsnog is het moeilijk gebleken een werkbare onderzoeksagenda en vooral een inhoudelijk selectiebeleid te maken op gemeentelijk niveau. Ofschoon er door de archeologische vakwereld de afgelopen jaren intensief is gewerkt aan de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie, is er binnen het archeologisch vakgebied vooralsnog weinig consensus over hoe men deze op gemeentelijk niveau als selectiedocument zou moeten toepassen. Het is vrijwel onmogelijk om op voorhand aan te geven wat de inhoudelijke en cultuurhistorische relevantie van (bedreigde) archeologische resten zal zijn. Dit vergt op zijn minst een gedegen vooronderzoek door middel van proefsleuven en zelfs dan nog zijn keuzes eigenlijk vooral te maken op basis van fysieke kwaliteit (gaafheid, conservering, beleving, ed.) van de archeologische resten. Keuzes maken op inhoudelijke gronden blijkt al beduidend moeilijker. Een gemeentelijke of regionale onderzoeksagenda ten einde inhoudelijke keuzes te kunnen maken, zal de komende jaren moeten "rijpen". Dit neemt niet weg dat omwille van de historische of cultuurhistorische betekenis nu al extra aandacht kan worden besteed aan bepaalde thema's of perioden binnen de gemeente. Zeker als deze een identiteitsversterkende rol kunnen vervullen.

Voor het selectiebeleid is thans evenwel het al dan niet verplicht stellen van (voor)onderzoek bij het aanvragen van een omgevingsvergunning op basis van vastgestelde ondergrenzen de eerste belangrijke afweging die moet worden gemaakt.

⁹ In 2006 is de Nederlandse Onderzoeksagenda Archeologie (www.noaa.nl) opgezet. De NOaA is een digitaal document van inmiddels vele honderden pagina's omvang, dat betrekking heeft op de stand van kennis van de archeologie van het Nederlandse grondgebied en dat bestaat uit hoofdstukken onderverdeeld naar regio's, archeologische perioden en onderzoeksthema's. De hoofdstukken zijn opgesteld door regio- en periodespecialisten die actuele en toekomstige onderzoeksthema's formuleren, waaraan nieuw uit te voeren onderzoek een bijdrage kan leveren. Ten behoeve van de opgravingspraktijk worden handvatten geleverd voor de meest effectieve onderzoeksmethoden om kenniswinst te boeken.

4.6 Archeologiefonds

De gemeente Someren heeft in 1996 naar aanleiding van het grootschalige onderzoek te Someren-Waterdael besloten de grondprijs ten behoeve van de archeologie structureel met 5 gulden te verhogen. De extra inkomsten worden opgenomen in het gemeentelijke fonds grondexploitatie. Hiermee is het mogelijk geworden op elk gewenst moment geld voor archeologisch onderzoek te genereren in het kader van bouwactiviteiten die (mede) door de gemeente geïnitieerd zijn.

Bekeken dient te worden of dit fonds in het huidige bestel gehandhaafd kan blijven en of hieruit ook andere archeologische zaken kunnen worden gefinancierd, zoals onverwachtse vondsten (onder) en de inschakeling van amateurarcheologen vanwege een flankerend beleid (zie ook verder).

Daarnaast zal de gemeente na moeten denken over de wijze van financiering van onderzoekskosten indien belangwekkende archeologische vondsten gedaan worden bij niet-vergunningplichtige projecten, gedeselecteerde terreinen die niet in aanmerking komen voor (verder) archeologisch onderzoek, of ingrepen die binnen de vastgestelde vrijstelling van onderzoek vallen.

I-5 LANDSCHAP EN ARCHEOLOGIE VAN SOMEREN IN EEN NOTENDOP

In dit hoofdstuk wordt een korte schets gegeven van het landschap binnen de gemeentegrenzen. De vorm van het landschap en de (agrarische) ontwikkelingen die zich daarin in het verleden hebben voorgedaan bepalen in sterke mate het archeologisch potentieel van het gebied. De ruimtelijke ontwikkelingen van de afgelopen decennia, en dan met name aan de oostkant van Someren hebben een tipje van de sluier van de archeologische rijkdom opgelicht. In de toelichting op de archeologiekaart van Someren wordt het landschap en bewoning uitvoeriger behandeld.

Morfologisch kan het landschap rondom Someren worden gekenmerkt als een zachtgolvend dekzandlandschap dat in de laatste koude fase van het Pleistoceen (de laatste ijstijd, het Weichselien, ca. 120.000 - 10.000 jaar geleden) is ontstaan onder invloed van de wind. Hoe het landschap van Someren zich gedurende de laatste 10.000 jaar ontwikkelt, laat zich goed aflezen van het premoderne landschap dat is vormgegeven op de historische topografische kaarten uit de tweede helft van de 19de en het begin van de 20ste eeuw. Tussen de 13de/14de eeuw en het einde van de 19de eeuw onderging dit landschap relatief weinig veranderingen. Diagonaal vanuit het zuidoosten naar het noordwesten kan een lijn worden getrokken die de gemeente Someren verdeelt in twee landschappen. De grens loopt deels parallel aan het beekdal van de Kleine Aa. In hoofdlijnen komt deze tweedeling overeen met de waterscheiding tussen het stroomgebied van de Aa in het oosten en het stroomgebied van de Dommel in het westen.

De westelijke zone bestond tot in het begin van de 20ste eeuw grotendeels uit uitgestrekte heidegebieden zoals de Lieropse, Somerense en Strabrechtse heide, welke waren doorspekt met vennen. Voorts kent deze zone ook uitgestrekte stuifzandgebieden. Deze toen ongecultiveerde gebieden of 'woeste gronden' zijn vooral pas in de eerste helft van de vorige eeuw ontgonnen. In de Volle en Late Middeleeuwen zijn de heidegebieden fors uitgebreid door de opkomst van de schapenteelt. Indirect speelden de heidevelden ook een rol bij de landbouw in de oostelijke zone; de zoden die in de potstal van de boerderij met mest vermengd werden, waren vaak afkomstig van deze woeste gronden. We beschikken over aanwijzingen dat de latere heidegebieden oorspronkelijk een aantrekkelijk vestigingsgebied zijn geweest voor prehistorische landbouwgemeenschappen. Hierop duiden onder meer losse vondsten van stenen bijlen uit het Neolithicum en de aanwezigheid van een drietal urnenvelden (Kraaijenstark, waarschijnlijk de Hoenderboom en bij het voormalig Philips kampeerterrein), waarvan er twee zeker tot in de Vroege IJzertijd gebruikt zijn. Verwacht mag worden dat zich in de nabijheid van de grafvelden ook boerderijen bevonden. Waarschijnlijk is in de Late Bronstijd/Vroege IJzertijd zelfs sprake geweest van een vrij intensieve bewoning. Degradatie van de relatief leemarme bodems in deze westelijke zone, als gevolg van toenemende ontbossing en een weliswaar extensieve maar grote oppervlakten gebruikende landbouw (*Celtic fields*) zijn er de oorzaak van geweest dat de bewoning in de loop van de Midden IJzertijd waarschijnlijk ophield in deze zone. Als 'nieuwe' woonoorden kwamen vanaf de Late

Bronstijd/Vroege IJzertijd de meer vruchtbare en leemrijke dekzandruggen van de oostelijke zone in aanmerking.

De oostelijke zone van Someren wordt onder meer gekenmerkt door een uitgestrekt dekzandplateau dat aan de westzijde wordt begrensd door het beekdal van de Kleine Aa en aan de oostzijde door de Aa. Daarbinnen werd het plateau vroeger doorsneden door enkele kleinere beken en beekdalen die gezamenlijk zorgden voor de afwatering. De hoger gelegen gronden rondom de huidige dorpskern van Someren vormen sinds de late prehistorie een aantrekkelijk vestigingsoord. In tegenstelling tot de zandgrond in de westelijke zone, bevatte het zand van het dekzandplateau een hoger leemgehalte en was daardoor minder gevoelig voor bodemdegradatie. Behalve het uitgestrekte dekzandeiland waarop het dorp Someren ligt, bevinden zich verder naar het noorden vergelijkbare dekzandruggen met forse akkerzones (zij het wat fijner geleed) rondom Lierop en nog verder noordelijk, Hersel en Winkelstraat.

De beekdalen waren vanwege de slechte afwatering in de wintermaanden minder aantrekkelijk voor permanente bewoning, ofschoon zij wel van belang waren voor allerlei doeleinden. Oorspronkelijk bestonden de beekdalen uit elzenbroekbos. Pas in de loop van de Volle en Late middeleeuwen werden zij ontgonnen en in gebruik genomen als hooi- en weilanden. Vanaf de 13de eeuw verschoof de bewoning op veel plaatsen vanaf de hogere delen van het plateau naar de flanken, zoals ook op veel andere plaatsen in Zuid-Nederland. In de centrale laagte van het dekzandeiland Someren is toen de basis gelegd voor het huidige dorp Someren, dat tot in de 20ste eeuw vooral uit lintbebouwing bestond. Ook de kleinere kernen en groepjes boerderijen zoals Lierop, Boomen, Moorsel, Winkelstraat en Hersel dateren vermoedelijk uit deze tijd. Het proces van 'fixeren' van de bewoning in en rondom de oude woongebieden voltrekt zich in de loop van de Late Middeleeuwen. De inrichting van het landschap gaat echter voort. Nieuwe zones van het landschap (dekzandvlakten met heide en nattere gebieden) worden zelfs tot in de twintigste eeuw ontgonnen. Er worden beken gegraven, er wordt veen gewonnen. In het landschap verschijnen (Water)molens, kasteeltjes, domeinhoeven en omgrachte hoeven, zoals er in Someren enkele tientallen historisch en/of archeologisch bekend zijn. Vaak liggen deze landschappelijk in wat lagere en wat nattere gebieden. Deze ontwikkelingen zijn inmiddels niet meer alleen archeologisch, maar ook historisch en historisch-geografisch te traceren. Veelal zijn deze relictten zelfs nog in het landschap waarneembaar.

De archeologie van de hogere en drogere dekzandruggen is mede dankzij het soms wel een meter dikke plaggendeek lange tijd goed verborgen gebleven. Als gevolg van het vele grootschalige grondverzet door ontgroningen en gemeentelijke uitbreidingsplannen van de laatste decennia, is vast komen te staan dat met name deze dekzandruggen rijk zijn aan archeologie, hetgeen vooral met de grootschalige opgravingen van de afgelopen 18 jaar te Someren-Waterdael ruimschoots is bevestigd met maar liefst 35 hectare sporen van bewoning en begraving vanaf de Late Bronstijd ca 900 v. Chr. tot ver in de Middeleeuwen (ca 1250 na Christus)! De resultaten van dit onderzoek vormen een voor Nederland uniek gegevensbestand.

Van het grondgebied van Someren zijn op basis van het Archeologisch Informatie Systeem (Archis) van de RCE, de Archeologische database van Peelland (SAS / ACVU) en de opgravingen te Waterdael ruim 200 archeologische vindplaatsen bekend. De aard van de vindplaatsen kan variëren van opgravingsresultaten tot losse vondsten en locaties waar historische hoeven hebben gestaan. De datering van de vindplaatsen reikt van het Laat Paleolithicum tot in de Nieuwe tijd. Daarnaast kent het gebied 16 zogenaamde AMK-terreinen. Dit zijn terreinen die op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW) van de Provincie Noord-Brabant zijn aangegeven en waarvan bekend is dat deze archeologische waarden bevatten. In vijf gevallen gaat het om op basis van de Monumentenwet wettelijk beschermde monumenten. De overige terreinen hebben een niet wettelijke beschermde status, waarvan de veronderstelde "waarde" varieert van terreinen van archeologische waarde tot zeer hoge archeologische waarde. Opmerkelijk is dat ongeveer 70 % van het grondgebied van Someren op de landelijke Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) een middelhoge (49 %) tot hoge archeologische verwachting (21 %) kent, zoals uit onderstaande kaart blijkt. Enerzijds toont het kaartbeeld de te verwachten archeologische rijkdom van het gebied, anderzijds is gebleken dat op basis van het meer gedetailleerde bureauonderzoek ten behoeve van de archeologische waarde- en verwachtingenkaart, dit beeld kan worden genuanceerd.¹⁰

Archeologie van de beekdalen

De laatste jaren is bij de archeologische beroepsgroep de archeologie van de beekdalen steeds meer in de belangstelling komen staan. Deze belangstelling is het directe gevolg van de natuurontwikkeling in de natte zones van het landschap, bijvoorbeeld door het "hermeanderen" van beken, het graven van paddenpoelen en de aanleg van ecologische verbindingzones. Bij dergelijke inrichtingswerken blijken regelmatig bijzondere en goed geconserveerde archeologische vondstcategorieën te voorschijn te komen, zoals restanten van voorden, houten bruggen, dammen, visuiken en allerhande deposities van (bronzen of stenen) voorwerpen die opzettelijk lijken te zijn gedeponeerd en als ritueel worden geïnterpreteerd.¹¹ Ook de beekdalen van met name de Kleine Aa en Aa bezitten een dergelijke potentie.

¹⁰ Kortlang, 2010: De Archeologiekaart van Someren (ArchAeO-rapport 0913)

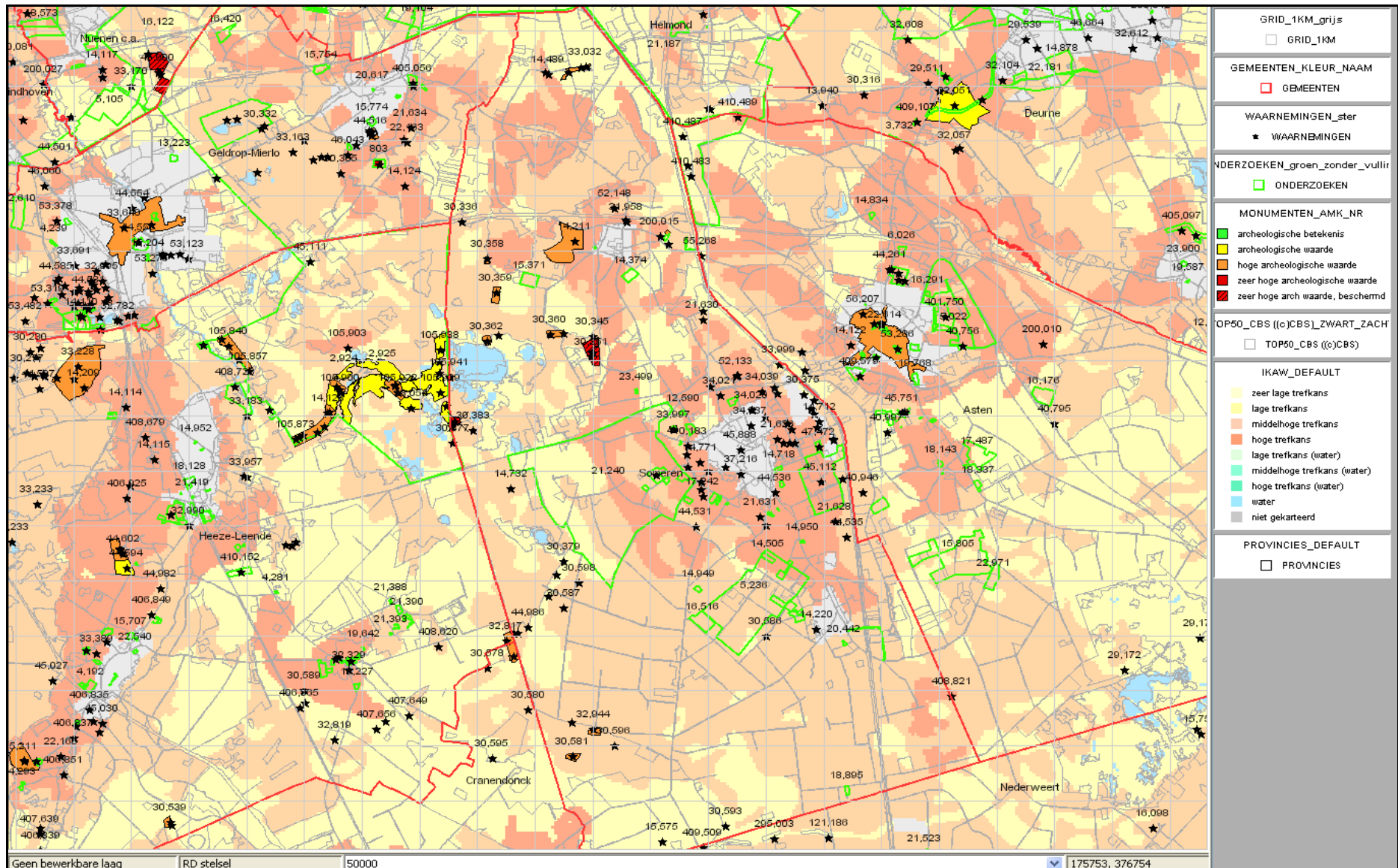
¹¹ Rensink et al, 2008, Rensink (red.) 2008.

Historische Tijd	1800 – heden	Nieuwste Tijd	Holoceen
	1500-1800 na Chr.	Nieuwe Tijd	
	1050 - 1500 na Chr.	Volle en Late Middeleeuwen	
Protohistorie	450 - 1050 na Chr.	Vroege Middeleeuwen	
	12 voor Chr. - 450 na Chr.	Romeinse Tijd	
Prehistorie	800 – 12 v. Chr.	IJzertijd	
	2000 - 800 v. Chr.	Bronstijd	
	5300 – 2000 v. Chr.	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	
	8800 - 5300 v.Chr.	Mesolithicum (Midden Steentijd)	
	300.000 – 8800 v. Chr.	Paleolithicum (Oude Steentijd, incl. de laatste ijstijd)	

Figuur 1. Archeologische perioden in Nederland.

Figuur 2. (volgende pagina). De IKAW van Someren met daarop geprojecteerd de vindplaatsen (vóór inventarisatie archeologiekaart Someren); de uitgevoerde onderzoeken en AMK-terreinen. De hoge archeologische verwachtingswaarde (hoge trefkans) maakt volgens de IKAW ongeveer 21 % uit van het grondgebied; de middelhoge verwachting (trefkans) maar liefst 49 %. Beleidsmatig is het van belang op te merken dat het nader onderzoek voor de Archeologiekaart van Someren ertoe heeft geleid dat het percentage hoge verwachting is teruggebracht van 21 % tot 16 %; voor de middelhoge verwachting is dit van 49 % teruggebracht tot ruim 29 % en de lage verwachting is toegenomen van 25 % naar 45 %.

Nota Archeologiebeleid gemeente Someren.
 Naar een *implementatie* van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg
 in het gemeentelijke beleid.

DEEL II DE ARCHEOLOGISCHE MONUMENTENZORG IN DE PRAKTIJK

II-6 HET BESTEMMINGSPLAN CENTRAAL

6.1 Bestemmingsplanregels en vergunningsvoorwaarden voor bouw-, sloop- en aanlegvergunningen

6.1.1 Inleiding

Ter bescherming van archeologische waarden middels het bestemmingsplan zal in vrijwel alle gevallen aan de betreffende gebieden een dubbelbestemming worden toegekend. In de nieuwe Standaard Vergelijkbare Bestemmingsplannen (SVBP2008) wordt in dit kader gesproken van een dubbelbestemming Waarde-Archeologie (WR-A) op de plankaart (tegenwoordig: *verbeelding*). Het doel van de toegekende archeologische bestemming is in de regel niet het onmogelijk maken van ontwikkelingen in een gebied, maar het zoveel als mogelijk voorkomen van activiteiten die een schadelijke invloed hebben op (mogelijk) aanwezige archeologische waarden. Door het toepassen van een aan de bestemmingen verbonden bouw-, sloop- en aanlegvergunningstelsel, kunnen vervolgens beperkingen worden opgelegd aan het gebruik van het gebied en kan ontheffing worden verleend indien de activiteiten, waarvoor ontheffing wordt aangevraagd, geen versturende consequenties hebben voor het (te verwachten) bodemarchief.

Ten aanzien van de planologische bescherming van archeologische waarden kunnen de volgende uitgangspunten worden gehanteerd:

- de gemeente houdt bij de vaststelling van bestemmingsplannen rekening met de aanwezigheid van archeologische waarden en verwachtingen;
- de op de plankaart (*verbeelding*) opgenomen archeologische terreinen worden gekoppeld aan bouwregels en een aanlegvergunning (zie voorstel bijlage 2);
- het is niet verplicht om wettelijk beschermde archeologische terreinen (rijksmonumenten) op de plankaart aan te duiden. Met het oog op volledigheid van de informatie wordt echter geadviseerd de contouren van het rijksmonument op de plankaart op te nemen, maar hier geen regels aan te verbinden;¹²
- in de *toelichting* op de bestemmingsplanregels wordt aangegeven waarom de aangewezen terreinen vanuit archeologisch oogpunt bescherming verdienen. Hier ligt een belangrijke

¹² Een koppeling met de planregels is (in ieder geval vanuit juridisch oogpunt) niet wenselijk aangezien het beschermingsregime van archeologische rijksmonumenten is geregeld via de Monumentenwet 1988 (d.w.z. het rijk treedt op als bevoegd gezag, niet de gemeente).

relatie met het archeologiebeleid zoals geformuleerd in een gemeentelijke nota archeologie;

- in de *bestemmingsomschrijving* en *planregels* wordt vastgelegd welke gevolgen de gemeente verbindt aan de aanwezigheid van archeologische waarden of verwachtingen bij geplande bouwactiviteiten of andere bodemverstorende activiteiten. Die gevolgen kunnen zeer uiteenlopend zijn, variërend van “geen gevolgen voor bouwen” via “eerst onderzoeken, dan bouwen” tot en met “geen bodemverstoring, maar behoud in de bodem”.
- de voorwaarden voor het verlenen van bouw-, sloop- en aanlegvergunningen worden hierop aangepast;
- de Wamz geeft de gemeente de bevoegdheid ontheffing te verlenen voor het (laten) verrichten van archeologisch onderzoek voor kleine ruimtelijke ingrepen van “huis-, tuin- en keukenniveau”.
- indien de gemeente bij de voorbereiding van een bestemmingsplan kosten moet maken ten behoeve van archeologisch (voor)onderzoek, kan zij die kosten onder bepaalde condities verhalen in het kader van de grondexploitatie.

Op het moment van opstellen van deze nota bestaat er nog steeds onduidelijkheid over de wijze waarop de diverse bestemmingsplancategorieën tot uitdrukking moeten komen op de verbeelding van de bestemmingsplankaart. Vooralsnog laat de Standaard Vergelijkbare Bestemmingsplannen (SVBP2008) uitsluitend toe dat archeologie cartografisch in de vorm van één dubbelbestemming Waarde-Archeologie (WR-A) op de plankaart wordt verbeeld. De plankaart kent dus maar één legenda-eenheid gekoppeld aan een grafische eenheid (kruisjesraster). Differentiatie op basis van categorieën archeologische waarden is op de bestemmingsplankaart vooralsnog niet mogelijk. Hiermee kan de verbeelding dus niet verwijzen naar onderscheidende planregels.

Vooralsnog wordt ervan uitgegaan dat in de bestemmingsplanregels verwezen kan worden naar een onderliggende archeologische beleidskaart, waar wél onderscheidende categorieën kunnen worden opgenomen. De beleidskaart vormt dan aldus een bijlage van het bestemmingsplan.

6.1.2 Ondergrenzen onderzoeksplicht

In de nieuwe Wet op de Archeologische Monumentenzorg is een algemene vrijstelling van de in bestemmingsplannen vast te leggen onderzoekseis opgenomen voor bodemingrepen kleiner dan 100 m². Deze vrijstelling geldt niet voor bodemingrepen in aangewezen wettelijk beschermde archeologische monumenten. Het valt om die reden te overwegen een aantal “terreinen van (hoge) archeologische waarde” binnen de gemeente in de toekomst via de erfgoednota aan te wijzen als gemeentelijk monument. Bij bepaalde archeologische vindplaatsen kunnen namelijk ook ingrepen kleiner dan 100 m² tot aanzienlijke schade leiden en zou de gemeente in staat moeten worden gesteld dit soort ingrepen te beperken of daaraan strikte voorwaarden te verbinden. De monumentenwet geeft in artikel 41a aan dat de gemeenteraad afwijkende oppervlakten (dan voornoemde 100 m²) kan vaststellen (Zie tabel 2).

Voor kleinere ingrepen onder de vrijstellingsgrens zou in aanvulling daarop tevens een algemene bepaling in het bestemmingsplan moeten worden opgenomen, die het mogelijk maakt op initiatief van de gemeente, hetzij door een professioneel archeologisch bureau, hetzij door lokale amateurarcheologen, archeologische waarnemingen of inspecties te doen. Bij interessante (toevals)vondsten kunnen deze dan gedocumenteerd worden. Een en ander kan opgenomen worden in de Erfgoednota.

6.1.3 Vrijstellingsdiepte

Met een vrijstellingsdiepte van 0,4 m is een balans gezocht tussen archeologisch verantwoord handelen en dat wat maatschappelijk en praktisch haalbaar is. In enkele delen van het gemeentelijk grondgebied kunnen archeologisch relevante lagen mogelijk dicht aan het oppervlak liggen. Op de meeste plaatsen zijn archeologisch relevante woonlagen opgenomen in de (recente) bouwvoor (voor zover geen sprake is van bijvoorbeeld heide- bos-, of stuifzandgebieden). De bouwvoor heeft gemiddeld een dikte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste archeologisch sporenvak zichtbaar kan worden. Vanuit archeologisch perspectief zou een algemene vrijstelling van 0,3 m misschien te verkiezen zijn. Een dergelijke beperking is echter maatschappelijk moeilijk uitvoerbaar (ook niet controleerbaar of te handhaven) en zou betekenen dat normaal agrarisch bodemgebruik en zelfs het ompitten van de eigen tuin al snel vergunningplichtige activiteiten worden. De wet- en regelgeving wil zich richten op die bodemingrepen die plaatsvinden in het kader van nieuwe bouw- of inrichtingsprojecten met grootschalig grondverzet en cultuurtechnische ingrepen die niet tot "normaal agrarisch bodemgebruik" kunnen worden gerekend, zoals diepploegen, egaliseren, de aanleg van draignesystemen en dergelijke. Deze ingrepen reiken in vrijwel alle gevallen dieper dan 0,4 m en vallen in het agrarisch gebied derhalve niet binnen de vrijstellingsdrempel.

uitzonderingen

Een aparte categorie ingrepen vormen de ingrepen die een geleidelijk effect hebben op de dieper liggende archeologische resten. Het betreft dan met name die bodemingrepen die de afvoer van grond met zich meebrengt die niet wordt aangevuld. Gedacht kan hierbij worden aan het afplaggen van heide in het kader van natuurbeheer en -ontwikkeling, laanbomenteelt, grasplaggenteelt en het aanbrengen van diepwortelende beplanting. In dergelijke gevallen is het belangrijk in het kader van een aanlegvergunning eerst vast te stellen wat het effect van de ingreep (op termijn) kan zijn op de eventueel aanwezige archeologische ondergrond. Dit dient te gebeuren door het vaststellen van de dikte van het beschermende dek en de diepteligging van de archeologisch relevante laag met behulp van verkennende boringen en/of profielputjes.

6.1.4 Omvang plangebied versus oppervlakte van de bodemversturende ingreep

In het provinciale beleid werd tot voor kort (vóór de nieuwe Wro) een bepaalde omvang van een plangebied als ondergrens gehanteerd om archeologisch (voor)onderzoek verplicht te stellen bij onder meer bestemmingsplanwijzigingen in het kader van artikel 19 procedures. Zo hanteerde de provincie Limburg de omvang van een plangebied van minimaal 2500 m² en de

ligging van het plangebied op een afstand van meer dan 50 m van een vindplaats als ondergrens voor het verplicht stellen van archeologisch onderzoek op terreinen met een (middel)hoge verwachtingswaarde. De provincie Noord-Brabant gebruikte bij haar beleidsafweging de ondergrens van 5000 m² voor een plangebied waar een zelfstandige projectprocedure (ZPP) liep. Ging het om een particulier initiatief (1 of 2 huizen) of een particulier-economisch initiatief (ondernemer, boer) bij de bouw van kassen of stallen, dan werd men onder de 5000 m² plangebied voor wat de provinciale goedkeuring betreft, vrijgesteld van onderzoeksplicht.

Er is de laatste jaren nogal wat verwarring ontstaan over het gebruik van de term omvang plangebied in relatie tot de omvang van de feitelijke verstoring en de archeologische onderzoeksplicht (waarop ook de wettelijke grens van 100 m² is gebaseerd). Dit heeft ertoe geleid dat veel archeologische beleidsadvieskaarten en beleidsnota's op dit moment spreken van een omvang van plangebieden. Het is echter meer reëel om uit te gaan van de feitelijke omvang van de verstoring binnen een plangebied in relatie tot de onderzoeksplicht. Een vrijstelling van onderzoeksplicht betekent niet dat daarmee de eventuele dubbelbestemming verandert. Bij bestemmingsplanwijziging kan bovendien archeologie altijd (weer) als dubbelbestemming worden meegenomen. Uitgaande van de omvang van bodemverstoring voorkomt in veel gevallen dat bij relatief kleine (vaak particuliere) ingrepen ten opzichte van grote(re) plangebieden een onderzoeksplicht ontstaat voor het volledige plangebied, terwijl de feitelijke ontwikkeling misschien maar één huis betreft.

In het belang van het bodemarchief, maar ook in het belang van de burger is het dus meer zinvol om uit te gaan van de feitelijke bodemverstoring en een maatschappelijk en archeologisch verantwoorde ondergrens voor onderzoek (proportionaliteit).

De ondergrenzen oppervlakten zoals die hieronder zijn aangegeven, zijn gebaseerd op de feitelijke bodemverstoring (inclusief de te verwachten verstoring van bijvoorbeeld kabels en leidingen bij de bouw van een huis of stal).¹³

De ondergrenzen zijn mede bepaald naar aanleiding van een inventarisatie van vergunningverleningen binnen de gemeente Someren over 2007 (zie hoofdstuk II-9). De belangrijkste conclusie hieruit was dat 69 % van de reguliere bouwvergunningen betrekking had op (bouw)oppervlaktes onder de 250 m². (Voor de lichte en reguliere bouwvergunningen samen maar liefst 80 %).

¹³ Het verdient aanbeveling om in het kader van het te berekenen verstoringsoppervlak bij de bouw van een huis, schuur of stal, boven het te bebouwen oppervlak 5-10 % marge op te tellen om de feitelijke omvang van de bouwput, de aan te leggen kabels en leidingsleuven en dergelijke qua verstoring mee te rekenen. Deze zijn meestal niet aangegeven in een vergunningsaanvraag.

6.2 Archeologische categorieën en ondergrenzen.

In bestemmingsplannen wordt een regeling opgenomen voor de omgang met de in de verbeelding opgenomen *Waarde Archeologie*. In het bestemmingsplan wordt hiervoor verwezen naar de archeologische beleidskaart. Op de archeologische beleidskaart wordt het gemeentelijk grondgebied onderverdeeld in een zevental archeologische categorieën met daaraan voorschriften gekoppeld. Voor de categorieën kunnen verschillende ondergrenzen gelden voor het verplicht stellen van archeologisch onderzoek bij ruimtelijke ontwikkelingen.

In het bestemmingsplan worden aan de categorieën 2 tot en met 5 uit de beleidskaart door middel van een dubbelbestemming voorschriften verbonden. Voor de wettelijk beschermde monumenten (categorie 1) gelden de regels van de monumentenwet. Als zodanig dienen deze terreinen altijd in de verbeelding te worden opgenomen. Dit geldt ook voor nog aan te wijzen gemeentelijke archeologische monumenten. Categorie 6 (verwachtingswaarde laag) en 7 (gebieden zonder een archeologische verwachting of archeologisch vrijgegeven terreinen) worden niet als dubbelbestemming in het bestemmingsplan opgenomen. Praktisch gezien zou dit met name voor categorie 6 betekenen dat vrijwel het volledige gemeentelijke grondgebied daarmee een dubbelbestemming waarde archeologie zou krijgen, terwijl de kans op het aantreffen van archeologische waarden gering is. Aan beide categorieën is geen onderzoeksplicht verbonden.

Met het (gemotiveerd) stellen van ondergrenzen ten aanzien van onderzoeksplicht voor de diverse categorieën in de beleidskaart en het opnemen van bestemmingsplanvoorschriften in het bestemmingsplan, is een verantwoorde balans gevonden tussen enerzijds wetenschappelijke en cultuurhistorische belangen en anderzijds de maatschappelijke belangen en praktische uitvoerbaarheid.

In tabel 2 worden de ondergrenzen voor onderzoeksplicht weergegeven. De gekozen ondergrenzen zijn mede gebaseerd op de eigenschappen van de bodem van het Brabants-Limburgs dekzandlandschap en op de aard en de kwetsbaarheid van het bodemarchief dat in deze streken is te verwachten. Daarnaast zijn de ondergrenzen bepaald op grond van maatschappelijke afwegingen, waarbij onder meer op basis van vergunningverleningen is bekeken hoe de burger als initiatiefnemer van ontwikkelingen (bijvoorbeeld de bouw van een huis) zo veel als mogelijk kan worden vrijgesteld van onderzoek, zonder dat dit ernstig ten koste gaat van archeologische waarden.

Het opleggen van archeologische verplichtingen voor kleinschalige bodemingrepen zou telkens een financiële last voor de burger betekenen en zou daarmee een groot afbreukrisico vormen voor het maatschappelijk draagvlak van de archeologie.

Op de beleidskaart van Someren is een indeling gemaakt in archeologische waarden en verwachtingen.¹⁴ De beleidskaart biedt een actueel overzicht van de archeologische verwachtingen en bekende archeologische waarden binnen de gemeentegrenzen. Aan de begrenzings- en waardstelling van de terreinen ligt een breed scala van gegevens ten grondslag die hebben gediend ter onderbouwing. De argumentatie voor de indeling in categorieën en gekozen ondergrenzen volgt hier.

De belangrijkste bepalende legenda-eenheden op de beleidskaart zijn:

1. wettelijk beschermde archeologische monumenten (*categorie 1*);
2. gebieden van (hoge, vastgestelde) archeologische waarde, te weten: historische hoeven, kasteel-, kerk- en kloosterterreinen, schansen, (water)molenlocaties en AMK-terreinen van zeer hoge waarde (*categorie 2*);
3. gebieden van archeologische waarde, waaronder AMK-terreinen van (hoge) archeologische waarde en de historische kernen van dorpen en gehuchten (*categorie 3*);
4. gebieden met een hoge archeologische verwachting (*categorie 4*);
5. gebieden met een middelhoge archeologische verwachting (*categorie 5*);
6. gebieden met een lage archeologische verwachting (*categorie 6*);
7. gebieden zonder een archeologische verwachting (verstoord, opgegraven, dan wel op andere wijze vrij van archeologie) (*categorie 7*).

Bestemmingsplancategorieën en ondergrenzen: wel of geen onderzoeksplicht?

Categorie 1. Wettelijk beschermde archeologische monumenten

Dit zijn terreinen die overeenkomstig artikel 3 van de monumentenwet of overeenkomstig de bepalingen van de archeologie (erfgoed)verordening van de gemeente Someren zijn aangewezen als archeologisch monument en als zodanig zijn opgenomen onder categorie 1. Bij gemeentelijke archeologische monumenten is de gemeente zelf bevoegd gezag. Op grond van een gemeentelijke erfgoedverordening kan de gemeente zelf ook archeologische monumenten aanwijzen en daar een vergelijkbaar beschermingsregime aan verbinden. Bij wettelijk beschermde rijksmonumenten is de minister van OC&W (vertegenwoordigd door de RCE) bevoegd gezag.

Aanwijzing tot monument en vergunningverlening vinden plaats door de Minister/Staatssecretaris van OCW voor rijksmonumenten (op advies van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, RCE). De gemeenteraad heeft een adviserende stem. De afweging speelt zich af op nationaal niveau, aan de hand van beleidsregels voor behoud en bescherming.

¹⁴ Voor een uitleg van de tot standkoming van de kaart zie Kortlang, 2010: *De Archeologiekaart van Someren* (ArchAeO-rapport 0913)

Categorie 2: gebieden van archeologische waarde (Waarde – Archeologisch waardevol; WR-AW)

Gebieden van (hoge) archeologische waarde waaronder historische hoeven, kasteel-, kerk- en kloosterterreinen, schansen en (water)molenlocaties, alsook AMK-terreinen van zeer hoge archeologische waarde.

Voor deze gebieden/terreinen geldt dat door reeds bekende archeologische gegevens (vondsten, proefsleuven, opgravingen) en/of op basis van de landschappelijke ligging of historische informatie is aangetoond dat hier belangrijke archeologische waarden in de bodem aanwezig zijn. De terreinen hebben *géén* wettelijke beschermde status, maar staan in veel gevallen eveneens aangegeven op de provinciale en rijks- Archeologische MonumentenKaart (AMK). Een deel van de betreffende gebieden wordt vanuit de gemeente als zodanig aangegeven en krijgen op de beleidskaart en in het bestemmingsplan dezelfde status als AMK-terreinen in de categorie 2.

Er is een onderscheid gemaakt met de volgende categorie, omdat voor deze groep een ander regime voor onderzoeksplicht kan gelden. Bovendien kan een aantal van de aangegeven terreinen in de toekomst wellicht een wettelijke (gemeentelijke) beschermde status verkrijgen.

De vrijstellingsdrempel bij deze categorie gebieden is een bodemingreep met een oppervlakte van 100 m² en/of een diepte van 0,4 m. Ontheffing geldt als één of beide drempels niet worden overschreden. Het oppervlakte criterium is conform het vrijstellingscriterium dat in de (nieuwe) Monumentenwet is vastgelegd. Reden om hier een indeling te maken tussen een categorie 2 en 3 is ingegeven door de aard van terreinen, de kwetsbaarheid en archeologische relevantie ervan. De kwetsbaarheid is gezien de (vaak beperktere) schaal en aard van deze gebieden groter dan categorie 3.

Categorie 3: gebieden van archeologische waarde (Waarde – Archeologisch Waardevol; WR-AW)

In feite geldt voor deze categorie hetzelfde als bij 2. Het verschil is vooral dat de historische kernen recentelijk door de RCE als AMK-terreinen zijn opgevoerd op basis van historisch-topografische kaarten uit het begin van de 20ste eeuw. Het betreft hier dus de gebouwde omgeving (kernen) op basis van een kaartbeeld rond 1900. Op de archeologische waarden- en beleidskaart zijn in dit geval de historische kernen qua begrenzing zoveel als mogelijk teruggebracht tot de situatie van de eerste kadasterkaarten (rond 1830). Hoe ver de bebouwing/bewoning (vooral clusters boerderijen) in tijd teruggaat is meestal niet te zeggen.

De vrijstellingsdrempel bij deze categorie gebieden is een bodemingreep met een oppervlakte van 250 m² en/of een diepte van 0,4 m. Vrijstelling kan worden verleend als één of beide drempels niet worden overschreden. De archeologische relevantie en kwetsbaarheid is vergelijkbaar met categorie 4. Van belang is deze categorie met name waar het gaat om greep te krijgen op de bewoningsdynamiek van na ca. 1250.

Nota Archeologiebeleid gemeente Someren.
Naar een *implementatie* van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg
in het gemeentelijke beleid.

Bestemmingsplan categorieën Waarde Archeologie (WR-A)		GEMEENTE SOMEREN		
Cat.	omschrijving categorieën archeologische gebieden	beslistabel onderzoeksplicht bij bestemmingsplanwijziging, aanleg-, sloop- en bouwvergunning		
		verstoringdiepte	verstoringsooppervlak	wel of geen onderzoeksplicht?
1	- Wettelijk beschermde monumenten (WR-AW) - Gemeentelijke archeologische monumenten	nvt	nvt	vergunningaanvraag bij Rijk conform monumentenwet.
		nvt	nvt	Bij gemeentelijke monumenten vergunningaanvraag bij gemeente.
		-	-	
2	gebieden van zeer hoge archeologische waarde (WR-AW) - AMK-terreinen van zeer hoge archeologische waarde - hoeven, kasteel-, kerk-, kloosterterreinen, schansen, - (water-)molenlocaties en dergelijke	> 40 cm	> 100 m2	Algemeen: bij voorkeur plaatsen op gemeentelijke Monumentenlijst (cat. 1)
		nee	-	geen onderzoeksplicht
		ja	nee	geen onderzoeksplicht, wél gemeentelijke afweging inspectie door amateurarcheologen
		ja	ja	onderzoeksplicht (advies senior-archeoloog over aard uit te voeren onderzoek)
3	gebieden van archeologische waarde (WR-AW) - Historische kernen overig (dorpen en gehuchten) - AMK-terreinen van (hoge) archeologische waarde	> 40 cm	> 250 m2	
		Nee	-	geen onderzoeksplicht
		ja	nee	geen onderzoeksplicht, wél gemeentelijke afweging inspectie door amateurarcheologen
		ja	ja	onderzoeksplicht (advies senior-archeoloog over aard uit te voeren onderzoek)
4	gebieden met verwachtingswaarde hoog (WR-Ah)	> 40 cm	> 250 m2	
		Nee	-	geen onderzoeksplicht
		ja	nee	geen onderzoeksplicht, wél gemeentelijke afweging inspectie door amateurarcheologen
		ja	ja	onderzoeksplicht (advies senior-archeoloog over aard uit te voeren onderzoek)
5	gebieden met verwachtingswaarde middelhoog (WR-Amh)	> 40 cm	> 2500 m2	
		nee	-	geen onderzoeksplicht
		ja	nee	geen onderzoeksplicht, wél gemeentelijke afweging inspectie door amateurarcheologen
		ja	ja	onderzoeksplicht (advies senior-archeoloog over aard uit te voeren onderzoek)
6	gebieden met verwachtingswaarde laag	geen	geen	geen onderzoeksplicht
7	Gebieden zonder archeologische verwachting of gebieden archeologisch vrijgegeven gebieden	geen	geen	geen onderzoeksplicht

Tabel 2 (herhaald). Bestemmingsplancategorieën en ondergrenzen onderzoeksplicht. Bij wettelijk beschermde monumenten en gemeentelijke monumenten dient altijd een vergunning te worden aangevraagd als bodemverstoring plaatsvindt. Bij de categorieën 2, 3, 4 en 5 geldt onderzoeksplicht pas bij bodemingrepen dieper dan 40 cm én een verstoringsooppervlak van 100 m2 tot 2500 m2, afhankelijk van de categorie.

Categorie 4: Gebieden met een hoge archeologische verwachting (Waarde Archeologie – hoog; WR-Ah)

Het betreft hier vooral gebieden/terreinen die op grond van de geomorfologische kenmerken (geologie, grondwatertrap, bodem) en op grond van relatief grote aantallen bekende vindplaatsen in vergelijkbare omstandigheden, een grote kans maken dat archeologische resten in de bodem aanwezig zijn (bijvoorbeeld de dekzandruggen met een grondwatertrap VI of VII, voorzien van een Laatmiddeleeuws plaggendek). Het betreft vooral de betere, meer vruchtbare woongronden die over het algemeen een bewoningsgeschiedenis kennen van vele duizenden jaren. Daarnaast zijn ook zones in de beekdalen als zodanig opgevoerd omdat op dergelijke plaatsen een grotere trefkans is op bijzondere (en goedgeconserveerde) vondstcategorieën, zoals voorden, bruggen, dammen, fuiken en rituele deposities.

De vrijstellingsdrempel is bij de categorie hoge verwachting een bodemingreep met een oppervlakte van 250 m² en/of een diepte van 0,4 m. ontheffing geldt als één of beide drempels niet worden overschreden.

Het oppervlaktecriterium is gebaseerd op de archeologische trefkans. Hoe kleiner deze is, hoe groter een onderzoeksgebied moet zijn om een redelijke kans te creëren archeologische relictten aan te treffen.

Op grond van maatschappelijke overwegingen, maar ook op grond van inhoudelijke overwegingen is voor gebieden met een hoge verwachtingswaarde gekozen voor een vrijstellingsgrens van 250 vierkante meter, omdat de aard van eventueel te verwachten archeologische resten die op een dergelijke beperkte schaal in de meeste gevallen (per individueel geval) geen wezenlijke inhoudelijke (wetenschappelijke) bijdrage zullen leveren. Vanuit maatschappelijk oogpunt wordt rekening gehouden met het feit dat de kosten van professioneel archeologisch onderzoek bij dergelijke kleine bodemingrepen meestal niet in verhouding staat tot de kosten van het plan. Om nieuwe vindplaatsen met relevante archeologische informatie te kunnen opsporen moet dus ook hier sprake zijn van een minimale omvang.

Categorie 5: Gebieden met een middelhoge archeologische verwachting (Waarde Archeologie – middelhoog; WR-Amh)

Op basis van de geomorfologische kenmerken en het minder grote bestand aan bekende vindplaatsen onder vergelijkbare omstandigheden is de kans op het aantreffen van archeologische vindplaatsen minder hoog dan de vorige categorie (4). Daarnaast kan ook de kans dat een gebied door vroegere (agrarische) activiteiten eventuele vindplaatsen zijn aangetast, een rol spelen om het gebied onder te brengen in deze categorie. Vaak gaat het om de wat lager gelegen dekzandvlakten en dekzandruggen, voormalige heidegebieden die pas in de loop van de afgelopen eeuwen in cultuur zijn gebracht of woonwijken van voor 1980. Wat betreft deze laatste geldt dat er een zeker mate van verstoring is opgetreden bij de aanleg van de wijken, maar dat de funderingswijze van de gebouwen over het algemeen tot op het archeologisch vlak plaatsvond. Dat wil zeggen dat op plaatsen nog een redelijk bewaard bodemarchief aanwezig kan zijn. Ook delen van beekdalen kunnen tot deze categorie worden gerekend.

De vrijstellingsdrempel is bij de categorie middelhoge verwachting een bodemingreep met een oppervlakte van 2500 m² en/of een diepte van 0,4 m. Vrijstelling kan worden verleend als één of beide drempels niet worden overschreden. De oppervlaktecriteria zijn gebaseerd op de archeologische trefkans. Hoe kleiner deze is, hoe groter een onderzoeksgebied moet zijn om een redelijke kans te creëren archeologische relictten aan te treffen.

In de gebieden met een middelhoge verwachting is sprake van de combinatie van onderzoekslacune en een op grond van kengetallen verwachte geringe(re) dichtheid aan archeologische vindplaatsen. De doelstelling is hier om bij grotere ingrepen (> 2500 m²) (inventariserend) archeologisch onderzoek uit te laten voeren, zodat de bestaande kennislacune kan worden opgevuld.

Categorie 6: Gebieden met een lage archeologische verwachting

De kans op het aantreffen van archeologische vindplaatsen is in deze gebieden/terreinen in vergelijking met andere landschappelijke zones, laag. Geomorfologisch gezien kan het gaan om relatief laag gelegen (nattere) landschappelijke zones, zoals delen van beekdalen, vroegere veengebieden en/of zones die in een recenter verleden rigoureu tot op aanzienlijke diepte zijn ontgonnen. Het aantal vindplaatsen dat van gebieden met vergelijkbare omstandigheden bekend is, is uiterst laag. Al wil dit niet zeggen dat geheel geen vindplaatsen in het gebied aanwezig kunnen zijn. De kans op het aantreffen van archeologische resten is echter gering en vaak zoeken naar een speld in een hooiberg. De geëigende onderzoeksmethoden als (aanvullend)bureauonderzoek, booronderzoek of proefsleuvenonderzoek zullen naar verwachting geen nieuwe gegevens opleveren, tenzij met een disproportioneel hoge onderzoeksinvestering die bovendien veel geld kost. De kans op het aantreffen van 'toevalsvondsten' blijft echter aanwezig.

Op deze gebieden zijn geen ondergrenzen of een aanlegvergunning van toepassing vanuit het gemeentelijke bestemmingsplan. De kans op het aantreffen van behoudenswaardige archeologische relictten is immers zeer gering. Deze categorie wordt niet opgenomen op de bestemmingsplankaart (echter wel als legenda eenheid op de archeologische beleidskaart).

Categorie 7 gebieden zonder archeologische verwachting

Gebieden/terreinen zonder archeologische verwachting betreffen:

- terreinen waar uit archeologisch (voor)onderzoek is gebleken dat archeologische waarden niet aanwezig zijn, of waar op grond van het uitgevoerde onderzoek geen archeologische waarden meer te verwachten zijn;
- terreinen die zodanig zijn vergraven, geëgaliseerd, gesaneerd of ontgrond, dat geen behoudenswaardige archeologie meer te verwachten is;

Op deze gebieden zijn geen ondergrenzen of een aanlegvergunning van toepassing vanuit het gemeentelijke bestemmingsplan. De kans op het aantreffen van behoudenswaardige archeologische relictten is immers nagenoeg nihil. Deze categorie wordt niet opgenomen op de bestemmingsplankaart (echter wel als legenda eenheid op de archeologische beleidskaart).

6.2.1 Nadere beoordelingsrichtlijnen en beleidsafwegingen

Project- of plangebied of perceel met verschillende archeologische waarden

Indien in een plan- of projectgebied of perceel waarvoor een vergunning wordt aangevraagd volgens de archeologische beleidskaart verschillende archeologische waarden voorkomen, dan geldt voor het project- of plangebied of perceel de hoogste aanwezige waarde met bijbehorende vrijstellingsdrempel onderzoek. Slechts als de hoogste waarde een zeer beperkt deel uitmaakt van het plangebied (5 – 10 %), kan na afweging worden besloten ontheffing te verlenen.

Project- of plangebied met vrijstelling onderzoek op grond van vrijstellingsdrempel

Op Plan- of projectgebieden waarvoor een bepaalde archeologische waarde geldt, maar die qua bodemingreep beneden de vrijstellingsdrempel onderzoek vallen blijft de dubbelbestemming onverminderd van kracht, tenzij uit onderzoek is gebleken dat geen archeologische waarden in het (plan)gebied meer te verwachten zijn.

Inventariserend onderzoek in een project- of plangebied

Indien in een project- of plangebied een nader inventariserend archeologisch onderzoek wordt verplicht gesteld, dan heeft dat onderzoek minstens betrekking op het gehele plangebied of projectplan (afhankelijk van de omvang, veelal één of meerdere percelen). Een inventariserend onderzoek kan bestaan uit een (aanvullend) bureauonderzoek, een booronderzoek (verkennend, karterend) of een proefsleuvenonderzoek.

Beperkte bodemingreep

De gemeente kan overwegen vrijstelling te verlenen indien door de aanvrager onderbouwd kan worden dat de bodemverstoring binnen het plandeel waar bodemingrepen gaan plaatsvinden (het verstoringsoppervlak) minder dan 5 % uitmaakt van het oppervlak waarbinnen de ingreep plaatsvindt. Gedacht kan hierbij worden aan het heien of boren van funderingspalen. Uitgangspunt hierbij is dat het hier een “archeologiesparende” vorm van bouwen betreft (zie ook hieronder).

Bodemingrepen met een geleidelijk effect

Een aparte categorie ingrepen vormen de ingrepen die een geleidelijk effect hebben op de dieper liggende archeologische resten. Het betreft dan met name die bodemingrepen die de afvoer van grond met zich meebrengt die niet wordt aangevuld. Gedacht kan hierbij worden aan het afplaggen van heide in het kader van natuurbeheer en -ontwikkeling, laanbomenteelt en grasplaggenteelt. In dergelijke gevallen is het belangrijk in het kader van een aanlegvergunning eerst vast te stellen wat het effect van de ingreep (op termijn) kan zijn op de eventueel aanwezige archeologische ondergrond.

6.2.2 Behoud *in situ*, planinpassing en visualisering

Algemeen beleidsuitgangspunt is dat archeologische resten bij voorkeur in de grond (*in situ*) behouden dienen te worden (conform het Malta-principe en de Wamz). Het vermijden van kostbare opgravingen is niet alleen vanuit overwegingen van kostenefficiëntie beter, behoud *in situ* maakt ook voor toekomstige generaties het kennismaken met het verleden mogelijk. Opgraven wordt eigenlijk gezien als *second best* optie, maar in de praktijk blijkt meestal toch de voorkeur te worden gegeven aan de ontwikkeling van een gebied, en daarmee ook de keuze voor opgraven.

Vanuit behoudsdoelstelling is het van belang dat bij het ontwerp en de voorbereiding van nieuwbouwplannen in gebieden waar archeologische waarden aanwezig zijn, in een zo vroeg mogelijk stadium onderzocht wordt in hoeverre archeologische resten via civieltechnische maatregelen *in situ* kunnen worden veiliggesteld. Hoewel dit soort maatregelen soms enige creativiteit en flexibiliteit aan de ontwerpkant vereisen en soms ook additionele kosten in de uitvoering met zich meebrengen, wegen deze investeringen over het algemeen in ruime mate op tegen de uitzonderlijk hoge kosten van een uitgebreide opgraving.

Bij inpassingsmaatregelen en archeologievriendelijk bouwen kan concreet gedacht worden aan het vermijden van de aanleg van (parkeer) kelders, het toepassen van zogenaamde zettingsvrije constructies, het bouwen op bestaande funderingen of het toepassen van draagconstructies boven archeologisch waardevolle lagen. Bij projecten in archeologisch waardevolle gebieden of zones met een hoge verwachting waar de gemeente als (gedeelde) opdrachtgever optreedt kan de gemeente dergelijke archeologische maatregelen laten opnemen in het Programma van Eisen van het civieltechnisch ontwerp.

Archeologische resten die bij opgravingen blootgelegd worden kunnen vervolgens - samen met het historisch verhaal dat daarmee verbonden is - een belangrijke toegevoegde waarde vormen voor de ruimtelijke kwaliteit en de ontwikkeling van onze gemeente. Op locaties die zich daartoe lenen is het aan te bevelen aan die voorgeschiedenis op gepaste wijze aandacht te schenken. Ook hierin wil de gemeente, behalve een stimulerende rol richting ontwikkelaars, zelf een concrete bijdrage leveren, bijvoorbeeld via de inrichting van de openbare ruimte.

Figuur 3. Someren, woonwijk Waterdael: kringgreppels van een urnenveld uit de IJzertijd, aangegeven in de bestrating en de begroeiing van een plein aan de Amer.

II-7 HET PROCES VAN DE ARCHEOLOGISCHE MONUMENTENZORG

7.1 Onderzoeksplicht en flankerend beleid

Onderzoeksplicht

Indien een activiteit in een gebied met de dubbelbestemming Waarde-Archeologie op grond van de bestemmingsplanregels onderzoeksplichtig is, dient de initiatiefnemer (aanvrager vergunning) onderzoek te laten uitvoeren naar aard, omvang, diepteligging en behoudenswaardigheid van eventuele aanwezige archeologische resten. Inventariserend archeologisch onderzoek kan bestaan uit locatiegericht bureauonderzoek, booronderzoek, geofysisch prospectieonderzoek, het graven van proefsleuven of een combinatie daarvan. De kosten van onderzoek zijn voor rekening van de vergunningaanvrager. Bij het onderzoek dient tevens te worden vastgesteld wat de consequenties zijn van de geplande ontwikkelingen voor de archeologische waarden. De resultaten dienen samen met een zogenaamd selectieadvies te worden vastgelegd in een rapport dat in het kader van de vergunningprocedure wordt overlegd aan de vergunningverlener (het bevoegd gezag). Deze besluit of en onder welke voorwaarden een vergunning wordt verleend. Afhankelijk van de resultaten uit het onderzoek kan de voorwaarde worden gesteld dat de archeologische resten worden ingepast in het plan (behoud *in situ*, door bijvoorbeeld "archeologievriendelijk" te bouwen), de resten dienen te worden opgegraven (behoud *ex situ*), of dat het plangebied waarop de vergunningaanvraag betrekking heeft voor het aspect archeologie kan worden vrijgegeven. De kosten van archeologisch onderzoek en andere noodzakelijke maatregelen zijn voor rekening van de aanvrager.

Flankerend beleid

De gemeente Someren heeft er voor gekozen om voor de komende beleidsperiode aan bouw- en aanlegvergunningen bij bodemversturende ingrepen kleiner dan de vorengenoemde ondergrenzen, de voorwaarde te kunnen verbinden dat amateurarcheologen, georganiseerd vanuit de Heemkundekring de Vonder Asten Someren en/of de Archeologische Vereniging Kempen en Peelland (AVKP) archeologische waarnemingen (inspecties) kunnen doen bij de graafwerkzaamheden in het kader van de bouwvergunning. Een praktische werkvorm wordt in dit kader nog ontwikkeld. Daarnaast kan de gemeente ook overwegen een professioneel bureau een archeologische inspectie te laten doen. In principe zijn de kosten in een dergelijk geval voor de gemeente en niet voor de vergunningaanvrager. Reden daarvoor is dat hiermee, zonder dat er hoge kosten mee zijn gemoeid en zonder dat oponthoud van de werkzaamheden ontstaat, de uitwerking van het beleid wordt getoetst en zo nodig in de toekomst wordt bijgesteld. Eventuele nieuwe vindplaatsen die hierbij ontdekt worden, kunnen een bijdrage leveren aan de bewoningsgeschiedenis van het grondgebied.

7.2 Het AMZ-proces: onderzoek in stappen

Een dubbelbestemming Waarde - Archeologie is toegekend aan gronden waar rekening moet worden gehouden met de aanwezigheid van archeologische resten die nader aandacht vragen. Bij voorgenomen ingrepen vanaf een bepaalde diepte en oppervlakte moet onderzoek plaatsvinden om in beeld te brengen of er inderdaad sprake is van dergelijke resten en of deze behoudenswaardig zijn. Afhankelijk van de uitkomsten van dit onderzoek kunnen burgemeester en wethouders vanwege het archeologisch belang voorschriften verbinden aan een omgevingsvergunning voor bouwen of voor het uitvoeren van een werk, geen bouwwerk zijnde of van werkzaamheden.

Het kan uiteraard zo zijn dat de bodem eerder al geroerd is door eerdere werkzaamheden, waardoor aannemelijk is, dat er geen sprake meer is van archeologische waarden. Als de betrokkene dit naar het oordeel van burgemeester en wethouders genoegzaam kan aantonen aan de hand van bijvoorbeeld verleende vergunningen en/of andere feitelijke gegevens, kan verder archeologisch onderzoek achterwege blijven. Het betrokken terrein is dan vrij van archeologische waarden en dit kan vervolgens worden verwerkt in de archeologiekartaal. Voor archeologische monumenten in de zin van de Monumentenwet hebben burgemeester en wethouders geen zeggenschap, hiervoor is de minister van VROM bevoegd gezag.

Het AMZ-proces is een vorm van trechtering, waarbij meestal begonnen wordt met betrekkelijk eenvoudige (en minder kostbare) onderzoeksmethoden. De meer complexe werkzaamheden worden pas later in het proces toegepast op vindplaatsen waar in het belang van een onderbouwd selectiebesluit nader onderzoek noodzakelijk is. Zo wordt via een proportionele inzet van middelen gekomen tot een afweging van het archeologische belang in het kader van de ruimtelijke ordening. In gevallen waar voldoende duidelijkheid is omtrent de archeologische verwachting, kan om het planproces te versnellen, overwogen worden om bepaalde stappen achterwege te laten.¹⁵ Deze afweging vindt bij voorkeur plaats in overleg met een senior(advies) archeoloog.

Het AMZ-proces dient te leiden tot de vraag of er een bouw-, sloop- of aanlegvergunning binnen een aangewezen archeologische zone kan worden verleend. Hiervoor kent het AMZ-proces een zgn. archeologisch stappenplan, onder te verdelen in inventarisatie, selectie en maatregelen (figuur 4). Ook als archeologische terreinen en verwachtingszones niet in de bestemmingsplannen zijn opgenomen, geldt dit stappenplan bij bestemmingsplanwijzigingen en vrijstellingsbesluiten.

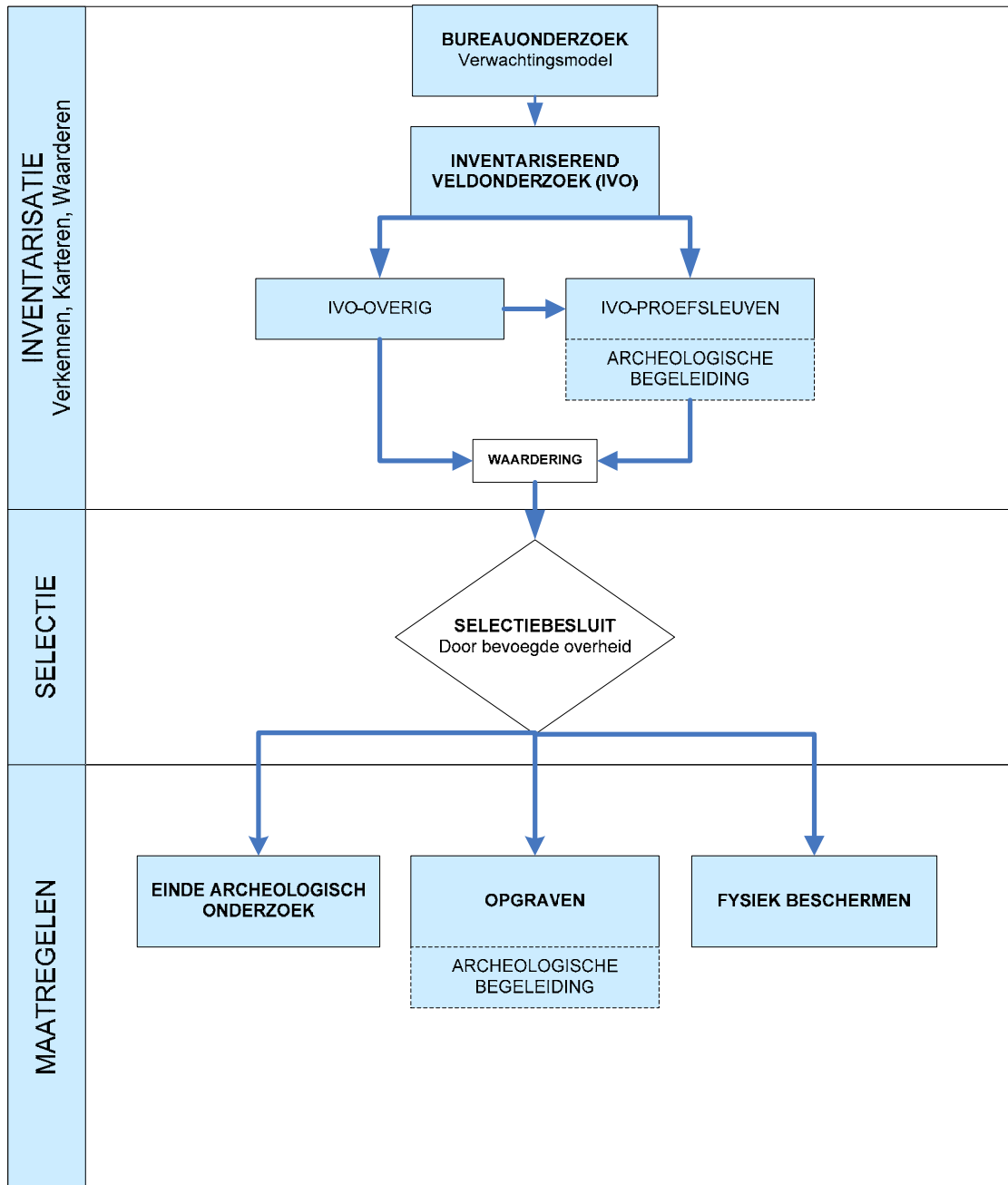
Iedere stap eindigt met de afweging of er voldoende informatie is verzameld om een verantwoorde beslissing over eventuele vervolgacties te kunnen nemen. Als er niet voldoende bekend is over de aard en kwaliteit van de archeologische resten (en dus over de gevolgen van de geplande ingreep) kan de gemeente verlangen dat de initiatiefnemer onderzoek laat

15

verrichten waarmee de benodigde informatie wordt verzameld over de aard en kwaliteit van de aanwezige archeologische resten. Op basis van het onderzoeksrapport daarover neemt de gemeente een besluit over het al dan niet verlenen van een vergunning en of daaraan nadere voorwaarden worden verbonden (zoals het verrichten van verder onderzoek, aanpassing van het plan, of een eventuele opgraving).

Randvoorwaarden:

- Voor alle stappen geldt dat de uitvoering ervan dient plaats te vinden conform specificaties vastgelegd in de protocollen en leidraden van de vigerende versie van de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA) en eventuele aanvullende eisen van de gemeente;
- Voor de stappen inventariserend veldonderzoek, opgraven en archeologische begeleiding geldt dat uitvoering alleen is voorbehouden aan bedrijven met een opgravingsvergunning;
- Het uitvoeren van IVO-overig (boren, veldkartering) dient te geschieden op basis van een door een senior archeoloog opgesteld Plan van Aanpak dat niet door het bevoegd gezag hoeft te worden goedgekeurd. Ook hiervoor geldt dat de gemeente met betrekking tot de uitvoering aanvullende eisen kan formuleren;
- het uitvoeren van de stappen IVO-proefsleuven, archeologische begeleiding en opgraven, alsook fysieke bescherming dient plaats te vinden op basis van een door het Bevoegd Gezag goedgekeurd archeologisch Programma van Eisen (PvE), opgesteld onder verantwoordelijkheid van een senior-archeoloog.
- De gemeente neemt vanuit haar rol als bevoegd gezag en vergunningverlener op basis van het uitgevoerde (voor)onderzoek en het daaruit voortvloeiende advies een selectiebesluit.

Figuur 4. Het proces van de archeologische monumentenzorg (AMZ) in schema zoals dat algemeen gehanteerd wordt.

7.3 De voorbereiding en uitvoering van archeologisch onderzoek in de gemeente Someren en het toezicht op de kwaliteit

Bij ruimtelijke planvorming en ingrepen kan de nieuwe archeologiewetgeving en de beleidsmatige vertaling ervan door de gemeente aanzienlijke financiële en/of organisatorische consequenties hebben. Niet alleen voor de gemeente zelf, maar ook voor grondeigenaren en -gebruikers, plannenmakers en initiatiefnemers van bodemingrepen. Gezien de financiële, planologische en cultuurpolitieke consequenties die aan archeologische selectiebesluiten verbonden kunnen zijn, is het van het grootste belang dat dit soort besluiten op een zorgvuldige, transparante, rechtvaardige en rechtmatige wijze tot stand komen. In ieder geval staan dit soort beslissingen open voor zienswijzen. Het bestemmingsplan moet dan ook voor alle betrokkenen inzichtelijk maken in welke gebieden archeologisch (voor)onderzoek noodzakelijk is en waarom op andere plaatsen niet. In dat kader wordt ook gewezen op het belang van een goede voorlichting over de consequenties van het gemeentelijk AMZ-beleid aan potentiële bodemverstoorders in en buiten de gemeente. Een en ander is mede van belang in het kader van de Wet Kenbaarheid Publiekrechtelijke Beperkingen Onroerende Zaken (Wkpb), waarmee gemeenten door rijk, provincie en private initiatiefnemers kan worden aangesproken op het aanleveren van betrouwbare inhoudelijke en beleidsmatige informatie over beperkingen die verbonden zijn aan een kadastraal perceel.¹⁶

7.3.1 Maatwerk bij aanbesteding en uitvoering

Archeologie blijft uiteindelijk maatwerk. Archeologische sporen die over het hoofd zijn gezien gaan ongezien verloren, of kunnen alleen via een vaak kostbare last-minute reddingsoperatie worden gedocumenteerd. Bovendien kan een slecht uitgevoerd AMZ-proces leiden tot discussie en stagnatie in de planprocedure en het vergunningentraject, met alle gevolgen van dien. Een dergelijke situatie verkleint tevens de kans op succesvolle inpassing van archeologische waarden als hiervoor zou worden gekozen. Door de tijdsdruk is een onvoorziene (en kostbare) opgraving vaak dan nog de enige mogelijkheid die overblijft.

Een goed uitgevoerd AMZ-proces is dus van belang voor alle partijen *en* voor het bodemarchief. De gemeente acht het daarom noodzakelijk om bij nieuw op te starten inrichtingsprojecten de noodzakelijke archeologische werkzaamheden van meet af aan op te nemen in de projectdefinitie, -scope en -begroting.

7.3.2 Uit- en aanbesteden van archeologische werkzaamheden

Bij het uitbesteden van uitvoerende archeologische werkzaamheden stelt de gemeente zich op als goed opdrachtgever. De opdrachtverantwoordelijke draagt in dat geval zorg voor de vastlegging van het werk in een Plan van Aanpak (PvA) of een door het bevoegd gezag goedgekeurd Programma van Eisen (PvE). Voor archeologische opgravingen en booronderzoeken is een PvE respectievelijk PvA altijd verplicht. Dat geldt ook wanneer de

¹⁶ Deze wet is opgesteld om ervoor te zorgen dat het eenvoudiger wordt om volledige informatie te krijgen over de rechtstoestand van een onroerende zaak op een bepaald moment. Dat gebeurt door de introductie van een eenduidige registratiemethodiek en aan elkaar gekoppelde registers van gemeenten en Kadaster.

gemeente de werkzaamheden in eigen beheer uitvoert. Indien de gemeente (mede)initiatiefnemer is, wordt geadviseerd hieraan een financiële raming toe te voegen. Voor vrijwel alle archeologische werkzaamheden gelden de volgende algemene uitgangspunten:

- Archeologische werkzaamheden worden in concurrentie aanbesteed met als uitgangspunt een optimale prijs-kwaliteitverhouding.
- Bij de aanbesteding van archeologische werkzaamheden gelden dezelfde (Europese) aanbestedingsregels als voor andere overheidsopdrachten. Archeologische onderzoeken dienen te worden beschouwd als een dienst (dus geen werk!). Dit betekent dat de aanbestedingsdrempel wel of niet Europees aanbesteden thans al ergens rond de € 193.000,- ligt;
- Uitvoeren of uitbesteden van archeologische werkzaamheden gebeurt op basis van een Plan van Aanpak (PvA) of Programma van Eisen (PvE). Hierin zijn de kwalitatief-inhoudelijke eisen verwoord;
- Er wordt gewerkt met archeologische bedrijven en instellingen die erkend zijn en werken volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA);
- In de verschillende fasen van het werk wordt toezicht gehouden op de uitvoering en waar nodig geëvalueerd en bijgestuurd;
- Zo mogelijk wordt de inbreng en participatie van lokale deskundigheid (amateurarcheologen, historische verenigingen, e.d.) als voorwaarde in de opdrachtverlening meegenomen;
- De gemeente speelt een actieve rol bij het uitdragen van de onderzoeksresultaten, zowel aan de archeologische vakwereld als aan inwoners van de gemeente en belangstellenden.

7.3.3 Kwaliteitsborging

Met de implementatie van de nieuwe Monumentenwet zal eenieder die beroepshalve archeologische werkzaamheden verricht, gehouden zijn aan de uitvoeringseisen, zoals geformuleerd in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). De gemeente heeft de plicht om bij het uitvoeren van archeologisch onderzoek erop toe te zien dat dit gebeurt door daartoe toegelaten bedrijven en conform de procedures en specificaties van de KNA. Dat geldt zowel voor de werkzaamheden waarvoor de gemeente als opdrachtgever fungeert als voor werkzaamheden die door de gemeente op grond van een vergunningaanvraag verlangd worden van initiatiefnemers.

Archeologisch vervolgonderzoek dient altijd plaats te vinden op basis van een Plan van Aanpak (PvA, bij een booronderzoek) of een goedgekeurd Programma van Eisen (PvE, bij proefsleuvenonderzoek, opgravingen en archeologische begeleidingen). In het betreffende document dient de specifieke vraagstelling voor het onderzoek gekoppeld te worden aan een op de locatie toegesneden onderzoeksstrategie. De archeologische vraagstellingen dienen aan te sluiten bij landelijke en regionale wetenschappelijke onderzoeksthema's. De recent verschenen Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA) kan hierbij een belangrijke inspiratiebron zijn.

7.3.4 Informatievoorziening en kennismanagement

De gemeente kan door zowel Rijk, provincie, als particuliere initiatiefnemers aangesproken worden op het aanleveren van betrouwbare (inhoudelijke en beleidsmatige) informatie en een transparant en verantwoord selectiebeleid. Het is voor de gemeente in de nieuwe systematiek dus strategisch en organisatorisch van groot belang om zelf steeds over een zo volledig mogelijk en actueel overzicht van de samenstelling van het eigen bodemarchief te kunnen beschikken. De beleidskaart is in dat kader een belangrijk instrument, dat echter up-to-date moet worden gehouden. Alle relevante informatie uit archeologisch onderzoek binnen de gemeente dient beschikbaar te komen voor de verdere ontwikkeling van het gemeentelijk beleid en voor presentatie en publicatie. Uiteindelijk moet alle nieuwe informatie in een goed functionerend informatiesysteem terechtkomen en gebruikt kunnen worden voor het actualiseren van de gemeentelijke beleidskaart. De beleidskaart kan het beste eenmaal per vijf jaar worden aangepast, waarbij nieuw gegenereerde kennis en informatie wordt gebruikt voor het bijstellen van de grenzen van de verwachtingszones. Ondertussen dient voorkomen te worden dat kennis van, en informatie over, het eigen bodemarchief versnipperd raakt. Dit geldt niet alleen voor projecten waar de gemeente optreedt als opdrachtgever, maar nog meer ook voor private projecten.

De gemeente zal zelf een sturende rol gaan vervullen op het gebied van informatie- en kennismanagement. Archeologische onderzoeksrapporten en andere archeologische documentatie dienen binnen de gemeente centraal te worden gearhiveerd.

Het programma van eisen kan daarbij een belangrijke rol vervullen. Daarin wordt immers vastgelegd hoe de overdracht van documentatie en vondstmateriaal aan de gemeente (en het provinciale informatiecentrum/archeologisch depot plaatsvindt). De gemeente zorgt ervoor dat hierin een standaard eis wordt opgenomen.

Met de invoering van de Wamz heeft de archeologie binnen gemeenten niet langer een vrijblijvend karakter. Het is dan ook van het grootste belang dat:

- alle betrokkenen binnen de gemeentelijke organisatie op de hoogte zijn van het gemeentelijk archeologiebeleid en de eisen die dit met zich meebrengt ten aanzien van ruimtelijke ingrepen;
- er op gemeentelijk niveau nauwe afstemming en heldere werkafspraken moeten worden gemaakt tussen de afdelingen Maatschappelijke Ontwikkeling (MO) en Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM).
- Hetzelfde geldt voor de afdelingen die (ook kleinschalige) bodemversturende ingrepen plegen (m.n. afdeling Realisatie, Beheer en Onderhoud (RBO));
- inwoners en (andere) potentiële bodemverstoorders helder en eenduidig worden geïnformeerd over het gemeentelijke archeologiebeleid. Dat wil zeggen de vastgestelde eisen op het gebied van de AMZ, het veroorzakerprincipe (de verstoorder betaalt de kosten van vooronderzoek en opgraving), eventuele gemeentelijke bijdrageregelingen, e.d.
- resultaten van archeologisch onderzoek beschikbaar komen voor het publiek c.q. de inwoners van de gemeente.

7.4 Positionering van de AMZ binnen de gemeentelijke organisatie

De nieuwe wet op de AMZ en de implementatie van het gemeentelijke AMZ-beleid heeft consequenties voor verschillende afdelingen binnen de gemeentelijke organisatie:

- incalculeren van archeologische risico's bij de aan- en verkoop van gemeentelijke gronden;
- inpassing van archeologisch waardevolle elementen in het landelijk gebied;
- de digitale verspreiding van de archeologische beleidskaart en de koppeling van de kaart aan andere gemeentelijke bodem- en geo-informatiesystemen;
- uitwerking van het opnemen van archeologische voorwaarden in vergunningverleningsprocedures, en het opstarten van een nader onderzoek naar verhaalmogelijkheden en fonds- of subsidieregeling;
- afstemming van AMZ-beleid met andere beleidsvelden, met name op het gebied van integraal cultuurbeleid en de relatie met recreatie, educatie en toerisme;
- integratie van het AMZ-beleid in het algemene voorlichtingsbeleid van de gemeente. Dit kan bijvoorbeeld via loketfunctie grondzaken, de gemeentelijke website, brochures, etc.

7.4.1 Centraal aanspreekpunt voor AMZ-taken

Het taakveld Archeologie is in de gemeente Someren ondergebracht bij de afdeling Maatschappelijke Ontwikkeling Het taakveld archeologie is in de gemeente Someren ondergebracht bij de afdeling Maatschappelijke Ontwikkeling (beleid) en de afdeling Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (uitvoering). Deze hebben tot taak het AMZ-beleid verder te ontwikkelen en in nauw overleg met de projectleiders binnen de afdeling Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu archeologie in projecten en planprocedures op te nemen en de uitvoering van de benodigde archeologische werkzaamheden in ruimtelijke projecten voor te bereiden en te begeleiden.

Voor de betrokken afdelingen wordt een handleiding opgesteld om interne procedures en wederzijdse informatievoorziening op het gebied van de archeologische monumentenzorg verder vast te leggen bij:

- vergunningsprocedures bij bouw- en sloopplannen en ontgrondingen (o.a. waterbergingscapaciteitsuitbreidingen);
- het opstellen van structuurplannen of –visies;
- bestemmingsplannen en projectbesluiten;
- MER-trajecten (startnotities)

7.4.2 Archeologische expertise

De AMZ-procedure kan worden opgestart en begeleid door de beleidsmedewerker van de afdeling Maatschappelijke Ontwikkeling of de afdeling Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu. Voor selectie en waardering, alsmede inhoudelijke ondersteuning wordt een beroep gedaan op externe expertise. Momenteel wordt gebruik gemaakt van de diensten van een

Nota Archeologiebeleid gemeente Someren.
Naar een *implementatie* van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg
in het gemeentelijke beleid.

onafhankelijk senior-archeoloog van een erkend archeologisch adviesbureau. Om de continuïteit en kwaliteit van het gemeentelijke beleid te garanderen wordt geadviseerd om voor een dergelijke vorm van samenwerking een meerjarig overeenkomst voor levering van archeologische diensten af te sluiten.

De gemeente Someren ligt in een landschappelijk samenhangende regio met een hoge mate van vergelijkbaarheid van de archeologische problematiek en er valt een onbetwiste meerwaarde te ontfemen aan een nauwe onderlinge samenwerking en onderlinge afstemming met de buurgemeenten op het gebied van de zorg voor het archeologische erfgoed. Zo hebben de gemeenten Someren en Asten de wens uitgesproken om op het gebied van de AMZ een eenduidig beleid te voeren en waar mogelijk samen te werken.

II-8 ARCHEOLOGIE EN PUBLIEK

8.1 Archeologie als inspiratiebron voor de nieuwe ruimte

Nederland heeft een rijkdom aan historie. Voor velen heeft de kwaliteit van de leefomgeving iets te maken met historische wortels. Vaak in de vorm van ankerpunten in het landschap als oude gebouwen, een boom of een sluisje, waaraan een historisch verhaal of gebeurtenis zijn verbonden. Het ontbreken van dit soort zaken wordt in nieuwe woon- en werkgebieden bewust of onbewust als een gemis ervaren. Archeologie en cultuurhistorie in het algemeen kunnen een tegenwicht bieden aan de toenemende eenvormigheid van onze leefomgeving. Zij dragen bij aan de identiteit die mensen ontlenen aan een gebied of plek, en fungeren op die manier als inspiratiebron en kwaliteitsimpuls voor ruimtelijke opgaven. Zo kan een belangrijke bijdrage worden geleverd om ook in nieuwe inrichtingsplannen geschiedenis een plaats te geven of zelfs nieuwe geschiedenissen te laten ontstaan. Deze denk- en werkwijze wordt ook wel *behoud door ontwikkeling* genoemd, en komt voort uit de Rijksnota Belvédère.

Wat nodig is, is een aantrekkelijk vertaalslag waarin stedenbouwkundigen, landschapsarchitecten, archeologen en kunstenaars elkaar weten te vinden. Indien we erin slagen een stukje al dan niet opgegraven geschiedenis te visualiseren in straatbeeld dan kan dit bijdragen aan verhoging van de kwaliteit van de leefomgeving en de identiteit van stad of dorp. Op die manier kost archeologie niet alleen geld, maar is er ook sprake van *return on investment*.

8.2 Communicatie en publieksbereik

Met de introductie van de Wamz komt de archeologie dichterbij de burger te staan. Dat betekent doorgaans echter nog niet dat archeologie voor de burger ook zichtbaar is of wordt. Het is een uitdaging voor de gemeente om archeologie toch beleefbaar te maken, bij te laten dragen aan de ruimtelijke kwaliteit van de leefomgeving en zo voor een maatschappelijk draagvlak te zorgen.

Archeologie heeft een duidelijke publieksfunctie. Veel mensen hebben belangstelling voor het leven dat zich vroeger afspeelde in hun eigen dorp, stad, wijk of straat. Vooral het uitvoerende archeologische werk, zoals een opgraving, trekt vaak veel belangstelling. De resultaten daarvan leveren dan ook een belangrijke bijdrage aan het cultuurhistorisch besef en het leefklimaat binnen de gemeente.

Publieksparticipatie vormt vanzelfsprekend een belangrijk onderdeel van de archeologische activiteiten in de gemeente. De betrokkenheid van de bewoners bij de resultaten van archeologisch onderzoek is meestal groot. Archeologie is namelijk spannend en appelleert sterk aan de behoefte van veel mensen om iets te weten te komen over de geschiedenis van hun eigen leefomgeving. Opgravingsprojecten zijn bij uitstek geschikt voor het enthousiasmeren van de schoolgaande generatie. Samen met het primair en voortgezet onderwijs kunnen projecten op het gebied van erfgoededucatie worden ontwikkeld. Blijvende aanwezigheid van archeologische vondsten op locatie, in een lokaal informatiecentrum of archeologisch museum heeft een grote toegevoegde waarde. Het is daarom verstandig om bij grotere

archeologieprojecten in overleg met alle betrokken partijen een communicatieplan op te stellen en eventuele kosten voor blijvende herinneringen in de projectbegroting op te nemen.

In Someren is voor het publieksbereik de rol van de heemkundevereniging *De Vonder* en diens werkgroep archeologie van groot belang. De gemeente Someren heeft voor dit doel een voormalig pand van een school (LAS) naast de bibliotheek aan de Molenstraat aan De Vonder beschikbaar gesteld om als "archeologiehuis" in de behoefte aan een tentoonstellingsruimte, informatiecentrum en werkruimte te voorzien.

8.3 De rol van de heemkundekring en vrijwilligers in het gemeentelijke archeologische beleid

Amateurarcheologen en heemkundigen (hier verder vrijwilligers genoemd) vervullen op velerlei wijzen een belangrijke rol bij het creëren van draagvlak voor de lokale geschiedenis. Zij vervullen in veel gemeenten diverse rollen en taken:

- Signaleren en melden (ogen en oren van de archeologie)
- Belangenbehartiging archeologie (geweten van de archeologie)
- Het kritisch volgen van archeologische onderzoeken
- Het aanleveren van lokale informatie aan archeologische onderzoeksbureaus
- Meewerken aan archeologisch onderzoek van opgravingsbureau's
- Het zelfstandig uitvoeren van waarnemingen, noodopgravingen en inspecties (zie onder)
- Ondersteuning bij het zichtbaar maken en onderhouden van zichtbare archeologische monumenten
- Het verzorgen van publieksvoorlichting d.m.v. tentoonstellingen, rondleidingen, website, persberichten etc.

Vrijwilligers nemen regelmatig actief deel aan opgravingen die door professionele onderzoeksbureaus in de gemeente worden uitgevoerd. De mogelijkheden tot het zelfstandig doen van opgravingen, zijn echter beperkt.

Vrijwilligersorganisaties kunnen onder auspiciën van de RCE onder voorwaarden toestemming krijgen voor het uitvoeren van opgravingen. Voor archeologische begeleidingen en inspecties (het zichtbaar maken van archeologische sporen bij niet-archeologische graafwerkzaamheden) is geen vergunning nodig. Dat mag door vrijwilligers worden gedaan. Het werkelijk uitgraven en documenteren van archeologische sporen valt onder opgraven en daarvoor is vanwege de Monumentenwet wel een vergunning nodig. Deze toestemming kan worden aangevraagd bij de RCE met het formulier: *"Aanvraag toestemming onderzoek door amateurverenigingen onder opgravingsbevoegdheid RCE / art. 41"*. Toestemming wordt onder voorwaarden verleend en alleen als sprake is van een negatief selectiebesluit, dat wil zeggen dat het bevoegd gezag heeft bepaald dat op een bouw- of slooplocatie, waar geen behoudenswaardige archeologische resten worden verwacht, geen nader archeologisch onderzoek noodzakelijk is. Toch kunnen dergelijke terreinen soms relevante informatie opleveren over de bewoningsgeschiedenis op lokaal niveau. Aan de toestemming worden voorwaarden verbonden, zoals het opstellen van een rapportage en het doen van een Archis-melding.

Begeleiding door vrijwilligers is dus een optie wanneer:

- De graafwerkzaamheden geen archeologisch doel hebben;
- Er door het bevoegd gezag geen (professionele) archeologische begeleiding kan worden afgedwongen in het kader van voorschriften bij vergunning of vrijstelling van het bestemmingsplan;
- De begeleiding niet bedoeld is voor een archeologische selectie of waardering;
- Het om relatief kleine projecten gaat zoals de sloop of bouw van een huis of stal.

Indien niet aan genoemde voorwaarden wordt voldaan, wordt zo mogelijk de voorkeur gegeven aan een archeologische begeleiding door een professioneel onderzoeksbureau.

Een archeologische begeleiding door vrijwilligers, kan door de vergunningverlener (gemeente) als voorwaarde worden opgenomen bij het verlenen van een sloop- of bouwvergunning.

In de regel zal de archeologische oogst bij het doen van een dergelijke begeleiding gaan om fragmentarische resten van het lokale bodemarchief. Als echter archeologische resten worden aangetroffen, waarvan men redelijkerwijs kan vermoeden dat het gaat om een vondst van algemeen belang wegens de schoonheid, de betekenis voor de wetenschap of de cultuurhistorische waarde, dan dient de vondst verplicht gemeld te worden bij de RCE. In zeer bijzondere gevallen kan alsnog een professioneel onderzoek worden afgedwongen, maar meestal zal worden gezocht naar een praktische oplossing.¹⁷

De gemeente Someren heeft er voor gekozen om voor de komende beleidsperiode van 3 jaar aan bouw- en aanlegvergunningen bij bodemversturende ingrepen kleiner dan de in haar archeologiebeleid vastgestelde ondergrenzen voor onderzoeksplicht, de voorwaarde te kunnen verbinden dat amateurarcheologen, georganiseerd vanuit de Heemkundekring de Vonder en/of de Archeologische Vereniging Kempen en Peelland (AVKP) archeologische waarnemingen (inspecties) kunnen doen bij de graafwerkzaamheden in het kader van een (onder voorwaarden) verleende bouw- of sloopvergunning. In principe zijn eventuele kosten in een dergelijk geval voor de gemeente en niet voor de vergunningaanvrager.

Reden om te kiezen voor dit "flankerend beleid" is dat hiermee, zonder dat er hoge kosten mee zijn gemoeid en zonder dat oponthoud van de werkzaamheden ontstaat, de uitwerking van het beleid wordt getoetst en zo nodig in de toekomst kan worden bijgesteld. Eventuele nieuwe vindplaatsen die hierbij ontdekt worden, kunnen een bijdrage leveren aan de bewoningsgeschiedenis van het gemeentelijk grondgebied.

De gemeente Someren maakt in dit verband nadere afspraken met de heemkundevereniging de Vonder en zo mogelijk ook met de AVKP. Deze afspraken hebben betrekking op de wijze waarop de vrijwilligers betrokken worden bij de vrijgegeven plangebieden, hoe de concrete werkwijze verder dient te worden ingevuld, hoe de rapportage ervan plaatsvindt, hoe onkosten worden vergoed en dergelijke.

¹⁷ Artikel 53 (meldingsplicht) van de Monumentenwet 1988.

II-9 RUIMTELIJKE ONTWIKKELINGEN IN SOMEREN

De aantasting van het bodemarchief in Someren is direct gerelateerd aan de ruimtelijke ontwikkelingen die de komende jaren plaatsvinden. Deze zijn divers van aard. Enerzijds gaat het om relatief kleinschalige particuliere initiatieven in het kader van bouwvergunningen, zoals de bouw of uitbouw van een woning, een schuur, garage of stal. Anderzijds gaat het om grotere ruimtelijke ontwikkelingen zoals onder meer vastgelegd in de Ruimtelijke Woonvisie (2005) en ontwikkelingen in het kader van de reconstructie en revitalisering van het buitengebied (reconstructieplan de Peel). Landbouwbedrijven worden gesaneerd, geïntensiveerd, Ruimte voor Ruimte woningen worden gebouwd en een omvangrijk recreatiegebied wordt gerealiseerd (Heihorsten, 400 hectare). Het spreekt voor zich dat de landschappelijke veranderingen in meer of mindere mate invloed kunnen hebben op de archeologische, cq. cultuurhistorische waarden in het buitengebied.

9.1 Grootschalige ruimtelijke ontwikkelingen (woonvisie)

De Ruimtelijke woonvisie vormt het beleidsmatige kader voor de toekomstige ruimtelijke ontwikkeling van de gemeente Someren en voorziet in de woningbouwplanning tot 2015. Een eerste inventarisatie op basis van de Woonvisie laat zien dat met name de ontwikkeling van woningbouw en bedrijvigheid zich vooral voordoet rondom de kernen van Someren-Heide, Someren-Eind, Someren-Dorp en Lierop. De locaties zijn in de woonvisie omschreven als "afweegbaar gebied uitbreiding wonen en uitbreiding bedrijvigheid". Voorts is ten westen van Someren-Heide een groot gebied aangewezen als Landbouw-ontwikkelingsgebied voor de intensieve veehouderij. Ten noordwesten van Someren-Eind wordt thans het glastuinbouwgebied Vlasakkers ontwikkeld en ten westen van Someren-Dorp start binnenkort de realisatie van het voornoemde recreatie, woon- en natuurgebied Heihorsten.

In onderstaande tabel 4 zijn de ontwikkelingen op rij gezet en geconfronteerd met de archeologische verwachting. De ontwikkeling van de gebieden met een (middel)hoge archeologische verwachting kan aanzienlijke consequenties hebben voor het bodemarchief en daarmee ook de nodige financiële gevolgen hebben, indien hier in het kader van de realisatie van de plannen opgravingen dienen plaats te vinden.

Nota Archeologiebeleid gemeente Someren.
Naar een *implementatie* van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg
in het gemeentelijke beleid.

nr	plangebied	Plan (realisatie)	Oppervlakte	Archeologische beleidskaart	opmerkingen
1	Someren-Heide (zuid)	woningbouw	?	Middelhoge verwachting	De archeologische waardekaart Someren gaat vooral uit van een Lage verwachting
2	Someren-Eind 't Vaartje	Woningbouw en bedrijventerrein (vanaf 2010)	Ca 15 – 20 ha	Middelhoge verwachting	
3a	Someren-Dorp Waterdael III	Woningbouw ca 500 woningen (2008- 2015)	Ca 26 ha	Hoge verwachting	In 2008 opgegraven en thans vrijgegeven (cat 7.)
3b	Someren Dorp B. Roelslaan-zuid	Bedrijventerrein	> 5 ha	Hoge verwachting	
4	Someren Dorp - Groote Hoeven	Ca 40 RvR woningen (2010)	Ca 8 ha	Hoge verwachting	
5	Someren Dorp	Doortrekken Loovebaan (2010?)	1 – 2 ha	Hoge verwachting	
6	Someren Dorp Witvrouwenbergweg Provinciale weg	Bedrijventerrein en Woningbouw 2010	> 20 ha	Hoge verwachting	
7	Someren Dorp Lage Akkerweg	Bedrijventerrein (2009-2010)	Ca 12,75 ha	deels Hoge verwachting	deels onderzocht
8	Someren Dorp Witvrouwenbergweg - Kanaalstraat	bedrijventerrein	Ca 2 ha	Lage verwachting	
9	Lierop Zuid, NW, N, NO	woningbouw	?	Hoge verwachting	
10	Someren Vlasakkers	Glastuinbouw	ca 40 ha	Lage en deels hoge verwachting	Grotendeels aangelegd, onderzoek wijst uit: lage archeologische waarde
11	Someren-Heide	Landbouwontwikke- lingsgebied	> 100 ha	Lage verwachting	
12	Heihorsten	Recreatiegebied, natuur en landbouw (2009-2010)	Ca 400 hectare	Middelhoge en hoge verwachting	

Tabel 4. Plangebieden woningbouw en bedrijventerreinen 2008-2015 in de gemeente Someren (op basis van de Woonvisie 2005)

9.2 Kleinschalige ruimtelijke ontwikkelingen

De kleinere ruimtelijke ontwikkelingen bestaan uit kleinschalige inbreidingen, de bouw van woningen in het kader van de reconstructie Peelland en Ruimte voor Ruimte, en overige particuliere initiatieven tot herbouw en nieuwbouw. Vanuit archeologisch-beleidsmatig perspectief kunnen hieraan toegevoegd worden de bouwwerkzaamheden en overige vergunningplichtige werkzaamheden die bodemversturende activiteiten met zich mee kunnen brengen.

Om inzicht te krijgen in de aard en omvang van de diverse ruimtelijke ingrepen, zijn in het kader van deze beleidsnota voor het jaar 2007 alle dossiers verleende bouw- en aanlegvergunningen bestudeerd. De belangrijkste reden om dit te doen, was om inzicht te verkrijgen in de aard en omvang van de ingrepen die in het kader van de vergunningaanvraag zouden worden geëffectueerd. Op deze wijze werd het mogelijk om uitspraken te doen over het *mogelijke* effect van de ingrepen op het archeologisch bodemarchief. Doel daarbij was het verkrijgen van een 'maatschappelijk verantwoord' en cijfermatig onderbouwde ruimtelijke ondergrens voor het verplicht stellen van archeologisch (voor)onderzoek in gebieden van archeologische waarde en gebieden met een hoge of middelhoge archeologische verwachting in de gemeente Someren. De opgegeven (bouw)oppervlakte in de bouwvergunningen hoeft overigens niet per definitie te leiden tot bodemingrepen die het bodemarchief aantasten. Dit is mede afhankelijk van de werkelijke oppervlakte en diepte van de bodemverstoring. Het gaat er hier vooral om een indicatief cijfermatig inzicht. De exercitie leidde tot de volgende resultaten:

Geïnteriseerd zijn de lichte- en reguliere-vergunningplichtige bouwaanvragen van de gemeente Someren verleend in 2007. De aanvragen zijn onderverdeeld in de categorieën, particulier/zakelijk/particulier-agrarisch-zakelijk/utiliteitsbouw/semi-overheid/overig.

Van de in totaal 336 geanalyseerde lichte- en reguliere verleende bouwvergunningen, zijn er 197 (58%) regulier en 139 licht (42%) (zie tabel 5).

Van de in totaal 139 (100%) verleende lichte bouwvergunningen, spelen 59 aanvragen (42%) geen rol met betrekking tot een bouwoppervlakte. Van de overige 80 aanvragen vallen 76 stuks (54%) in de categorie 1-50 m² en slechts 6 stuks (4%) in de categorie 51-100 m². Aan de hand van deze gegevens kunnen we vast stellen dat de oppervlakte van de lichte bouwaanvragen beperkt blijft tot kleine oppervlakten.

Bij de reguliere bouwvergunningen valt op dat van de in totaal 197 aanvragen, 46 stuks (23%) niet leiden tot bodemingrepen over een bepaald oppervlak. 62 vergunningen (31%) hebben betrekking op een bouwvlak kleiner dan 100 m². 42 vergunningen hebben een bouwvlak van 101-250 m² (21 %). De 3 voornoemde categorieën (0 – 250 m²) samen vertegenwoordigen 75 % van de aanvragen. Opgemerkt kan voorts worden dat 74 (71 %) van de 104 vergunningen met een bouwvlak > 1 m² en < 250 m² betrekking hebben op particuliere initiatieven die betrekking hebben op nieuwbouw, verbouw of aanbouw van woningen of het oprichten van een bijgebouw of zwembad.

Daar staat tegenover dat in totaal 25 bouwvergunningen (ca 13 %) betrekking hebben op het oprichten, uitbreiden of veranderen van agrarische gebouwen. 15 van deze 25 bouwvergunningen (60 %) hebben betrekking op een bouwvlak groter dan 500 m². Het gaat hierbij voornamelijk om stallen of loodsen.

Uit het voorgaande mag afgeleid worden dat het bouwvlak van het merendeel (69 %) van de initiatieven (regulier) ligt onder de 250 m².¹⁸ Voor particuliere ontwikkelingen alleen ligt dit zelfs op 91 %. 47 vergunningen (ca 24 % van het totaal) hebben betrekking op een bouwvlak groter dan 250 m². 17 vergunningen hiervan (40 %) hebben betrekking op agrarische gebouwen.

9.3 Conclusie

Ofschoon niet voor alle bouwvergunningen geldt dat deze leiden tot bodemingrepen en derhalve een bedreiging kunnen vormen voor in de bodem aanwezige archeologische resten, kan op basis van bovenstaande uitkomst een verantwoorde ondergrens voor archeologische onderzoeksplicht worden getrokken bij bouwvergunningen met een bouwvlak tot 250 m². Om de burger en met name de particuliere initiatiefnemer niet overmatig te belasten met de verplichting om (soms kostbaar) archeologisch (voor)onderzoek te laten uitvoeren bij de bouw of verbouw van een woning is de ondergrens van 250 m² vanuit maatschappelijk overweging acceptabel. De uitwerking van deze conclusie in het bestemmingsplan is verwoord in paragraaf 6.2.

¹⁸ Alleen de reguliere vergunningen met een bouwoppervlak. Indien de relevante lichte en reguliere bouwvergunningen met een bebouwingsoppervlak < 250 m² samen worden genomen, bedraagt dit maar liefst 80 %.

Nota Archeologiebeleid gemeente Someren.
Naar een *implementatie* van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg
in het gemeentelijke beleid.

tabel 5. Verleende lichte en reguliere bouwvergunningen in Someren over het jaar 2007 in relatie tot de (bouw)oppervlakte

Reguliere bouwvergunningen	0 m	1-50 m	51-100 m	101-150 m	151-200 m	201-250 m	251-300	301-350 m	351-400 m	401-450 m	451-500 m	501-1000 m	> 1000 m	Totaal
Oprichten woonhuis				5	13	2		4		1		2		27
Oprichten zwembad		7	3											10
Oprichten garage		1	6	1										8
Uitbreiden/veranderen woonhuis	6	14	6	3	2									31
Veranderen of verbouwen woonhuis/garage	1	1	1	2										5
Subtotaal	7	23	16	11	15	2	0	4	0	1	0	2	0	81
Oprichten van bedrijfsruimte/opslagruimte				1		1	4	1	1	1		1	2	12
Uitbreiden/verbouwen bedrijfsruimte/opslagruimte		1	3		2			1				2	2	11
Veranderen of verbouwen bedrijfsruimte/opslagruimte	5													5
Subtotaal	5	1	3	1	2	1	4	2	1	1	0	3	4	28
Oprichten van agrarische gebouwen			1	2	1		1		1			3	9	18
Uitbreiden/verbouwen agrarische gebouwen		1				1					1	1	2	6
Veranderingen of verbouwen agrarische gebouwen	1													1
Subtotaal	1	1	1	2	1	1	1	0	1	0	1	4	11	25
Oprichten bijgebouw/overkapping		2	3	1	1	1					1	1		10
Veranderingen	1	1	1	1										4
Subtotaal	1	3	4	2	1	1	0	0	0	0	1	1	0	14
Maatschappelijke functie, basisscholen etc.	3	2	2	1		1			2			1		12
Subtotaal	3	2	2	1	0	1	0	0	2	0	0	1	0	12
Niet van toepassing	7													7
Tijdelijke huisvesting	17													17
Overig	5	4	2										2	13
Subtotaal	29	4	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	37
Totaal	46	34	28	17	19	6	5	6	4	2	2	11	17	197

Nota Archeologiebeleid gemeente Someren.
 Naar een *implementatie* van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg
 in het gemeentelijke beleid.

Lichte bouwvergunningen	0 m	1-50 m	51-100 m	101-150 m	151-200 m	201-250 m	251-300	301-350 m	351-400 m	401-450 m	451-500 m	501-1000 m	> 1000 m	Totaal
Oprichten en/of uitbreiden bijgebouw/berging/carport/etc.	30	29	2											61
Uitbreiden en/of verbouwen van een woonhuis	1	44	3											48
Veranderingen	3													3
Subtotaal	34	73	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	112
														0
Veranderingen	2													2
Subtotaal	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Niet van toepassing	20		1											21
Overig	3	1												4
Subtotaal	23	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	25
Totaal	59	74	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	139

Literatuur

Alkemade, M, W.A.M. Hessing, 2009, *Voorbeeldbeleidsplan Gemeentelijke Archeologische Monumentenzorg*, (uitgave VNG), Amsterdam.

Alkemade, M Hessing, W., K. Kaptein 2009: *Verder met Valletta. Handreiking voor de gemeentelijke archeologische monumentenzorg (AMZ)*, uitgave VNG

Archeologie en Bestemmingsplannen, Juridisch –planologische mogelijkheden voor de bescherming van archeologische waarden, Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten/Royal Haskoning, december 2003.

Beek, H.S.M. van der, M. Küper en M.M. Neerinkx, 2004: *Leidraad voor de implementatie van archeologie in bestemmingsplannen*, Woerden.

Berkvens, R., 2008: *Beleidsplan Archeologische Monumentenzorg, gemeente Geldrop-Mierlo* (SRE Milieudienst, versie maart 2009)

Gerritsen, F. & E. Rensink (red.), 2004: *Beekdallandschappen in archeologisch perspectief. Een kwestie van onderzoek en monumentenzorg*. (Nederlandse Archeologische Rapporten 28)

Groenewoudt, B.J. et al., 1998: *Raalte-Jonge Raan: de geschiedenis van een Sallandse bouwlandkamp*, Amersfoort (RAM-rapport 58).

Groenewoudt, B.J. / J. Deeben/ H. van der Velde, 2000: *Raalte-Jonge Raan 1998: de afronding van de opgraving en het esdekonderzoek*, Amersfoort (RAM-rapport 73).

Heunks, E., 1995: *Bedreiging van het bodemarchief door landbouwkundige bodemtechnische ingrepen: een oriëntatie*, RAAP-rapport 100, Amsterdam.

Jager, S.W., 2005: *Archeologie en bomen: een haat-liefde verhouding. Een verkennende studie naar de invloed van bomen en wortels op het archeologische bodemarchief*. (intern rapport ROB, Amersfoort)

Kortlang, F., 1987: *Landschapsonderzoek. Archeologie. De Dommelvallei, een archeologische inventarisatie*. Den Bosch (2 dln).

Kortlang, F.P. & K.A.H.W. Leenders, 2006: *Gemeente Boxtel. Een cultuurhistorische en archeologische waardestelling van Bolle Akkers en Open Akkers in het buitengebied van Boxtel en Liempde*. (ArchAeO-Rapport 0607)

Nota Archeologiebeleid gemeente Someren.
Naar een *implementatie* van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg
in het gemeentelijke beleid.

Luinge, R.A.C., 2009: *Bouwen, ruimte en archeologie. Juridisch kader voor niet-archeologen* (SIKB uitgave).

Past2Present-Archeologic, 2004: *Hoe maak ik archeologiebeleid*, Woerden.

Past2Present-Archeologic, 2008: *Naar een zelfstandig Heldens archeologiebeleid. Een verkennend onderzoek naar keuzemogelijkheden, lusten en lasten*. Woerden (Past2Present-Archeologic rapport 461).

Rijdt, T. van, R. Berkvens, C. van Baaren, 2005: *Verleden wordt heden, de bijdrage van vrijwilligers aan het gemeentelijke archeologiebeleid*, Eindhoven

Rensink, E., 2008: *KNA Leidraad Beekdalen in Pleistoceen Nederland*. Deel I Leidraad Archeologisch Onderzoek van beekdalen in Pleistoceen Nederland, SIKB Gouda.

Rensink, E. (red.), 2008. *Archeologie en beekdalen. Schatkamers van het verleden*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.

Wijk, I.M. van (red.), 2009: *Stein, een gemeente vol oudheden. Archeologische Beleidskaart 2009*, Leiden/Stein

BIJLAGE 1. LIJST VAN BEGRIPPEN EN AFKORTINGEN

Archeologische begeleiding - Proces waarbij de uitvoering van niet-archeologische werkzaamheden door een archeoloog wordt begeleid. Hierbij is een archeoloog bij de uitvoering van het werk aanwezig en registreert deze of er archeologische sporen worden aangetroffen. Indien dit het geval is, worden deze tevens gedocumenteerd. Archeologische begeleiding is niet bedoeld om ingezet te worden als alternatief voor een IVO of opgraving. Het proces kan 3 doelen dienen:

1. Om bij afwezigheid van adequaat vooronderzoek door fysieke belemmeringen alsnog een vorm van inventariserend veldonderzoek te kunnen verrichten (cf. IVO-proefsleuven)
2. Om eventueel aanwezige archeologische informatie te behouden (cf. Opgraven)
3. Om bij (beperkte) ingrepen in gewaardeerde terreinen aanwezige archeologische informatie te behouden (cf. Opgraven)

Amateur-archeoloog – In de archeologie geïnteresseerde mensen, meestal zonder archeologische opleiding. Door hun toewijding aan het vak hebben ze vaak een kennis opgebouwd die niet onder doet voor die van professionele archeologen. In het verleden hebben vrijwilligers regelmatig zelf opgravingen uitgevoerd. Dit met instemming van de RCE en in overleg met de provinciaal archeoloog. Een opgraving door vrijwilligers was vaak een 'noodopgraving' omdat bij grondwerkzaamheden bleek dat er archeologisch materiaal in de grond zat. Vrijwilligers zullen in de toekomst naar verwachting nog maar beperkt zelfstandig opgravingen doen omdat er steeds meer vooronderzoek plaatsvindt, waardoor het aantal toevalsvondsten naar verwachting minder wordt. Er komen daarnaast taken bij. Vrijwilligers zullen hun kennis en betrokkenheid meer gaan inzetten voor het kritisch volgen en het voeren van alle activiteiten op het gebied van de ruimtelijke ordening.

Archeologische beleids- of beleidsadvieskaart: Kaart, afgeleid van een monumentenkaart, verwachtings- of trefkanskaart en vindplaatsenkaart, die de ruimtelijke grondslag geeft voor een AMZ-beleid. De archeologische beleids- of beleidsadvieskaart geeft aan welke gebieden in een bestemmingsplan de (dubbel)bestemming archeologie (zouden) moeten krijgen. Deze gebieden zijn onderscheiden in zones of terreinen, waar een op onderdelen verschillend beleid kan worden gehanteerd.

AMK – De Archeologische Monumenten Kaart (AMK) is in samenwerking met de verschillende provincies en gemeentelijk archeologen ontwikkeld. Op de kaart staan de terreinen aangegeven waarvan al bekend is dat er archeologische waarden aanwezig zijn. De terreinen zijn beoordeeld op de criteria kwaliteit, zeldzaamheid, representativiteit, ensemblewaarde en belevingswaarde. Op grond van deze criteria zijn de terreinen ingedeeld in terreinen met archeologische waarde, hoge archeologische waarde en zeer hoge archeologische waarde. Onder deze laatste categorie vallen ook de wettelijk beschermde monumenten. De AMK is één van de bronnen om ruimtelijke plannen, zoals streek- en bestemmingsplannen, te kunnen opstellen, beoordelen en toetsen op hun gevolgen voor de archeologie. Een groot aantal provincies gebruikt de AMK ook als bron voor de ontwikkeling van digitale cultuurhistorische waardenkaarten. De AMK biedt echter altijd een momentopname. Ieder jaar komen er nieuwe archeologische terreinen bij, vervallen bestaande terreinen of worden groter of juist kleiner. Daarnaast kunnen terreinen die niet op de AMK staan, toch waardevolle archeologische resten bevatten. De kaarten worden via een roulatiesysteem doorlopend herzien.

Voor meer informatie over de AMK's, zie www.cultureelerfgoed.nl

AMZ - Archeologische Monumenten Zorg zoals verwoord in de KNA. De AMZ bestaat in de KNA uit de volgende onderdelen: bureauonderzoek, inventariserend veldonderzoek, fysiek beschermen, archeologische begeleiding, opgraven, deponeren en registreren.

Archeologisch monument: Volgens art. 1, lid b2 MW 1988 is een archeologisch monument een terrein, welke van algemeen belang is wegens de aanwezigheid van vóór tenminste vijftig jaar vervaardigde zaken, die van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde. Om het belang van monumenten te nuanceren is op de AMK het onderscheid

gemaakt tussen terreinen van zeer hoge waarde, hoge waarde en waarde. Binnen de categorie terreinen van zeer hoge waarde zijn sommige terreinen aangewezen als beschermd monument.

Archeologische waarneming: Een aangetroffen of gesignaleerd archeologisch fenomeen. Dit kan de vondst van een bepaald (gebruiks)voorwerp zijn of de waarneming van de aanwezigheid van in de bodem aanwezige sporen die wijzen op menselijke activiteit in het verleden. Waarnemingen worden gedaan tijdens gerichte archeologische onderzoeken (van akkerbezoeken tot en met opgravingen), maar kunnen ook toevallig zijn. Waarnemingen moeten worden gemeld aan de RCE.

Archis - Het archeologisch informatiesysteem. Het wordt beheerd en bijgehouden door de RCE en bestaat uit een GIS-systeem met verschillende kaartlagen, waaraan een database is gekoppeld. Alle onderzoeken, waarnemingen en vondstmeldingen worden in Archis ingevoerd. Ook de AMK en de IKAW zijn in Archis opgenomen. Hierdoor is met het systeem snel en eenvoudig een eerste indicatie te krijgen of er aanwijzingen zijn dat ergens archeologische waarden aanwezig (kunnen) zijn. Het gebruik van Archis is voorbehouden aan geregistreerde (professionele) gebruikers.

Beheer - Onder beheermaatregelen worden verstaan alle regelmatig te treffen maatregelen, welke noodzakelijk zijn om ervoor te zorgen dat archeologische monumenten die in een goede staat verkeren dat ook blijven. Beheer bestaat uit schouwen, uitvoeren van onderhoud en eventueel monitoren. Het gaat hier om het treffen van maatregelen op de lange termijn.

Behoudenswaardig - In de KNA gehanteerde term om aan te geven dat een terrein zo waardevol is dat behoud in situ, of anders een opgraving, noodzakelijk is om de daarin aanwezige archeologische gegevens te behouden. Indien de uitspraak 'behoudenswaardig / niet behoudenswaardig' op voldoende waarderend onderzoek berust, is deze kwalificatie het sleutelbegrip bij het selectiebesluit.

Beschermd monument - Volgens art. 1, lid d MW 1988 is een beschermd monument: een onroerend monument welke in ingeschreven in de volgens de Monumentenwet ingestelde registers. In de Monumentenwet gelden voor archeologische monumenten (terreinen) en gebouwen dezelfde beschermende voorwaarden. (zie ook archeologisch monument).

Behoud in situ - Behoud van archeologische resten op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponed, weggegooid of verloren.

Bevoegd gezag - De overheid (in dit geval de gemeente) die het selectiebesluit neemt en het Programma van Eisen goedkeurt.

Booronderzoek - Methode bij inventariserend veldonderzoek, gebaseerd op het verrichten van grondboringen, waarbij vooral wordt gelet op het voorkomen van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool en fosfaatconcentraties.

Bureauonderzoek – Het doel van een bureauonderzoek is het verwerven van informatie over verwachte en/of aanwezige archeologische waarden binnen een bepaald gebied. Het opstellen van een gedetailleerde verwachtingskaart en een gespecificeerde verwachting kan deel uitmaken van een bureauonderzoek.

CAA - Centraal Archeologisch Archief, bevindt zich bij de RCE. Papieren archief waarin gegevens over archeologische waarnemingen en onderzoeken zijn verzameld.

CCvD – Centraal College van Deskundigen: de opvolger van het College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK). Het CCvD heeft de volgende taken: het vaststellen en bijhouden van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) en het geven van voorlichting over kwaliteitsborging in de archeologie. Het secretariaat van de CCvD is ondergebracht bij de SIKB, een organisatie die tot doel heeft de kwaliteit van bodemonderzoek in bredere zin te bevorderen.

CMA – Het Centraal Monumenten Archief. Hierin is alle (papieren) informatie die de RCE heeft over een AMK-terrein opgenomen. Omdat dit soms zeer uitvoerige informatie is (kadastrale gegevens en dergelijke) is niet altijd alle informatie opgenomen in Archis, maar deels wel via "livelink" te benaderen.

Complextype - Interpretatie van een specifieke vondst en/of grondspoor of een groep daarvan, geeft aan in welke systeemcontext (complex) een vondst of grondspoor heft gefunctioneerd.

Definitief onderzoek (DO) - Niet KNA-conforme term, zie Opgraving

Fysiek beschermen - Het duurzaam in stand houden van archeologische waarden *in situ* als bron van kennis en beleving. Het streven is het (verdere) verval van archeologische waarden tegen te gaan en aangerichte schade, zo mogelijk, te herstellen.

Gemeentelijk archeologisch adviseur - Archeologisch deskundige, extern in te huren, met de status van senior-archeoloog (volgens KNA). Inhoudelijke expertise kan worden verkregen door het in dienst nemen van een gemeentearcheoloog of - samen met omliggende gemeenten - een regioarcheoloog.

Gemeentelijk medewerker archeologie - Medewerker die de vergunning- en ontheffingsaanvraag beoordeelt op onderzoeksverplichting en het archeologisch onderzoekstraject begeleidt.

IKAW – Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden. De IKAW is een landelijke kaart met een schaal van 1:50.000, die op basis van geomorfologische gegevens, de kans weergeeft op de aanwezigheid van archeologische vindplaatsen (onderscheid in hoge, middelhoge, lage en zeer lage trefkans). De 'score' op de IKAW kan echter nooit voldoende zijn om op gemeentelijk niveau vast te stellen of archeologie wordt verstoord.

Het gebruik van de IKAW vereist archeologische expertise (zie de Handleiding IKAW op www.cultureelerfgoed.nl).

IVO – Inventariserend veldonderzoek. Het doel van het inventariserend veldonderzoek is het aanvullen en toetsen van het verwachtingsmodel dat gebaseerd is op het bureauonderzoek. In het IVO worden de aan- of afwezigheid, de aard, karakter, de omvang, de datering, de gaafheid, de conservering en de relatieve kwaliteit van de archeologische waarden vastgesteld. Het moet zo worden uitgevoerd dat het niet destructiever is dan noodzakelijk. Een IVO bestaat doorgaans uit een booronderzoek of een proefsleuvenonderzoek, maar kan ook een geofysisch onderzoek zijn. Afhankelijk van het doel is het IVO onderverdeeld in een verkennende, karterende en waarderende fase. Het resultaat van het IVO is een rapport met een waardering, en een (selectie-)advies, aan de hand waarvan een beleidsbeslissing (meestal een selectiebesluit) genomen kan worden.

KNA - De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) is bedoeld als verplicht kader voor alle instellingen en personen die werkzaamheden uitvoeren in het kader van de archeologische monumentenzorg in Nederland. Het gaat daarbij onder meer om: veldonderzoek, opgraven, beheer, registreren, deponeren van vondsten en de archeologische begeleiding van projecten. De norm is ontwikkeld door een commissie van archeologen en maakt deel uit van een systeem van kwaliteitszorg. De KNA is te downloaden vanaf de website van de SIKB: www.sikb.nl.

Meldingsplicht - Sinds het aannemen van de eerste Monumentenwet in 1961 bestaat er in Nederland een meldingsplicht (Monumentenwet 1988 art. 53): "Degene die anders dan bij het doen van opgravingen een zaak vindt waarvan hij weet dan wel redelijkerwijs moet vermoeden dat het een monument is, meldt die zaak zo spoedig mogelijk bij Onze minister."

Monument – De Monumentenwet 1988 geeft de volgende omschrijving van archeologisch monumenten: terreinen met daar aanwezige vóór tenminste vijftig jaar vervaardigde zaken welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde. Het kan verwarrend zijn dat in het archeologisch spraakgebruik met het woord 'monument' soms wordt bedoeld 'een terrein dat op de AMK staat' en soms 'een wettelijk beschermd monument'. Niet alle 'monumenten' zijn dus wettelijk beschermd! Naast de wettelijk beschermde rijksmonumenten zijn er inmiddels ook provinciale en gemeentelijke archeologische monumenten, die planologisch beschermd zijn bijvoorbeeld middels het bestemmingsplan.

Nationale Onderzoeks Agenda Archeologie - De NOaA geeft inzicht in de actuele thema's en vragen die in de huidige archeologische discussie centraal staan en waaraan nieuw uitvoerend onderzoek een bijdrage kan leveren. In de NOaA wordt soms ook aangegeven wat de meest geschikte onderzoeksmethoden zijn voor de beantwoording van deze vragen; hij verduidelijkt de potentiële relaties tussen uitvoerend onderzoek en vigerende onderzoeksprogramma's en hij geeft inzicht in het belang van specialistisch onderzoek (bijv. van specifieke materiaalcategorieën). De NOaA kan ingezet worden als instrument voor het opstellen van onderzoeksplannen, de selectie en waardering van vindplaatsen en het opstellen van Programma's van Eisen Het is een gemeenschappelijk product van het hele archeologisch veld (RACM, Universiteiten, Bedrijfsleven, Gemeentelijke archeologen).

Opgraving: Een opgraving of Definitief Onderzoek (DO) is een (preventieve) vorm van onderzoek. Dat wil zeggen dat het veldwerk van het onderzoek aangevangen en afgesloten wordt vóór aanvang van de ingreep waarvoor het onderzoek nodig is. Een opgraving heeft als doel het documenteren en van gegevens en het veiligstellen van materiaal van vindplaatsen om daarmee informatie te behouden die van belang is voor kennisvorming over het verleden. De consequentie is dat na de opgraving de vindplaats niet meer bestaat ('opgraven = vernietigen'). De onderzoeksresultaten worden vastgelegd in een rapport.

Opgravingsvergunning - Volgens de huidige Monumentenwet 1988 (artikel 45) is het opgraven van een behoudenswaardige vindplaats alleen toegestaan met een schriftelijke vergunning van de minister van OCW. Dit is de zogeheten 'opgravingsbevoegdheid'.

Onderzoeksgebied Het geografische gebied waarop het onderzoek betrekking heeft.

Oppervlaktekartering – Karteringsmethode waarbij aan de hand van vondsten aan het oppervlak vindplaatsen worden gelokaliseerd. Hiertoe worden met name akkerbouwpercelen (in verband met de vondstzichtbaarheid) in raaien met een regelmatige tussenafstand belopen, waarbij het oppervlak op vondsten wordt geïnspecteerd.

Plangebied - Het gebied waarbinnen de realisering van de planvorming het bodemarchief kan bedreigen.

Proefsleuf - Methode bij Inventariserend veldonderzoek.

PvA – Een Plan van Aanpak bij een opgraving geeft weer hoe een archeologische uitvoerder de vragen zoals omschreven in het Programma van Eisen denkt te gaan beantwoorden. Bij een PvA van een booronderzoek wordt het doel en de vraagstelling omschreven, alsmede de werkwijze, maar gaat er geen PvE of goedkeuring door het bevoegd gezag aan vooraf.

PvE – Programma van Eisen. Aan een gravend archeologisch onderzoek moet altijd een PvE ten grondslag liggen dat is bekrachtigd door het bevoegd gezag. Het PvE stelt het kader voor ontwerp en uitvoering. In de KNA zijn de normen vastgelegd waaraan een PvE voor archeologisch onderzoek moet voldoen. Voor het format dat voor PvE's gebruikt dient te worden, zie www.sikb.nl.

RCE: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed te Amersfoort, uitvoerende dienst van de Minister van OCW. In de RCE is de voormalige ROB (Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek) samen gegaan met de voormalige RDMZ (Rijksdienst voor de Monumentenzorg). Een tijdje heeft het nog RACM geheten (Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten). De ROB was sinds zijn oprichting in 1947 de centrale instantie in Nederland op het gebied van archeologisch onderzoek en documentatie, waarbij in 1961 bij de invoering van de eerste Monumentenwet, ook de taak kwam om terreinen aan te wijzen als beschermd archeologisch monument. Daardoor werd de ROB naast kenniscentrum en onderzoekinstelling ook de administratieve beheerder van het bodemarchief. Sinds 1967 opereerde vanuit de ROB in elke provincie (behalve drie noordelijke provincies) een rijksambtenaar als provinciaal archeoloog, die zorg droeg voor onderzoek, monumentenzorg en documentatie op provinciaal niveau. Landelijk voerde de ROB grote onderzoeksprojecten uit en verzorgde de ROB publicaties. Sinds 1961 moesten onderzoeken en vondsten bij de ROB worden gemeld. Deze werden geregistreerd in het CAA (Centraal Archeologisch Archief), waarin ook de ROB-onderzoeksdocumentatie ondergebracht was. In

1992 werd het informatiesysteem Archis de digitale 'schil' van het CAA en het CMA (Centraal Monumenten Archief). Archis is voor geautoriseerde personen on-line raadpleegbaar en is nog steeds het verplichte loket om onderzoeken en vondsten te melden. Sinds de privatisering en decentralisatie van de AMZ zijn kerntaken van de archeologische tak van de RCE: onderzoeks- en vondstregistratie in Archis, uitvoering Monumentenwet (aanwijzingen en vergunningen), verlening opgravingsvergunningen aan bedrijven en gemeenten, fungeren als kenniscentrum.

SIKB – Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (www.sikb.nl).

Selectieadvies - Schriftelijk advies aan het bevoegd gezag door een onderzoeks- en/of adviesbureau. Hierin wordt geadviseerd over de behoudenswaardigheid van één of meer vindplaatsen aan de hand van de opgestelde waardering en criteria die gesteld zijn in het archeologische beleid van de betrokken overheid.

Selectiebesluit - Een selectiebesluit is het gemotiveerde besluit van Burgemeester en Wethouders op grond van art. 39/41 MW 1988, waarin bepaald wordt of de waarde van een terrein voldoende is vastgesteld, en of maatregelen ter bescherming van het archeologisch erfgoed nodig zijn. Deze maatregelen kunnen zijn: een opgraving, archeologische begeleiding, technische behoudsmaatregelen. Een selectiebesluit kan in elke fase van het AMZ-proces genomen worden (na bureauonderzoek, verkennend onderzoek, karterend onderzoek en waarderend onderzoek). Het dient in ieder geval genomen te worden na waarderend onderzoek. In het selectiebesluit wordt niet alleen rekening gehouden met de waarde van het terrein, maar ook met het risico dat de ingreep vormt en met eventuele andere belangen. Bij het selectiebesluit wordt afgewogen of onderzoek of behoud in situ in een kennisbehoefte kan voorzien. Het besluit leidt tot het al dan niet, of onder voorwaarden, verlenen van een vergunning.

Standaardrapport - Schriftelijk rapport over een opgraving waarin de informatie wordt weergegeven en geïnterpreteerd conform de specificaties van de KNA. De basisgegevens dienen zodanig (controleerbaar) te worden gepresenteerd dat verder wetenschappelijk onderzoek kan worden uitgevoerd. Het rapport dient tevens in digitale vorm, inclusief complete basisregistratie, aangeleverd te worden.

Senior-archeoloog - Archeoloog die voldoet aan de eisen volgens de KNA 3.1 (of later) :

Afgeronde universitaire opleiding archeologie (master), Kennis van de relevante onderdelen uit de BRL en de KNA protocollen, Indien de universitaire opleiding niet is afgerond in de archeologie van Noord West Europa dient de minimale aantoonbare ervaringseis uitsluitend betrekking te hebben op werk in de Nederlandse archeologie, 6 jaar werkervaring met gravend onderzoek in Noordwest Europa, waarvan 3 jaar als archeoloog in een leidinggevende functie. 6 relevante publicaties en Lid van beroepsvereniging met ethische code

Site - een archeologisch gedefinieerde eenheid van tijd, ruimte, complextype, bijvoorbeeld een Romeins grafveld of een jachtkamp uit het mesolithicum . Binnen een vindplaats kunnen zich meerdere sites bevinden

Toevalsvondst: Tijdens bouw- en andere werkzaamheden kan het voorkomen dat men stuit op een monument. Wanneer er geen sprake is van een officiële opgraving, spreken we over een toevalsvondst. Het begrip monument wordt hier gebruikt volgens de definitie van art. 1, onder b, sub 1 Monumentenwet 1988. Dit betreft alle vóór tenminste vijftig jaar vervaardigde zaken welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde.

Verstoring - Aantasting van een gebied met archeologische waarden. Dit verschijnsel kan zich voordoen: door erosie, afgraving of egalisatie, door (diepe) bewerking van de bovengrond, door zetting als gevolg van ophoging, door verdroging en verzuring.

Vindplaats - een locatie waar archeologische vondsten zijn gedaan.
Vooronderzoek: zie inventariserend onderzoek

Waarderend onderzoek: De waarderende fase van het inventariserend veldonderzoek dient om meer duidelijkheid te verkrijgen over de aard, omvang, datering, gaafheid, conservering en inhoudelijke kwaliteit van de archeologische resten ten behoeve van de waardebeoordeling. Hierbij dient ook (indien van

Nota Archeologiebeleid gemeente Someren.
Naar een *implementatie* van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg
in het gemeentelijke beleid.

toepassing) de onderzoeksagenda van de gemeente, de Provinciale OnderzoeksAgenda (POA) en de Nationale Onderzoeksagenda (NOA) te worden betrokken. Uiteindelijk volgt op basis van de waardestelling een selectieadvies en selectiebesluit.

Waarderen - Het bepalen van de kwaliteit van: het bodemarchief, van vondstmateriaal of van een monster. Het vaststellen van de kwaliteit van het bodemarchief geschiedt op basis van:

- belevingsaspecten (schoonheid en herinneringswaarde),
- fysieke criteria (gaafheid en conservering); deze geven de mate aan waarin archeologische overblijfselen nog intact en in hun oorspronkelijke positie aanwezig zijn,
- inhoudelijke criteria (zeldzaamheid, informatiewaarde, context- of ensemblewaarde en representativiteit).

De waardering van een vindplaats of een groep van vindplaatsen leidt tot een uitspraak over de behoudenswaardigheid ervan en vormt de basis voor het selectieadvies. Na het verwerken van het vondstmateriaal kan dit worden gewaardeerd om een selectie te kunnen maken van materiaal dat voor deponering in aanmerking komt (selectie materiaal). Monsters worden gewaardeerd teneinde een indruk te krijgen van de diversiteit, kwantiteit en conservering van organische resten.

Wamz – Wet op de archeologische monumentenzorg. De Wamz is een wijzigingswet waarmee niet alleen de Monumentenwet 1988 is aangepast, maar ook de Ontgrondingwet (Ow), de Wet Milieubeheer (Wm), de Woningwet (Ww) en de Wet ruimtelijke ordening (Wro). Hiermee wordt de archeologische monumentenzorg ingebed in het proces van de ruimtelijke ordening, waar het Verdrag van Valletta (= verdrag van Malta) ook om vraagt.

BIJLAGE 2. BESTEMMINGSPLANBEGRIPPEN, -REGELS EN – TOELICHTING. EEN VOORSTEL.

Indien een bestemmingsplan op de onderstaande wijze tot stand is gekomen (we spreken in dat verband van een ‘archeologievriendelijk ‘of Malta-proof’ bestemmingsplan) , kan de gemeente van de aanvrager van een bouw-, sloop-, of aanlegvergunning (‘de veroorzaker’) verlangen dat (nader) archeologisch (voor)onderzoek wordt verricht. De gemeente geeft via (standaard) richtlijnen of een Programma van Eisen (PvE) aan hoe dat onderzoek dient te worden uitgevoerd. De kosten daarvan komen voor rekening van de aanvrager (het veroorzakerprincipe). Het staat de opdrachtgever vervolgens vrij om voor de uitvoering van alle vormen van archeologisch onderzoek zelf een keuze maken uit (erkende) aanbieders op de archeologische markt.

Uitgangspunten:

1. De gemeente houdt bij de vaststelling van bestemmingsplannen rekening met de mogelijke aanwezigheid van archeologische waarden en verwachtingen;
2. De op de plankaart (*verbeelding*) opgenomen archeologische terreinen worden gekoppeld aan bouwvoorschriften en een aanlegvergunning;
3. Het is niet verplicht om wettelijk beschermde archeologische terreinen (rijksmonumenten) op de plankaart aan te duiden. Met het oog op volledigheid van de informatie wordt echter geadviseerd de contouren van het rijksmonument op de plankaart op te nemen;¹⁹
4. In de *toelichting* op de bestemmingsplanvoorschriften wordt aangegeven waarom de aangewezen terreinen vanuit archeologisch oogpunt bescherming verdienen. Hier ligt een belangrijke relatie met het archeologiebeleid zoals geformuleerd in de gemeentelijke nota archeologie;
5. In de *bestemmingsplanregels* wordt vastgelegd welke gevolgen de gemeente verbindt aan de aanwezigheid van archeologische waarden of verwachtingen bij geplande bouwactiviteiten of andere bodemverstorende activiteiten. Die gevolgen kunnen zeer uiteenlopend zijn, variërend van “geen gevolgen voor bouwen” via “eerst onderzoeken, dan bouwen” tot en met “geen bodemverstoring, maar behoud in de bodem”.
6. De voorwaarden voor het verlenen van bouw-, sloop en aanlegvergunningen worden hierop aangepast;
7. De wet geeft de gemeente de bevoegdheid vrijstelling te verlenen voor het (laten) verrichten van archeologisch onderzoek voor kleine ruimtelijke ingrepen van “huis-, tuin- en keukenniveau”.

¹⁹ Een koppeling met de planvoorschriften is (in ieder geval vanuit juridisch oogpunt) niet mogelijk aangezien het beschermingsregime van archeologische rijksmonumenten is geregeld via de Monumentenwet (d.w.z. het rijk treedt op als bevoegd gezag, niet de gemeente).

8. Indien de gemeente bij de voorbereiding van een bestemmingsplan kosten moeten maken ten behoeve van archeologisch (voor)onderzoek, kan zij die kosten onder bepaalde condities verhalen in het kader van de grondexploitatie.

Een voorstel

De onderstaande uitwerking in regels met toelichting kan als voorbeeld dienen voor bestemmingsplannen. De regels voor categorie 2, 3, 4 en 5 zijn in feite identiek, alleen dient daar steeds een groter gebied als minimum te worden opgenomen om buiten de vrijstelling te vallen.

De (dubbel) bestemming *waarde archeologie* kent conform de SVBP2008 een vast patroon (kruisraster) op de verbeelding (plankaart). Omdat het niet wenselijk is een differentiatie aan te brengen in deze verbeelding, dient ter nadere specificatie en onderbouwing de door de raad vastgestelde gemeentelijke archeologische beleidskaart. In dit document is een nadere indeling van gebieden gemaakt op basis van de specifieke verwachtingswaarde (Monument, Hoge-, Middelhoge-, lage verwachtingswaarde).

Alleen wettelijk beschermde monumenten, terreinen met een (zeer hoge) archeologische waarde en terreinen met een middelhoge of hoge verwachtingswaarde figureren op de verbeelding.

Definities

Artikel 1 Begrippen

archeologisch monument

terrein dat op basis van de Monumentenwet 1988 is aangewezen als beschermd archeologisch monument.

archeologische waarde

de aan een gebied toegekende waarde in verband met de in dat gebied voorkomende archeologische relictten (resten uit het verleden).

archeologische verwachting

de aan een gebied toegekende verwachting in verband met de kans op het voorkomen van archeologische relictten.

archeologisch onderzoek

onderzoek verricht door of namens de gemeente of door een dienst, bedrijf of instelling, beschikkend over een opgravingvergunning ex artikel 45 van de Monumentenwet (of voor de betreffende werkzaamheden een vergunning heeft van de minister van OCW) en werkend volgens de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA).

bouwwak

Een op de verbeelding aangegeven vlak, waarbinnen krachtens deze regels bebouwing mag worden gebouwd.

bodem (verstorende) ingreep

Werken of werkzaamheden, genoemd onder Artikel 2, die een bodemverstorende werking kunnen hebben op het aanwezige archeologische bodemarchief.

Diepte bodemingreep

De diepte van de bodemverstorende ingreep, gemeten ten opzichte van het maaiveld ter plaatse (straat of terreinniveau)

Oppervlakte bodemingreep

Het gebied waarbinnen bodemingrepen plaatsvinden die een verstorende werking kunnen hebben op het archeologisch bodemarchief.

deskundige op het terrein van de archeologische monumentenzorg

Een door het college van Burgemeester en Wethouders aan te wijzen deskundige op het gebied van archeologie. Deze dient in ieder geval te voldoen aan de in de KNA gestelde kwalificaties van *senior archeoloog*.

projectgebied

gebied waar een (nieuwe) bestemming wordt opgelegd. Omdat het verdrag van Malta en de daarop geënte Wamz van het beschermen *in situ* (ter plaatse in de bodem) uitgaat, is het zaak voor die delen die – vooralsnog – niet verstoord worden, een beschermingsregime op te leggen (of te handhaven). Bij een bouwvergunning (of sloopvergunning) wordt alleen dat oppervlak betrokken dat daadwerkelijk verstoord gaat worden.

Bestemmingsplanregels

De verschillende categorieën gebieden (1 t/m 5) verwijzen naar de gemeentelijke archeologische beleidskaart (bijlage 4).

categorie	Bestemmingsplancategorie Waarde Archeologie (WR-A)	Diepte Bodemingreep	Oppervlakte Bodemingreep	Onderstaande regels van toepassing?
Cat. 1	Wettelijk beschermd monument	n.v.t.	n.v.t.	Neen: aanvraag vergunning bij Rijk / Gemeente
Cat. 2	Gebied van Archeologische Waarde (WR-AW)	>0,4 m	>100 m ²	Indien dieper dan 40 cm én groter dan 100 m ²
Cat. 3	Gebied van Archeologische Waarde (WR-AW)	>0,4 m	>250 m ²	Indien dieper dan 40 cm én groter dan 250 m ²
Cat. 4	Gebied verwachtingswaarde hoog (WR-Ah)	>0,4 m	>250 m ²	Indien dieper dan 40 cm én groter dan 250 m ²
Cat. 5	Gebied verwachtingswaarde middelhoog (WR-Amh)	>0,4 m	>2500 m ²	Indien dieper dan 40 cm én groter dan 2500 m ²

Tabel 1. Indien een bodemingreep dieper is dan 40 cm (>0,4 m) **én** de oppervlakte van de bodemingreep bedraagt meer dan de oppervlakte die per categorie in de tabel is weergegeven, dan gelden onderstaande bouwregels en aanlegvergunning. Indien slechts één van beide condities geldig is, dan gelden de regels niet. **Uitzondering hierop vormen artikel # lid 3.1 sub b, g en h.** Bij deze laatste is ook bij een bodemingreep minder diep dan 40 cm een aanlegvergunning nodig. Voor categorie 1 (wettelijk beschermde monumenten (monumentenwet of gemeentelijk monument)) dient altijd een vergunning bij de betreffende instantie (Rijk, Gemeente) te worden aangevraagd.

Artikel 30 Waarde – Archeologie (WR-A) Categorieën 2 t/m 5 (dubbelbestemming)²⁰

1. Bestemmingsomschrijving

De voor *Waarde - Archeologie (WR-A)* aangewezen gronden zijn, behalve voor de andere daar voorkomende bestemmingen, mede bestemd voor instandhouding en bescherming van de in de grond aanwezige of te verwachten archeologische waarden.

2. Bouwregels

2.1 Omgevingsvergunning

a. De aanvrager van een omgevingsvergunning voor het bouwen van een bouwwerk als bedoeld in artikel 2.1, eerste lid, onder a van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht, die betrekking heeft op de voor 'Waarde-Archeologie' aangewezen gronden, legt een rapport over waarin de archeologische waarde van het terrein, dat blijktens de aanvraag zal worden verstoord, in voldoende mate is vastgesteld.

Onder het vaststellen van de archeologische waarde van een terrein wordt ook verstaan het overleggen van verleende vergunningen en/of feitelijke gegevens, waaruit kan worden opgemaakt dat de bodem ter plaatse dermate is geroerd, dat het alleszins aannemelijk is dat er geen sprake meer is van archeologische waarden die kunnen worden verstoord door de voorgenomen bouwwerkzaamheden.

b. Het bevoegd gezag verleent de vergunning indien naar zijn oordeel uit het rapport of de overlegde gegevens als bedoeld onder a genoegzaam blijkt dat:

1. er geen archeologische waarden zijn te verwachten of kunnen worden geschaad;
2. schade door bouwactiviteiten kan worden voorkomen of zoveel mogelijk kan worden beperkt door het in acht nemen van aan de bouwvergunning verbonden voorschriften.

2.2 Voorschriften omgevingsvergunning voor het bouwen

a. In de situatie als bedoeld in 2.1 onder b.2, kan het bevoegd gezag de volgende voorschriften aan de omgevingsvergunning verbinden:

1. de verplichting tot het treffen van technische maatregelen waardoor monumenten in de bodem kunnen worden behouden;
2. de verplichting tot het doen uitvoeren van opgravingen;
3. de verplichting de activiteit die tot bodemverstoring leidt, te laten begeleiden door een deskundige op het terrein van de archeologische monumentenzorg, die voldoet aan door het bevoegd gezag bij de vergunning te stellen kwalificaties.

b. Indien het bepaalde onder a.3 van toepassing is, worden aan de omgevingsvergunning voorschriften verbonden omtrent de gevolgen van vondsten die worden gedaan tijdens de uitvoering van de bouwwerkzaamheden.

2.3 Uitzonderingen

²⁰ Artikel nr. 30 heeft betrekking op het nieuwe Bestemmingsplan Buitengebied (2011)

Het bepaalde in 2.1 en 2.2. zijn niet van toepassing indien de aanvraag betrekking heeft op:

- a. vervanging, vernieuwing of verandering van bestaande bebouwing, waarbij de oppervlakte niet wordt uitgebreid en waarbij gebruik wordt gemaakt van de bestaande fundering;
- b. een bouwwerk met een bruto oppervlakte van:
 - a. ten hoogste 100 m² (bij categorie 2);
 - b. ten hoogste 250 m² (bij categorieën 3 en 4);
 - c. ten hoogste 2500 m² (bij categorie 5);
- c. een bouwwerk dat zonder graafwerkzaamheden dieper dan 40 cm onder maaiveld en zonder heiwerkzaamheden kan worden geplaatst, of
- d. een bouwwerk dat uitsluitend voor archeologisch onderzoek is bestemd met een bouwhoogte tot 3 meter.

3. Omgevingsvergunning voor het uitvoeren van werken, geen bouwwerken zijnde, en werkzaamheden

3.1 Verbodsbepaling

Het is verboden om op of in de voor 'Waarde-Archeologie' aangewezen gronden, zonder of in afwijking van een omgevingsvergunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1, onder b, Wet algemene bepalingen omgevingsrecht van het bevoegd gezag de volgende werkzaamheden of werken, niet zijnde bouwwerken uit te voeren:

- a. het uitvoeren van graafwerkzaamheden en/of grondbewerkingen, het roeren en omwoelen van gronden, waaronder begrepen het aanleggen van drainage;
- b. het aanbrengen van diepwortelende beplantingen en het rooien van diepwortelende beplanting waarbij de stobben worden verwijderd;
- c. het ophogen en egaliseren van gronden;
- d. het verlagen van het waterpeil;
- e. het uitvoeren van heiwerkzaamheden of het op andere wijze indrijven van objecten in de bodem.
- f. Het graven, verbreden en verdiepen van sloten, vijvers, zwembaden en andere wateren;
- g. Het omzetten van gras- of akkerland in teelt waarbij grond wordt afgevoerd, waartoe gerekend worden boomteelt en graszodenteelt;
- h. Het afplaggen van heide- of natuurgebieden ten behoeve van natuurontwikkeling;
- i. het aanbrengen van ondergrondse transport- energie-, of telecommunicatieleidingen en de daarmee verbandhoudende constructies, installaties of apparatuur, waarbij de breedte van de grondwerken meer dan 50 cm bedragen;
- j. het slopen van gebouwen en het verwijderen van funderingen, waarbij grondroering plaatsvindt;
- k. het aanleggen, verbreden of verharderen van wegen, voet-, ruit-, of rijwielpaden of parkeergelegenheden en het aanleggen van andere oppervlakteverhardingen.

3.2 uitzonderingen

Het verbod als bedoeld in 3.1 is niet van toepassing indien de werkzaamheden of werken:

- a. maximaal 0,4 m diep reiken ten opzichte van het maaiveld, tenzij het werkzaamheden betreffen, genoemd onder 3.1, sub b, of sub g of sub h ;
- b. een verstoringsoppervlakte hebben van:
 - o ten hoogste 100 m² (bij categorie 2);
 - o ten hoogste 250 m² (bij categorieën 3 en 4);
 - o ten hoogste 2500 m² (bij categorie 5)
- c. ten dienste van archeologisch onderzoek en het doen van opgravingen, mits verricht door een ter zake deskundige;
- d. het gewone onderhoud en beheer betreffen overeenkomstig de overige bestemmingen die voor deze gronden gelden, met inbegrip van onderhoud- en vervangingswerkzaamheden van bestaande riolen, kabels en leidingen, bestratingen en beplantingen;
- e. reeds in uitvoering zijn op het tijdstip van inwerkingtreding van dit bestemmingsplan, of;
- f. mogen worden uitgevoerd krachtens een reeds verleende aanlegvergunning, kapvergunning of een ontgrondingvergunning;

3.3 Rapport en toelaatbaarheid

a. De aanvrager van een omgevingsvergunning voor werken of werkzaamheden als bedoeld in 3.1, die betrekking heeft op de voor 'Waarde-Archeologie' aangewezen gronden, legt een rapport over waarin de archeologische waarde van het terrein, dat blijkens de aanvraag zal worden verstoord, in voldoende mate is vastgesteld.

Onder het vaststellen van de archeologische waarde van een terrein wordt ook verstaan het overleggen van verleende vergunningen en/of feitelijke gegevens, waaruit kan worden opgemaakt dat de bodem ter plaatse dermate is geroerd, dat het alleszins aannemelijk is dat er geen sprake meer is van archeologische waarden die kunnen worden verstoord.

b. Alvorens een aanlegvergunning te verlenen als bedoeld in lid 1, winnen burgemeester en wethouders advies in van een door hen aan te wijzen ter zake deskundige.

c. Het bevoegd gezag verleent de vergunning indien naar zijn oordeel uit het rapport of de overlegde gegevens als bedoeld onder a genoegzaam blijkt dat:

1. er geen archeologische waarden zijn te verwachten of kunnen worden geschaad;
2. schade door werkzaamheden of werken kan worden voorkomen of zoveel mogelijk kan worden beperkt door het in acht nemen van aan de aanlegvergunning verbonden voorschriften.

3.4 Voorschriften omgevingsvergunning voor het uitvoeren van werken, geen bouwwerken zijnde, en werkzaamheden

a. In de situatie als bedoeld in 3.3 onder c.2, kan het bevoegd gezag de volgende voorschriften aan de omgevingsvergunning verbinden:

1. de verplichting tot het treffen van technische maatregelen waardoor monumenten in de bodem kunnen worden behouden;
2. de verplichting tot het doen uitvoeren van opgravingen;

3. de verplichting de activiteit die tot bodemverstoring leidt, te laten begeleiden door een deskundige op het terrein van de archeologische monumentenzorg, die voldoet aan door het bevoegd gezag bij de vergunning te stellen kwalificaties.

b. Indien het bepaalde onder a.3 van toepassing is, worden aan de omgevingsvergunning voorschriften verbonden omtrent de gevolgen van vondsten die worden gedaan tijdens de uitvoering van de werkzaamheden of werken.

4. Meerdere vergunningen

Voor zover voor de omgevingsvergunning meerdere bouwwerken, werken of werkzaamheden vergunningen worden aangevraagd en deze in één (inrichtings)plan zijn ondergebracht, wordt dit plan in zijn geheel in de beoordeling betrokken en kan voor dit totaal van werken en/of werkzaamheden één vergunning worden verleend.

5. Wijzigingsbevoegdheid

Burgemeester en wethouders zijn bevoegd de voor 'Waarde-Archeologie' aangewezen gronden die, bij wijze van dubbelbestemming, bestemd zijn voor bescherming en veiligstelling van archeologische waarden te wijzigen of geheel of gedeeltelijk van de verbeelding te verwijderen, indien:

- a. uit nader archeologisch onderzoek is gebleken dat ter plaatse geen archeologische waarden aanwezig zijn of zich op een andere plaats bevinden;
- b. het op grond van nader archeologisch onderzoek niet meer noodzakelijk wordt geacht dat het bestemmingsplan ter plaatse in bescherming en veiligstelling van archeologische waarde voorziet.

Toelichting op de voorschriftcategorieën

Archeologische monumenten

Aanwijzing en vergunningverlening vinden plaats door de Minister/Staatssecretaris van OCW (op advies van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, RCE). De gemeenteraad heeft een adviserende stem. Afweging speelt zich af op nationaal niveau, aan de hand van beleidsregels voor behoud en bescherming. Op de kaart zijn eveneens opgenomen de gebieden aangewezen op de provinciale archeologische monumentenkaart waarvoor het voornemen bestaat deze onder bescherming van de Monumentenwet te brengen.

Voorschriften voor gebieden van archeologische waarde van categorie 2 (WR-AW categorie 2)

De vrijstellingsdrempel bij deze categorie gebieden is een bodemingreep met een oppervlakte van 100 m² en/of een diepte van 0,4 m. Vrijstelling kan worden verleend als één of beide drempels niet worden overschreden. Het oppervlakte criterium is conform het vrijstellingscriterium dat in de nieuwe Monumentenwet is vastgelegd. Het gaat in dit geval om terreinen met (resten van) historische hoeven, kasteel-, kerk- of kloosterterreinen, schansen (water)molenlocaties, bruggen of voordren en dergelijke.

De gemeente wordt geadviseerd dergelijke cultuurhistorisch waardevolle terreinen met voorrang te plaatsen op de gemeentelijke archeologische monumentenlijst, of het terrein voor te dragen als wettelijk beschermd monument in het kader van de monumentenwet.

Gebieden van archeologische waarde van categorie 3 (WR-AW categorie 3) en gebieden met een hoge of middelhoge archeologische verwachting (WR-Ah, cat. 4 en WR-Amh, cat. 5)

De vrijstellingsdrempel is bij de categorieën 3 (gebied van archeologische waarde) en categorie 4 (gebied met een hoge verwachting) een bodemingreep met een oppervlakte van 250 m² en een verstoringsdiepte van 0,4 m. Bij categorie 5 (gebied met middelhoge verwachting) geldt een vrijstellingsdrempel van 2500 m² en een verstoringsdiepte van 0,4 m. Vrijstelling kan worden verleend als één of beide drempels **niet** worden overschreden. De oppervlaktecriteriën zijn gebaseerd op de archeologische trefkans. Hoe kleiner deze is, hoe groter een onderzoeksgebied moet zijn om een redelijke kans te creëren archeologische relicten aan te treffen. De gebieden met een hoge verwachting liggen merendeels in landschappelijke zones, die bewezen hebben over het algemeen een rijk bodemarchief te herbergen (bijvoorbeeld de dekzandruggen met een grondwatertrap VI of VII, voorzien van een Laatmiddeleeuws plaggendeck. Op grond van maatschappelijke overwegingen, maar ook van inhoudelijke overwegingen is voor gebieden met een hoge verwachtingswaarde gekozen voor een vrijstellingsgrens van 250 meter, omdat de aard van eventueel te verwachten archeologische resten op een dergelijke beperkte schaal in de meeste gevallen geen wezenlijke inhoudelijke (wetenschappelijke) bijdrage zullen leveren. Vanuit maatschappelijk oogpunt wordt rekening gehouden met het feit dat de kosten van professioneel archeologisch onderzoek bij dergelijke kleine bodemingrepen meestal niet in verhouding staat tot de kosten van het plan. Om nieuwe vindplaatsen met relevante archeologische informatie op te kunnen sporen moet dus ook hier sprake zijn van een minimale omvang.

In de gebieden met een middelhoge verwachting is sprake van de combinatie van onderzoeks lacune en een op grond van kengetallen verwachte geringe(re) dichtheid aan archeologische vindplaatsen. De doelstelling is hier om bij grotere ingrepen (> 2500 m²) in de toekomst vooronderzoek te realiseren, zodat de bestaande kennislacune kan worden opgevuld.

Vrijstellingsdiepte (terreinen van archeologische waarde en gebieden met een hoge of middelhoge archeologische verwachting)

Met vrijstellingsdiepte van 0,4 m is een balans gezocht tussen archeologisch verantwoord handelen en dat wat maatschappelijk en praktisch haalbaar is. In sommige delen van het gemeentelijk grondgebied liggen archeologische vondsten mogelijk dicht bij het oppervlak. Op de meeste plaatsen zijn archeologisch relevante woonlagen opgenomen in de bouwvoor (zie onder). De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenlak zichtbaar kan worden. Vanuit archeologisch perspectief zou een algemene vrijstelling van 0,3 m te verkiezen zijn. Een dergelijke beperking is echter maatschappelijk niet uitvoerbaar (ook niet controleerbaar) en zou betekenen dat normaal agrarisch bodemgebruik en zelfs het ompspitten van de eigen tuin vergunningplichtige activiteiten worden. De wet- en

Nota Archeologiebeleid gemeente Someren.
Naar een *implementatie* van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg
in het gemeentelijke beleid.

regelgeving wil zich richten op die bodemingrepen die plaats vinden in het kader van nieuwe bouw- of inrichtingsprojecten met grootschalig grondverzet. Daar zal de 0,4 m grens vrijwel altijd overschreden worden. Overigens vallen egalisatiewerkzaamheden, diepwoelen en ontgroningen die dieper reiken dan 0,4 m in het agrarisch gebied niet onder de vrijstellingsdrempel.

BIJLAGE 3. KOSTENVERHAAL EN NADERE FINANCIËLE REGELINGEN

Bij de bekostiging van de gemeentelijke archeologische monumentenzorg is het van belang een onderscheid te maken tussen de algemene uitvoeringskosten van het gemeentelijke beleid en projectgebonden uitvoeringskosten. De eerste kunnen worden gezien als apparaatskosten (op te vatten als de bestuurslasten), noodzakelijk voor het nakomen van de generieke gemeentelijke taakstelling. Het Rijk verstrekt via een uitkering uit het gemeentefonds een bestuurslastenvergoeding aan gemeenten en provincies voor de aanloop- en uitvoeringskosten die gepaard gaan met de invoering van de Wamz. Deze bestuurslastenvergoeding heeft een structureel karakter. De hoogte van de vergoeding bedraagt momenteel € 0,61 per wooneenheid in de gemeente. Hetgeen voor de gemeente Someren neerkomt op een jaarlijkse vergoeding van 6.580 woningen (stand medio 2008) x € 0,61 = € 4.014,-. Dit is uiteraard bescheiden, gezien de taakverzwaring die de gemeente te wachten staat.

De projectgebonden uitvoeringskosten zijn de kosten van het doorlopen van het archeologisch proces om het behoud van informatie te garanderen en/of te komen tot een verantwoorde afweging van belangen. In tegenstelling tot de generieke kosten, zijn deze in de meeste gevallen direct te relateren aan individuele bouw- en inrichtingsprojecten. Binnen deze projecten kan vervolgens weer een onderscheid gemaakt worden tussen gemeentelijke projecten (bijvoorbeeld voor de inrichting van de openbare ruimte), projecten van andere overheden, private initiatieven en alle gradaties daartussenin. Binnen de bestaande wet- en regelgeving staan de gemeente verschillende mogelijkheden ter beschikking voor het doorberekenen van de archeologiekosten in niet-gemeentelijke projecten. Te denken valt onder meer aan het verrekenen van archeologiekosten via de anterieure overeenkomsten ingevolge de Wro of een bijdrage aan een bouwvergunning ingevolge een exploitatieplan.²¹

Met de implementatie van het gemeentelijk beleid en de bijbehorende vergunningsvoorwaarden kan de gemeente in belangrijke mate invulling geven aan het zogenaamde *veroorzakerprincipe*. Via dit veroorzakerprincipe kan de gemeente de benodigde archeologische werkzaamheden in private projecten aan de initiatiefnemer van de ruimtelijke ingreep opdragen. De gemeente accordeert in dat soort gevallen overigens wel de randvoorwaarden waarbinnen die werkzaamheden dienen plaats te vinden (via een Programma van Eisen, en eventuele aanvullende kwaliteitseisen).

Van initiatiefnemers tot ruimtelijke ingrepen kan op basis daarvan verlangd worden dat zij de kosten van benodigde archeologische maatregelen en werkzaamheden voor hun rekening nemen.

²¹ In de grondexploitatiewet (Wro) is archeologie op de lijst van verhaalbare kosten opgenomen.

Gemeente als initiatiefnemer

Ook de gemeente zelf is een belangrijke initiatiefnemer tot ruimtelijke ingrepen en zal daar dus ook naar moeten handelen. Dit betekent dat in de gemeentelijke projectbegrotingen voor projecten gelegen in gebieden met een (middel) hoge verwachtingswaarde de benodigde reserveringen voor archeologisch vervolgonderzoek zullen moeten worden gemaakt. De gemeente heeft daarbij ook een belangrijke voorbeeldfunctie. Het is raadzaam ten behoeve van het gemeentelijk beleid inzicht te verkrijgen in de langere termijn ruimtelijke ontwikkelingen op initiatief van de gemeente en deze te confronteren met de archeologische verwachtingswaarde. In hoofdstuk II-9 is een overzicht gegeven van grotere ontwikkelingen binnen de gemeente.

Daarnaast zal de gemeente na moeten denken over de wijze van financiering van onderzoekskosten indien archeologische (toevals)vondsten gedaan worden bij niet-vergunningplichtige en gedeselecteerde projecten of bij ingrepen die binnen de vastgestelde vrijstelling van onderzoek vallen in de gebieden met een lage, middelhoge en hoge verwachting.

Planschade en excessieve kosten

Archeologie kan een financieel risico vormen in iedere exploitatie. Dat begint al bij de locatiekeuze voor de ontwikkelingen: locaties zonder archeologische waarde of verwachting verdienen vanzelfsprekend de voorkeur vanuit het Malta-devis: behoud gebieden met archeologische waarden zoveel mogelijk *in situ*. Als dat niet mogelijk is, of wanneer de maatschappelijke afweging anders uitvalt, dan moet rekening worden gehouden met archeologisch onderzoek en de kosten daarvan. De aard en omvang van de vindplaats(en), evenals de toegankelijkheid en de vereiste onderzoeksmethode is bepalen in belangrijke mate de kosten. Vooral uitvoerend onderzoek op dorps en stadskern-, beekdal-, en steentijdvindplaatsen is arbeidsintensief en dus relatief duur, maar ook opgravingen bij grootschalige planontwikkelingen zijn kostbaar. Het risico op planschade zou kunnen worden geminimaliseerd door archeologische waarden slechts beperkt op te nemen op de archeologische beleidskaart en de bestemmingsplankaarten. Het nadeel hiervan is dat daarmee mogelijk belangrijke archeologische waarden verloren gaan en het risico van toevalsvondsten wordt vergroot.²² Zou de gemeente geen archeologische waardegebieden aanwijzen, met andere woorden, legt de gemeente geen beperkingen middels bestemmingsplan of verordening op, dan is elke aangetroffen archeologische waarde per definitie een toevalsvondst. De kosten voor het opgraven van dergelijke toevalsvondsten komen in de regel altijd volledig voor rekening van de gemeente en zorgen bovendien voor vertraging bij de planrealisatie, met het risico van verhaal van deze kosten door een ontwikkelaar bij de gemeente.

Middels de archeologische beleidskaart en de daaraan gekoppelde ondergrenzen voor onderzoek wordt het vinden van toevalsvondsten en het risico op planschade zoveel als mogelijk voorkomen en de kosten voor de burgers geminimaliseerd.

²² Dit staat los van het risico op vertraging van bestemmingsplanprocedures als gevolg van zienswijzen van belanghebbenden (heemkundekringen, provincie ed.)

Bij toepassing van het veroorzakerprincipe kunnen zich situaties voordoen die politiek of maatschappelijk onwenselijk zijn. De belangrijkste daarvan is de situatie waarbij de archeologische waarden op het terrein van een grondeigenaar van zodanige betekenis of omvang is, dat winstgevende exploitatie van die locatie niet (meer) mogelijk is. Dit kan zich voordoen bij:

- kleinschalige initiatieven, in zowel ruimtelijke als economische zin, waarbij de kosten voor de archeologie zich niet verhouden tot de totale projectkosten,
- bij grote(re) projecten met een zeer omvangrijke en/of complexe archeologische component, die om andere maatschappelijke redenen toch doorgang moeten vinden;

Artikel 34a van de herziene Monumentenwet van 1988 meldt de regeling (per Amvb) van een rijksbijdrage in excessieve kosten voor die gevallen waarin de kosten voor archeologisch onderzoek redelijkerwijs niet (geheel) ten laste kunnen komen van de desbetreffende gemeente (of provincie). Voorwaarde is dat de archeologische waarden niet op een andere wijze te beschermen zijn dan door een opgraving, en dat de archeologie een vast onderdeel is geweest bij de planvoorbereiding en besluitvorming van het project, inclusief de locatiekeuze, en de archeologische waarden die in het geding zijn van bovenlokale of nationale betekenis zijn.

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) beoordeelt namens de Minister de aanvragen voor excessieve kosten.

De regels voor toekenning zijn recentelijk aangescherpt. Deze geldt tegenwoordig alleen als de gemeente aan derde partijen een verplichting tot archeologisch onderzoek oplegt, deze derde partij een schadevergoeding daarvoor vraagt en deze schadevergoeding de in die regeling gestelde normen overschrijdt.

Bij de vaststelling van de hoogte van de rijksbijdrage wordt uitgegaan van een drempelbijdrage van de vergunningverlenende instantie (meestal de gemeente). Dit betekent dat de gemeente zelf een aanzienlijke financiële bijdrage moet leveren (€ 2,50 per inwoner) voordat een project voor rijkssubsidie in aanmerking komt.

De genoemde Amvb is inmiddels in werking getreden. Hoe de regeling de komende jaren zal zijn, is vooralsnog onduidelijk. De huidige criteria zijn onduidelijk en bovendien weinig bemoedigend. Zie voor de exacte bepalingen:

<http://www.cultureelerfgoed.nl/wonen/subsidie/excessieve-kosten-opgravingen>

In Someren is in de afgelopen jaren geen sprake geweest van excessieve kosten, ofschoon de opgravingen te Waterdael aanzienlijke kosten met zich mee hebben gebracht. In 2007 / 2008 waren de kosten voor archeologisch onderzoek voorafgaand aan de ontwikkeling van Waterdael III maar liefst 1,7 miljoen euro. Een deel daarvan is bekostigd uit het gemeentelijk archeologiefonds.

Bestuurslasten archeologiebeleid

De bestuurslasten archeologiebeleid kunnen worden onderverdeeld in eenmalige kosten die gemaakt worden voor:

- het opstellen en implementeren van de archeologische waarden- en beleidskaart;
- voor de ontwikkeling en implementatie van beleid;
- voor het adviseren inzake bestemmingsplannen en vergunningen.

De jaarlijkse uitvoeringskosten komen voort uit het begeleiden van de uitvoering en handhaving van het beleid. De hoogte van de bestuurslasten zijn afhankelijk van:

- het aantal vergunningen dat wordt verleend voor bouw-, sloop- en aanlegvergunningen;
- de omvang van de ontwikkelingsgerichte ruimtelijke plannen (oppervlakte) in relatie tot de beleidskeuzen (ondergrenzen voor het verplicht stellen van archeologisch onderzoek);
- de omvang van de met een archeologische (verwachtings)waarde belaste gebieden.

In onderstaande tabel is een overzicht gemaakt van te verwachten eenmalige en structurele kosten. De eenmalige kosten hebben alle betrekking op de ontwikkeling en implementatie van een eigen archeologiebeleid. Zoals is aangegeven wordt voor het opstellen van een archeologische waarden- en beleidskaart gebruik gemaakt van een subsidieregeling van de Provincie Noord-Brabant, waarmee tegemoet wordt gekomen in de kosten van vervaardiging van de kaart tot een hoogte van 75 %, mits voldaan wordt aan de subsidieregels.

Er dient rekening mee te worden gehouden dat de archeologische waarden- en beleidskaart ca eens in de 5 jaar wordt geactualiseerd. Er kunnen nieuwe vondsten zijn gedaan, terreinen die onderzocht zijn en geen archeologische waarde (meer) bevatten kunnen als archeologisch waardevol vervallen en het zelfde geldt voor grotere gerealiseerde plannen met bodemverstorend effect. In geval van dergelijke planontwikkelingen heeft dan normaliter al archeologisch (voor) onderzoek plaatsgevonden.

Het Rijk verstrekt via een uitkering uit het gemeentefonds een bestuurslasten vergoeding aan gemeenten en provincies voor de aanloop- en uitvoeringskosten die gepaard gaan met de invoering van de wet op de archeologische monumentenzorg. Deze bestuurslasten vergoeding via het gemeentefonds heeft een structureel karakter en bedraagt 61 eurocent per wooneenheid. Zoals hierboven reeds aangegeven gaat het voor de gemeente Someren dan om een bedrag van ruim 4000 euro.

Het benodigd budget voor de uitvoering van archeologische monumentenzorgtaken op gemeentelijk niveau is daarnaast afhankelijk van de keuze van de gemeente. Vooralnog wordt er vanuit gegaan dat de gemeente Someren kiest voor een uitgebalanceerd instrumentarium voor de uitvoering van beleidsmatige taken (scenario 2). Voor de uitvoering van deze

wettelijke taken kan de gemeente leges in rekening brengen bij de aanvrager van een vergunning. Hiertoe kan de gemeentelijke legesverordening worden aangepast.

Terugkerende taken die samenhangen met het adviseren inzake bestemmingsplannen en vergunningen en het begeleiden van de uitvoering en handhaving van het beleid, bestaan uit:

- **Beoordelen van Programma's van Eisen** (controle onderzoeksvragen, prospectiestrategie en –methode) voor alle uitvoerende onderzoeken in de gemeente (zowel van particuliere initiatiefnemers als ook van de gemeente als ontwikkelaar). In de regel betreft het onderzoeken in het kader van nieuwe (ontwikkelingsgerichte) bestemmingsplannen of onderzoeken in het kader van (aanleg-, bouw-, sloop-) vergunningen.
- **Beoordelen van de rapportages** die het resultaat zijn van uitgevoerde onderzoeken en op basis daarvan besluiten of en welke vervolgstappen noodzakelijk zijn.
- **Nemen van een selectiebesluit** met betrekking tot archeologische waarden op grond van een afgerond vooronderzoek en een uitgebracht selectieadvies.
- **Formuleren van Programma's van Eisen** t.b.v. maatregelen, die gericht zijn op het beschermen (behoud *in situ*) of het opgraven (behoud *ex situ*) van geselecteerde waarden.

In tabel 4 wordt een indicatie gegeven van de incidentele kosten voor het opstellen van een eigen archeologiebeleid en de kosten en uren op jaarbasis, die met de uitvoering van deze terugkerende beleidstaken gemoeid zijn. Het gaat hierbij nadrukkelijk om een globale inschatting, gebaseerd op kengetallen uit de regio. Zo is niet bekend wat het werkelijke aantal vergunningaanvragen per jaar is, waarbij grondverzet plaatsvindt en wat de omvang ervan is, al is de inventarisatie van verleende vergunningen in 2007 wellicht een indicatie. Ook is er geen rekening gehouden met een gekozen scenario met een eigen selectiebeleid en het hanteren van ondergrenzen. Het formuleren van eigen onderbouwde ondergrenzen kan een fors verschil maken.

Voor de financiële vertaling is bij de interne kosten uitgegaan van een gemiddeld intern tarief van € 75,- per uur. Voor de externe ondersteuning door een senior adviseur archeologie is voor dit overzicht uitgegaan van een courant uurtarief van € 100,- per uur (exclusief BTW).

In dit overzicht is uiteraard geen rekening gehouden met uitvoeringskosten onderzoek bij planontwikkeling. Deze kosten komen in principe voor rekening van de initiatiefnemer. Dit kan ook de gemeente zelf zijn. Deze kosten kunnen enorm uiteenlopen, van een eenvoudig bureau- en booronderzoek (€ 1.500 - € 3.000,- bij een relatief klein plangebied, ca 1 ha), via een proefsleuvenonderzoek (ca € 15.000,- bij een plangebied van ca 1 ha), naar een opgraving (€ 10 - € 15 per vierkante meter gemiddeld bij een opgraving van 1 ha vlakdekkend is dat € 100.000,- tot € 150.000,-).

Nota Archeologiebeleid gemeente Someren.
Naar een *implementatie* van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg
in het gemeentelijke beleid.

Tabel 4. Kostenindicatie jaarlijkse kosten uitvoering (intern en extern)

Schatting kosten opstellen archeologiebeleid en beleidsuitvoering (jaarlijks)				Gemeente Someren		
te verwachten jaarlijkse kosten bij ca 200 aanvragen omgevingsvergunning		aantal	aantal	jaarlijkse kosten	aantal uren	jaarlijkse kosten
		(uren)	uren intern p/s	kosten intern (à € 75 p/u)	extern p/s	kosten extern (à € 100 p/u)
beleidsuitvoering						
archeologietoets omgevingsvergunning (ca 200 per jaar)	0,25 u per aanvraag	50	1	€ 3.750,00		
- advies aan burgers en vergunningaanvragers	totaal (schatting)	15	1	€ 1.125,00	10	€ 1.000,00
- communicatie overig en administratie	totaal (schatting)	25	1	€ 1.875,00	5	€ 500,00
- interne advisering divers (bestuur, ambtenaren)	totaal (schatting)	25	1	€ 1.875,00	10	€ 1.000,00
handelingen in kader van vergunningverleningen						
- toetsing archeol. Programma's van Eisen (PvE)		5	1	€ 375,00	4	€ 2.000,00
- toetsing bureau- en booronderzoek		5	1	€ 375,00	4	€ 2.000,00
- toetsing proefsleuvenonderzoek		5	2	€ 750,00	5	€ 2.500,00
- toetsing opgravingsrapporten		2	2	€ 300,00	6	€ 1.200,00
- opstellen selectiebesluit		15	2	€ 2.250,00	2	€ 3.000,00
- opstellen PvE behoud archeologie <i>in situ</i>		1	4	€ 300,00	4	€ 400,00
			uren intern		uren extern	
jaarlijkse kosten			216	€ 12.975,00	136	€ 13.600,00

Nota Archeologiebeleid gemeente Someren.
Naar een *implementatie* van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg
in het gemeentelijke beleid.

BIJLAGE 4. KAART 9. DE ARCHEOLOGISCHE BELEIDSKAART VAN SOMEREN (LOSSE KAARTBIJLAGE)